ДЖОНАТАН САФРАН ФОЄР

КЛУБ СІМЕЙНОГО ДОЗВІЛЛЯ

Джонатан Сафран Фоєр
Ось я

© Jonathan Safran Foer, 2016

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2018

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2018

* * *

Для Еріка Чинскі, який мене підтримує,
та Ніколь Араґі, яка бачить мене наскрізь

І. Перед війною

Знову стати щасливими

Коли почали руйнувати Ізраїль, Ісаак Блох не міг ухвалити рішення: накласти на себе руки чи податися до Єврейського дому. Колись у його квартирі книги стосами сягали стелі, а килими були такі пухнасті, що в них губилися гральні кості; потім у нього було півтори кімнати з земляною долівкою; згодом підлогу йому замінив лісовий ґрунт під байдужими зорями; жив він і під мостинами в християнина, на вшанування праведності якого за півсвіту та три чверті століття по тому посадовлять дерево[1]; він стільки днів провів у норі, що його коліна більше ніколи не розгиналися повністю; між циган, партизанів і поляків сумнівної порядності; у дорозі, вигнанні, таборах для переміщених осіб; на судні з пляшкою, в яку дивним чином агностик, що страждав на безсоння, помістив корабель; по той бік океану, який він так і не перетнув; над півдесятком продовольчих крамничок, у яких він гробив себе, лаштуючи їх і продаючи за ламані центи; з жінкою, що раз по раз так перевіряла, чи замкнула вона двері, що псувала замки, а тоді померла від старості в сорок два роки, не сказавши до того часу жодного похвального слова, хоча клітини вбитої матері все ще ділилися в неї в мозку; і врешті останню чверть століття він прожив у Сілвер-Спринґу в будинку з мансардою, що нагадував сувенірну кульку: десять фунтів Романа Вишняка[2] вигорають на кавовому столику; «Вороги. Історія кохання»[3] розмагнічується в останньому на всьому світі робочому відеомагнітофоні; яєчний салат розкладається на пташиний грип у холодильнику, муміфікованому фотографіями прекрасних, геніальних і не хворих на рак правнуків.

Німецькі садівники обрізали Ісаакове генеалогічне дерево аж під галицький ґрунт. Проте завдяки талану й інтуїції та без жодної допомоги згори він пересадив коріння на тротуари Вашингтона – і за його життя воно встигло пустити пагони. Тож якщо Америка не

переслідуватиме євреїв – поки, як би виправив його син Ірв, – дерево й надалі галузитиметься і цвістиме. Звісно, до того моменту Ісаак уже давно повернеться в нору. Він ніколи не розігне колін, проте в його невідомому віці, з невідомим, але близьким безчестям, прийшов час розтиснути єврейські кулаки та визнати початок кінця. А між визнанням і прийняттям лежить депресія.

Навіть якщо й забути про знищення Ізраїлю, то час все одно був невдалим: кілька тижнів залишалося до бар-міцви старшого правнука, в якій Ісаак вбачав свою життєву фінішну лінію після того, як перетнув попередню – народження найменшого правнука. Та ніхто не міг передбачити, коли душа старого єврея звільнить тіло, а тіло – жадану спальню для наступного в черзі. Так само ніхто не здатен прискорити чи, навпаки, затримати зрілість. І знову ж таки, купівля десятка авіаквитків без можливості повернення коштів, бронь у вашингтонському «Гілтоні» та виплата двадцяти трьох тисяч доларів на депозити для запланованої ще одразу після зимової олімпіади бар-міцви не гарантує, що вона відбудеться.

Групка хлопчаків вешталася залами Адас-Ізраель. Вони сміялися та штовхалися, а кров шурувала від недозрілих мізків до недозрілих геніталій, а тоді назад у грі з нульовою сумою, яка зветься пубертат.

– Та ні, ну серйозно, – казав один, і «р» застрягла в нього в піднебінному розширювачі, – єдина перевага мінетів – це те, що заразом тобі ще й подрочать по-мокрому.

– Воістину.

– Бо інакше це все одно, що шпилити зубату склянку з водою.

– А в цьому сенсу немає, – висновував рудий хлопчисько, якого все ще хапали дрижаки від думок про епілог «Гаррі Поттера та смертельних реліквій».

– Ну ти й нігіліст.

Якби Бог існував і судив, то пробачив би цим підліткам геть усе, знаючи, що ними зсередини керують сили поза їхньою владою. Крім того, ці хлопчаки так само були створені за Його подобою.

Між підлітками запала тиша; вони сповільнили ходу, щоб подивитися, як Марго Вассерман жадібно п'є воду. Подейкують, що її батьки паркують два авто перед дверима тримісного гаража, бо в них п'ять машин. Подейкують, що її померанському шпіцу не відрізали яєла, тому вони теліпались, як гарбузи.

– Чорт, хотів би я бути тим фонтанчиком, – бурмотів хлопчик із єврейським ім'ям Перец-Їцхак.

– Хотів би я бути клаптиком трусиків на її промежині.

– Хотів би я наповнити член ртуттю.

Запала мовчанка.

– Що ти несеш?

– Ну знаєте, – протягнув Марті Коган-Розенбаум, вроджений Хаїм бен Кальман, – зробити з члена градусник.

– Поїдаючи суші?

– Ну або просто вколоти її. Та пофігу як. Чуваче, ну ти ж розумієш, про що я.

Четверо замотали головами з випадковою синхронністю, спостерігаючи за грою в пінг-понг.

Підліток прошепотів:

– Аби запхнути їй у дупу.

Іншим хлопчикам пощастило, що їхні мами жили в двадцять першому столітті та вимірювали температуру електронним термометром у вусі. А Хаїмові пощастило, що товариші відволіклися, перш ніж раз і назавжди вигадати та приліпити йому прізвисько.

Сем сидів на лавці перед кабінетом рабина Зінґера, опустивши голову та прикипівши поглядом до долонь на колінах, наче монах перед спаленням. Хлопці спинилися та зірвали на ньому ненависть до самих себе.

– Ми чули, що ти написав, – буркнув один, тицяючи Семові пальцем у груди. – Ти перейшов межу.

– Це повний звіздос, братан.

Дивно, зазвичай Семовий зрадницький піт не котився, доки загроза ще нависала.

– Я цього не писав і я вам не братан, – він зобразив у повітрі лапки.

Він міг би так сказати, але не сказав. Він також міг пояснити, чому насправді все було не так, як видавалося. Проте він цього не зробив. Натомість, він просто прийняв це, як завжди робив у гівняному житті по цей бік екрана.

По той бік рабинових дверей, по той бік рабинового столу сиділи Семові батьки, Джейкоб і Джулія. Вони не хотіли перебувати там. Ніхто цього не бажав.

Рабин повинен був закінчити вишивання витіюватими словами про якогось Ральфа Кремберґа, перш ніж його закопають о другій. Джейкоб краще би працював над талмудом для «Вічно вмирущого народу»[4], або ж обшарював будинок у пошуках загубленого телефону, чи бодай тиснув на важелі Інтернету в пошуках порції допаміну. В Джулії сьогодні мав би бути вихідний, а сталося зовсім навпаки.

– Хіба Сем не повинен бути присутнім? – поцікавився Джейкоб.

– Думаю, краще цю розмову вести з дорослими, – відповів рабин Зінґер.

– Сем дорослий.

– Сем не дорослий, – відрізала Джулія.

– Бо він не довчив три вірші благословення, що йде після благословення після гафтари[5]?

Джулія проігнорувала Джейкоба, поклала руку на стіл рабина та сказала:

– Перечити вчителеві – абсолютно неприпустимо, й ми хочемо знайти спосіб, як усе виправити.

– У той же час, – продовжив Джейкоб, – вам не здається, що в даному випадку виключення зі школи – це трохи драконівське покарання; і що це насправді не така вже й проблема?

– Джейкобе…

– Що?

Джулія спробувала подати чоловікові сигнал так, щоб його не побачив рабин, тому приклала два пальця до брови та трохи похитала головою, надимаючи ніздрі. Тієї миті вона більше нагадувала помічника тренера спортивної команди, ніж дружину, матір і члена громади, що намагається вберегти синовий замок із піску від хвиль океану.

– Адас-Ізраель – прогресивний шул[6], – продовжував рабин, уникаючи зорового контакту з Джейкобом, який неконтрольовано, наче через блювотний рефлекс, закотив очі.

– Ми пишаємося, що протягом тривалого часу не обмежуємося лише культурними приписами в тій чи іншій ситуації та знаходимо божественне світло, Ор Ейн Соф[7], у кожному. Проте расистські висловлення – це насправді дуже велика проблема.

– Що? – ошелешено спитала Джулія, змінивши позу.

– Цього не може бути, – сказав Джейкоб.

Рабин зітхнув по-рабинськи та підсунув до Джулії клаптик паперу.

– Він сказав це? – запитала жінка.

– Написав.

– Написав що? – вигукнув Джейкоб.

Не вірячи своїм очам, Джулія замотала головою та тихо прочитала: «Смердючий араб, китайоза, манда, япошка, підар, нацмен, жидяра, н-р[8]».

– Він написав «н-р»? – перепитав Джейкоб. – Чи саме слово?

– Саме слово, – пояснив рабин.

Хоча становище, в якому перебував його син, вимагало від Джейкоба сконцентрованості, він відволікся на той факт, що з усіх слів називати не можна було лише одне.

– Певно, це якесь непорозуміння, – констатувала Джулія та нарешті передала листок Джейкобу. – Сем у тваринах душі не чує…

– Душить гуся? Це ж не расистська назва. Це статевий акт. Здається. Мабуть.

– Тут не тільки назви, – відповів рабин.

– Знаєте, я схиляюся до думки, що «смердючий араб» – це теж назва статевого акту.

– Повірю вам на слово.

– Я маю на увазі, можливо, ми абсолютно неправильно трактуємо цей перелік.

Знову не звертаючи уваги на чоловіка, Джулія продовжувала:

– А що Сем про це каже?

Рабин почухав бороду, видлубуючи слова, наче макака бліх.

– Він усе заперечує. Категорично. Але до початку уроку цих слів там не було, й він єдиний, хто сидить за тією партою.

– Він цього не робив, – запевнив Джейкоб.

– Це його почерк, – не погодилась Джулія.

– Усі тринадцятирічні хлопчики пишуть однаково.

Рабин сказав:

– У нього не було іншого пояснення тому, як цей напис там з'явився.

– Він і не повинен пояснювати, – заперечив чоловік. – І навіть якби Сем справді написав ці слова, навіщо йому взагалі лишати їх на столі? Таке нахабство підтверджує, що він не винен. Як у «Основному інстинкті».

– Але в «Основному інстинкті» вона справді це зробила, – сказала Джулія.

– Правда?

– Ніж для льоду.

– Так, справді. Але ж то було кіно. Очевидно, що Сема підставила інша дитина, справжній расист.

Жінка заговорила з рабином:

– Ми подбаємо про те, щоб Сем зрозумів, що цей його напис – дуже образливий.

– Джуліє, – вигукнув Джейкоб.

– Чи буде достатньо вибачення перед учителем, щоб відновити його підготовку до бар-міцви?

– Саме це я і хотів запропонувати. Та боюся, що люди вже перемовляються про ці його обмовки. Тож…

Джейкоб розчаровано пхикнув. Цієї манери він навчив Сема, або ж сам перейняв її в сина.

– До речі, а кого ці слова ображають? Є величезна різниця між тим, щоб розквасити комусь носа, чи махати кулаками в повітрі.

Рабин окинув Джейкоба довгим поглядом, а тоді запитав:

– Чи були в Сема проблеми вдома?

– У нього було забагато домашніх завдань, – відповіла Джулія.

– Він цього не робив.

– А ще він готувався до бар-міцви – це принаймні теоретично займає годину на день. Плюс уроки гри на віолончелі, футбол. І в його молодшого брата Макса зараз якийсь екзистенційний період, що для усіх нас став викликом. Ну, а наймолодший, Бенджі…

– Я бачу, що в нього й справді багато справ, – резюмував рабин. – І я дійсно співчуваю йому. Ми забагато вимагаємо від наших дітей. Більше, ніж вимагали свого часу від нас. Та все ж расизму тут не місце.

– Звісно, ні, – погодилася Джулія.

– Чекайте. Тепер ви називаєте Сема расистом?

– Я цього не казав, пане Блох.

– Ви сказали. Ви щойно сказали. Джуліє…

– Я не пам’ятаю дослівно.

– Я сказав: «Расизму тут не місце».

– Расизм – це те, що проявляють расисти.

– Чи говорили ви колись неправду, пане Блох?

Джейкоб рефлексивно почав шукати телефон у своїй кишені.

– Я припускаю, що, як і всі, хто коли-небудь жив на цьому світі, ви сказали неправду. Але це не робить вас брехуном, – сказав рабин.

– Ви називаєте мене брехуном? – запитав Джейкоб, стиснувши кулаки.

– Ви боретеся з тінню, містер Блох.

Джейкоб повернувся до дружини.

– Так, слово на «н» – погане. Погане, погане, надзвичайно погане. Та це було лише одне слово серед інших.

– Ти думаєш, що ширший сексистський, гомофобний і збочений контекст покращує ситуацію?

– Але він цього не робив.

Рабин засовався у кріслі.

– Я можу говорити відверто? – він витримав паузу, зробивши достоту недовірливий вираз обличчя та длубаючись великим пальцем у ніздрі. – Бути онуком Ірвіна Блоха – це дуже непросто для Сема.

Джулія відхилилася назад, задумавшись про піщані фортеці та ворота синтоїстського храму в Орегоні, які два роки тому змило цунамі.

Джейкоб перевів погляд на рабина.

– Перепрошую?

– Бути дитині прикладом для наслідування…

– Це ж добре.

Рабин повернувся до Джулії.

– Ви, певно, мене розумієте.

– Я вас розумію.

– Ми вас не розуміємо.

– Певно, Семові здавалося, що будь-що, що він скаже, неважливо…

– Ви читали другий том біографії Ліндона Джонсона авторства Роберта Каро?

– Ні.

– Що ж, якби ви були рабином, близьким до людей, і таки прочитали класику жанру, то ви би знали, що сторінки 432–435 присвячені оповіді про Ірвіна Блоха, який зробив для прийняття закону «Про виборчі права» більше, ніж будь-хто інший у Вашингтоні та й узагалі будь-де. Хлопцеві не знайти кращого прикладу.

– Хлопцеві не довелося й шукати, – відповіла Джулія, дивлячись уперед.

– А тепер… чи мій батько написав щось таке, про що варто шкодувати? Так. Це правда. Про це варто шкодувати. І він шкодує. Він п’є по вінця повну чашу каяття. Але припускати, ніби його праведність – це щось інше, ніж просто натхнення для його онуків…

– Із усією повагою, пане Блох…

Джейкоб розвернувся до жінки.

– Пішли звідси.

– Давай врешті займемося тим, що потрібно для Сема.

– Тут Семові нічого не потрібно. Примусити його до бар-міцви було помилкою.

– Що? Джейкобе, ми його не примушували. Могли хіба що трохи підштовхнути, але…

– Ми трохи підштовхнули його зробити обрізання. До бар-міцви ми його реально змусили.

– Твій дід останні два роки розповідає, що він досі живий лише тому, що чекає на Семову бар-міцву.

– Ще одна причина цього не робити.

– І ми хотіли, аби Сем не забував, що він єврей.

– А ми йому хоч раз давали можливість забути?

– Щоб був євреєм.

– Так, євреєм. Але хіба релігійним?

Джейкоб ніколи не знав відповіді на питання, чи вірить він. Він не знав, яке буває життя без синагоги, ніколи не порушував кашрут[9], ніколи не вагався – навіть у миті найбільших сумнівів щодо Ізраїлю чи батька, американського єврейства чи відсутності Бога, що його діти хоча б трохи говоритимуть на івриті та розбиратимуться в традиціях. Та релігія не базується на запереченнях. Як сказав Семовий брат Макс на своїй бар-міцві три роки по тому: «Тобі лишається тільки те, що відмовляєшся відпускати». Наскільки Джейкоб бажав бути приналежним до спільноти (її історії, культури, ідей і цінностей), настільки ж йому хотілося б вірити в існування

глибшого значення не лише для себе, але й дітей та їхніх дітей – світла, що горітиме після нього.

Коли Джейкоб і Джулія почали зустрічатися, то часто говорили про «релігію на двох». Це була б ніякова тема, якби вона не робила їх шляхетнішими. Їхній шабат: щоп'ятниці Джейкоб читав Джулії листа, якого писав протягом тижня, а вона цитувала напам'ять вірша; не запалюючи світла, вимкнувши телефон і сховавши годинники під подушку обшитого червоним вельветом крісла. Вони повільно вечеряли, а перед тим повільно готували; потім наповнювали ванну та кохалися, доки піднімалася вода. Прогулянка на світанку щосереди: дорога, якою ходжено-переходжено щотижня, перетворилася на невигадливий ритуал, допоки стежка не стала нагадувати їхній життєвий шлях. Ледь непомітно, але саме вона. Щоразу під час Рош-Гашана вони замість того, щоб іти на службу, виконували обряд ташлик[10]: кидали в Потомак шматочки хліба, що символізували жалі минулих років. Якісь із них тонули, інші відносило течією до берегів, якісь скибки прикрощів хапали мартини для своєї все ще сліпої дітлашні. Щоранку, не встаючи з ліжка, Джейкоб цілував Джулію між ніг, без сексуального підтексту (ритуал вимагав того, щоб поцілунок ні до чого не призводив), але з релігійним. У подорожах вони почали збирати речі, сутність яких важила більше, ніж вони самі: океан у мушлі, використана стрічка друкарської машинки, світ, що відбивається у посрібленому дзеркалі. Здавалося, що все рухалося в такт ритуалові: те, як Джейкоб підбирав Джулію з роботи щочетверга, як вони вдвох пили ранкову каву в тиші, як Джулія замінювала Джейкобові закладки маленькими записочками – доки не повернулося навспак, наче космос, який досяг критичних розмірів і скорочується до початкової точки.

Якісь вечори п'ятниці починалися запізно, а ранки середи – зарано, після складної розмови не було поцілунку між ніг, і якщо хтось із них не почувався великодушно, то скільки речей насправді можна віднести до тих, чия сутність є більшою, ніж вони самі? (Відкласти каяття неможливо). Вони трималися як могли та не

визнавали того, якими ж мирськими стали. Та вряди-годи (зазвичай у ті миті, коли спрацьовує захисний механізм, який – незважаючи на найблагородніші пориви душі – ранить докорами) хтось казав: «Я сумую за нашими шабатами».

Здавалося, народження Сема дало їм ще один шанс, який потім повторювався з появою Макса та Бенджі. Релігія для трьох, чотирьох, п'ятьох. Вони ритуально відмічали зріст дітей у дверному отворі в перший день кожного року – світського та єврейського – завжди з самого ранку (перш ніж гравітація зробить свою справу). Завжди тридцять першого грудня вони вкидали записки з обіцянками у вогнище, щовівторка після вечері всією родиною вигулювали Арґуса та вголос читали табелі по дорозі до «Ваче» з забороненими за інших обставин оранжадом і лимонадом. Напихалися у конкретному порядку згідно з певними правилами, щоб на день народження будь-кого з родини поспати разом в одному ліжку. Вони часто дотримувалися шабату, як свідомого слідування релігії, так і її втілення: із халою з органічних продуктів, виноградним соком «Кедем» і конусами з воску вимираючих бджіл у срібних підсвічниках вимерлих пращурів. Після благословень і перед їжею Джейкоб і Джулія підходили до синів, клали руки їм на голову та шепотіли на вухо, за що вони пишалися ними цього тижня. Від надзвичайної близькості пальців у волоссі та любові, яку не приховували й про яку говорили лише пошепки, тремтіли нитки розжарювання у приглушених лампочках.

Після вечері вони виконували ритуал, походження якого вже ніхто не пам'ятав, але й ніхто не сумнівався в його значимості. Вони заплющували очі та розгулювали по дому. Вони могли говорити, бешкетувати, сміятися, але сліпота завжди закривала їм вуста. Із часом вони звикли до мовчазної темряви, яка могла тривати по десять хвилин, а згодом і двадцять. Тоді знову зустрічалися за кухонним столом і разом розплющували очі. Щоразу це було для них одкровенням. Двома одкровеннями: будинок, у якому діти прожили все життя, та можливість бачити видавалися чимось неприродним.

Якось у шабат, коли вони їхали до прадідуся Ісаака, Джейкоб сказав:

– Людина напивається на вечірці, сідає за кермо та збиває дитину на смерть дорогою додому. Інша так само напивається, але доїжджає спокійно. Чому перший має потрапити за ґрати до кінця життя, а другий встає зранку, ніби нічого й не було?

– Бо він убив дитину.

– Але з огляду на те, що вони обидвоє зробили неправильно, то й винні однаково.

– Але другий не вбивав дитину.

– Не через те, що був невинним, а тому що йому пощастило.

– Хай там як, дитину вбив перший.

– Та коли ми думаємо про вину, чи не повинні ми брати до уваги дії та наміри так само, як і результати?

– Що це за вечірка?

– Що?

– Так, і до речі, чому дитина вешталася на вулиці так пізно?

– Я думаю, суть тут…

– Батьки мали б його убезпечити. Їх треба відправити у в'язницю. Але тоді, певно, малий залишиться без мами й тата. Хіба якщо він житиме з ними у тюрмі.

– Ти забуваєш, що він мертвий.

– Ой, точно.

Сема та Макса дуже захопила ця розмова. Якось останній у сльозах забіг на кухню, тримаючись за живіт. «Я вдарив його, – крикнув Сем із вітальні, – але не навмисно». Або ж якось Макс, намагаючись помститися Семові, наступив на його недобудований котедж із «лего» та промовив: «Я не хотів, я лише збирався наступити на килим поряд». Так само «випадково» згодували Арґусові броколі під столом. До контрольних не готувалися ненавмисне. Коли вперше Макс заявив Джейкобу: «Заткнися!», у відповідь на невчасну пропозицію перепочити від якоїсь гри на кшталт «тетрису» (хлопець був на півшляху до того, щоб досягти топ-

десяти результатів за день, хоча взагалі не мав гратися), він відклав батьковий телефон, підбіг до нього, обійняв і з переляканим поглядом випалив: «Я не хотів».

Коли Сем розтрощив пальці лівої руки важкими залізними дверима, то закричав: «Чому це трапилося?» Він повторював і повторював: «Чому це трапилося?» Джулія притиснула його до себе, кров розтікалася в неї по блузці, як раніше молоко, коли вона чула дитячий плач, і просто сказала: «Я люблю тебе. Я з тобою», а Джейкоб додав: «Нам треба до травмпункту». Сем, який боявся лікарів більше, ніж будь-якої хвороби, заволав: «Не треба! Не треба! Це я навмисне! Я зробив це з наміром!»

Час минав, більшого від світу годі було чекати, і Джейкоб із Джулією почали забувати робити речі зумисно. Вони не хотіли відпускати, і гордість, висловлена пошепки, зникла так само, як і обіцянки, прогулянки щовівторка, дзвінки в Ізраїль на день народження кузенів, три набиті під зав'язку торби з єврейського гастроному, які вони везли прадіду Ісааку першої неділі щомісяця, те, як прогулювали школу на користь першої гри сезону «Нетс», як співали «Singin' in the Rain»[11], сидячи у своєму Еді-гієні на автомийці, «журнали вдячності», «вушна інспекція», щорічне вибирання й вирізування гарбузів і їх подальше розкладання протягом місяця, смажене насіння.

Життя в сім'ї стало набагато мілкішим, ніж ззовні, утворилася порожнеча. Саме тому бар-міцва здавалася такою важливою – це була остання нитка зношеного вузла. Якщо вони скасують її, чого так сильно хотів Сем і що зараз пропонував Джейкоб (урозріз зі своїми бажаннями), то не лише хлопець, але й уся родина пуститься за течією тієї пустоти. Кисню там вдосталь на усе життя, але хіба ж це життя?

Джулія повернулася до рабина.

– Якщо Сем вибачиться...

– За що? – обурився Джейкоб.

– Якщо він вибачиться...

– Перед ким?

– Перед усіма, – відповів рабин.

– Усіма? Усіма живими та мертвими?

Джейкоб випалив цю фразу – усіма живими та мертвими – не у світлі всього того, що має статися, але у непроглядній тьмі моменту – це відбулося до того як згорнуті молитви вибухнули цвітом зі Стіни Плачу, до Японської кризи, до зникнення десяти тисяч дітей і Маршу мільйонів, до того як «Адія» стало словом, що найчастіше ґуґлили за всю історію Інтернету. До руйнівних землетрусів, дислокації дев'яти армій і розповсюдження таблеток йоду, до того як Америка так і не прислала F-16, до того як месія чи то був занадто зайнятий, щоб збудити живих і мертвих, чи то його не було взагалі. Сем перетворювався на чоловіка. Ісаак зважував, чи накласти на себе руки, чи ж перебратися з дому Додому.

– Ми хочемо залишити це позаду, – сказала Джулія рабинові. – Хочемо, щоб все було правильно. Хочемо провести бар-міцву, як і планували.

– Вибачившись за усе перед усіма?

– Ми хочемо знову стати щасливими.

Джейкоб і Джулія мовчки відмітили усю надію, тугу та химерність сказаного нею, коли слова розвіялися по кімнаті та осіли на стосі релігійних книг і заплямованому килимі. Вони збилися з дороги та загубили компас, але не втратили віри, що все ще можна повернути, навіть якщо жоден із них не знав, про яке саме щастя йшла мова.

Рабин геть по-рабинськи переплів пальці та протягнув:

– Є таке хасидське прислів'я: «Шукаючи щастя, ми тікаємо від удоволення».

Джейкоб підвівся, склав аркуш, запхнув його до кишені та промовив:

– Не на того натрапили.

Ось не я

Поки Сем чекав батьків на лавці біля офісу рабина Зінґера, Саманта підійшла до біми[12]. Сем змайстрував її зі старезного цифрового в'яза, який він витягнув із дна самостійно викопаного цифрового прісноводного озера. Туди ж він занурив невеликий лісок рік тому, коли, ніби один із тих невинних собак на диявольській підлозі під напругою, навчився безпорадності[13].

– Нема різниці, хочеш ти бар-міцву, чи ні, – сказав тато. – Однак спробуй глянути на це з іншого боку – як на натхнення.

Чому його так шалено вабила тваринна жорстокість? Чому його невідворотно тягло до відео, які, він точно знав, лише підкріплювали стійкі переконання щодо всього людства? Він провів купу часу в пошуках насилля – звіряча жорстокість, тваринячі бої (як у природі, так і організовані людьми), напади тварин на людей, тореадори, які отримують по заслузі, скейтбордери, які отримують по заслузі, неприродно зігнуті ноги спортсменів, бійки бомжів, голови, знесені лопатями вертольотів, і це не все: нещасні випадки при користуванні сміттєпроводом, лоботомії автомобільними антенами, жертви хімічної зброї серед цивільного населення, травми від мастурбації, голови шиїтів, нанизані на сунітські стовпи, невдалі операції, жертви опіків парою, відеоінструкції, як відрізати сумнівні частини тіла збитої автомобілем тварини (так, ніби є безсумнівні частини), відеоінструкції щодо скоєння безболісного суїциду (так, ніби самі ці поняття не взаємовиключні) тощо. Ці зображення були ніби гострими предметами, які він застосовував проти себе: стільки всього в ньому потребувало виходу назовні, що процес вимагав створення ран.

Під час мовчазної поїздки додому Сем оглядав святилище, збудоване навколо біми. Там були трипалі кігтисті ніжки невагомих двотонних церковних лав, зав'язані Гордіївим вузлом пацьорки на

кінцях затертої доріжки в проході, молитовники, кожне слово в яких постійно оновлювалося його синонімом: «Господь єдиний… Володар один… Абсолют абстрагований…» Достатньо тривалі молитви лише на мить повертали до своїх витоків. Утім, навіть якби життя в середньому подовжувалося на один рік із кожним наступним роком, то нам би знадобилася вічність, щоб жити вічно, а тому, напевне, її б ніхто не застав.

Тиск затамованого Семового єства часто набував форми нерозділеного, даремного таланту, й поки його тато, брати, дідусь і бабуся обідали внизу, говорили про те, в чому його звинувачували та що з ним робити далі, в той час, коли він мав учити слова івриту та єврейську мелодію гафтори (до значення якої нікому ніколи не було діла), він майстрував рухливі вітражі. Вікно праворуч від Саманти зображало немовля Мойсея, якого несе течією Нілу між двома матерями по обидва береги. Це був зашморг, але зшитий докупи, щоб почати подорож, у якої не буде кінця.

На Семову думку, було б круто, якби найбільше вікно святилища залишалося незмінним зображенням єврейського сьогодення. Тож замість того, щоб вчити ідіотську й абсолютно непотрібну молитву Ашрей, він написав свою, яка містила ключові слова зі стрічки ґуґл-новин про єврейський світ, увів їх у нашвидкуруч створений відеопошук (що відфільтровував повтори, спам та антисемітську пропаганду), пропустив ці результати через відеофільтр (він масштабував зображення, аби підлаштувати їх під округлу віконну раму та підредагував кольори для цілісності картинки) і спроектував їх на вікно. У голові воно виглядало краще, ніж в реальності, як, власне, й усе в житті.

Навколо святилища він збудував синагогу: лабіринт із буквально нескінченних розгалужень коридорів; фонтанчики з оранжадом замість води, пісуари з кісток мисливців за слоновою кісткою; стоси щиро привітних, позбавлених приниження жінок і не позбавленої фейсситинґу порнушки в комірчині в холі Чоловічого клубу; іронічно відведене для інвалідів місце на стоянці дитячих колясок;

меморіальна дошка з маленькими, завжди вимкненими лампочками поряд з іменами тих, кому він бажав швидкої та безболісної смерті, але все ж, смерті (колишні найкращі друзі, люди, які навмисне випускають пекучі пластирі від акне і т. д.); різноманітні закутки, де щиросерді та законно веселі дівчата, що вбиралися, наче в рекламі «American Apparel» і писали фанфіки про Персі Джексона, дозволяли всіляким лошкам смоктати їхні ідеальні цицьки; шкільні дошки, які били 600-вольтним зарядом струму, коли по ній шкрябали нігті дохріна зарозумілої тупорилої гопоти, котрі (очевидно для Сема та не очевидно для інших) були за 15 рочків від буття товстопузих придурків із нуднющою роботою та вгодованими тлустими дружинами; також маленькі таблички, що виднілися ледь не на кожній поверхні, щоб усі знали, що все це – милість Саманти, її природна доброта, любов до милосердя та справедливості, її чеснота у можливості сумніватися, вроджена порядність, нетоксична відсутність лайна; і що драбина до даху таки існує, що дах існує, що Бог, який ніяк врешті не завантажиться, існує.

Спочатку синагога розташовувалася з краю общини, яка сформувалася навколо колективної любові до відео, де винним собакам соромно. Сем міг протягом усього дня дивитися такі ролики. Хлопець так і робив не один раз, без глибоких роздумів про те, що ж такого привабливого він знаходив у них. Найочевиднішим поясненням було б, що він співпереживає собаці, і, напевне, в цьому був сенс. («Це ти зробив, Семе? Ти написав ті слова? Ти поводився погано?») Окрім усього, його ще й цікавили власники тварин. Буквально кожне відео знімав хтось, хто любив свою собаку більше, ніж себе. «Присоромлення» завжди видавалося йому милим, перебільшено драматизованим і добродушним, а закінчувалося все примиренням. (Він спробував зробити щось подібне, та Арґус був занадто старим і втомленим, щоб спромогтися на щось інше, окрім як нагидити під себе, а для такого жодне присоромлення не може бути добродушним). Тож це якимось чином пов’язано з грішником і суддею, зі страхом не заслужити пробачення та полегшенням від

того, що тебе знову люблять. Може, в наступному житті його почуття стануть менш всеохопними, і якась частина його буде готова зрозуміти.

Не те щоб щось було не так із попереднім розташуванням синагоги, але життя було йому дане для того, щоб жити достатньо добре, а «Інше життя» – щоб класти речі на ті місця, яких вони жадали. Сем потай вірив, що все було спроможне чогось прагнути, ба більше – все перебувало в стані постійного прагнення. Тож після прочухана від мами, який мав би викликати сором, він заплатив цифровим вантажникам цифрові гроші трохи пізніше того ж дня, щоб вони розібрали синагогу на найбільші частини, які помістилися б у найбільших вантажівках, перевезли їх і склали докупи згідно зі скриншотом.

– Ми поговоримо, коли тато повернеться із зустрічі, але я маю дещо сказати. Це необхідно.

– Добре.

– Перестань казати «добре».

– Вибач.

– Перестань казати «вибач».

– Я думав, уся суть у тому, щоб я вибачався.

– За те, що ти зробив.

– Але я не робив…

– Ти мене дуже засмутив.

– Я знаю.

– І це все? Більше тобі нічого сказати? Може, щось на кшталт: «Я зробив це, й мені шкода»?

– Я цього не робив.

– Прибери цей гармидер. Гидко дивитися.

– Це моя кімната.

– А це наш дім.

– Я не можу скласти дошку. Ми лише на середині гри. Тато сказав, що закінчимо, коли розберемося з моїми проблемами.

– Знаєш, чому ти завжди виграєш?

– Бо він мені дозволяє.

– Він уже роками тобі не піддавався.

– Він стримується.

– Це не так. Ти виграєш, бо він прагне захоплювати фігури, а ти завжди думаєш на чотири кроки вперед. Тому тобі все вдається в шахах і в житті.

– Мені не вдається все в житті.

– Вдається, коли ти достатньо уважний.

– А татові ні?

Усе пройшло майже ідеально, однак вантажники – не такі ідеальні, ніж решта людства – не уникнули казусів, хоч і ледь помітних. Хто, окрім Сема, міг би знати, що Зірка Давида пом'ялася та висить догори дриґом? Особливо коли це не помітно на перший погляд. Ця крихта, що відділяла від ідеального, перетворила все на лайно.

Семів тато дав йому колись статтю про хлопчика в концентраційному таборі, який приймав бар-міцву, викопавши собі уявну синагогу, де за мовчазну паству слугували поставлені сторчма палички. Звичайно, тато ніколи б не здогадався, що Сем справді її читав, а про це вони ніколи не говорили. Чи можна вважати, що ти про щось згадуєш, якщо ти ніколи цього не забуваєш?

Усе зводилося до цього – релігійну споруду створювали лише для коротенького ритуалу. Попри незбагненну широчінь «Іншого життя», там не було синагоги. І попри Семову сильну неохоту будь-коли ступити на поріг справжньої синагоги, все одно вона мала там бути. Він не прагнув, він потребував цього, адже неможливо знищити те, чого не існує.

Щастя

Усі щасливі ранки схожі, так само, як і нещасливі – коренем їхнього нещастя є відчуття того, що це уже відбувалося раніше; спроби позбутися цього відчуття у кращому випадку лише підсилять його, а можливо, через це навіть здаватиметься, що всесвіт із якоїсь незбагненної, недоцільної та несправедливої причини плете змову проти невинної вервиці одягу, сніданків, зубів і неслухняних чуприн, рюкзаків, взуття, курток, прощань.

Джейкоб наполіг, щоб Джулія взяла його машину на зустріч із рабином Зінґером і зразу після цього скористалася своїм вихідним. Між ними повисла сувора мовчанка по дорозі зі школи до парковки. Сем не знав про Правило Міранди[14], але інтуїтивно йому слідував. Не те щоб це мало значення: батьки не хотіли нічого казати йому в обличчя, перш ніж поговорять за його спиною. Вони залишили його біля входу, серед вусатої дітвори, що грала в «Ю-ґі-о»[15], та пішли до своїх машин.

– Мені треба щось узяти? – поцікавився Джейкоб.

– Коли?

– Зараз.

– Ти маєш повернутися додому до обіду з батьками.

– Я лише хочу трохи тебе розвантажити.

– Нам треба хліб для бутербродів.

– Якийсь конкретно?

– Конкретно той, який ми завжди беремо.

– Що?

– Що «що»?

– Ти виглядаєш спантеличено.

– А ти не спантеличений?

Вона знайшла телефон?

– Ми не будемо говорити про те, що там відбулося?

Вона не знайшла телефон.

– Звісно ж, будемо, – відповів він, – але не на парковці і не тоді, коли Сем чекає на сходах, а батьки – вдома.

– Тож коли?

– Увечері?

– Увечері? Ти питаєш? Чи увечері.

– Увечері.

– Обіцяєш?

– Джуліє.

– І не дозволяй йому дутися в своїй кімнаті з «айпедом». Він повинен знати, що нам прикро.

– Він знає.

– Так, але я хочу, щоб він це розумів навіть тоді, коли мене немає вдома.

– Він розумітиме.

– Обіцяєш? – перепитала вона, цього разу зі стверджувальною інтонацією.

– Даю аж два зуби.

Вона могла ще щось сказати, як завжди це робила, або ж пояснити, що насправді її хвилює не Семове покарання, а посилене відчуття того, що вони неправильно розподілили батьківські ролі, які зовсім зашкарубли за останній час, та натомість Джулія просто ніжно та підбадьорливо стисла чоловікові руку.

– Побачимося по обіді.

Доторк завжди раніше їх рятував. Якою б не була злість, біль чи глибина самотності, доторк, навіть легкий і мимолітний, нагадував їм про той тривалий час разом. Один доторк долоні до шиї – і накочується хвиля спогадів, схиляється на плече голова, сплескують емоції, пам'ять про кохання. Часом було майже неможливо здолати відстань між їхніми тілами, дотягтися одне до одного. Часом це було неможливо. Кожному з них було знайоме це відчуття, що накочувалося у тиші тьмяної спальні, коли обоє дивилися у стелю: «Якщо я розкрию долоню, відкриється моє серце. Але я не можу. Я

хочу перейти цю прірву, хочу, щоб до мене йшли назустріч. Але я не можу».

– Мені шкода, що в нас був такий ранок, – промовив він. – Я хотів, щоб у тебе був увесь день вільний.

– Це ж не ти написав ті слова.

– І не Сем.

– Джейкобе.

– Що?

– Так не повинно бути. Не можна, щоб один із нас вірив йому, а інший – ні.

– Тому повір йому.

– Він точно це зробив.

– Усе одно повір. Ми його батьки.

– Саме так. І ми повинні навчити його, що будь-яка дія має наслідок.

– Вірити в нього – важливіше, – проказав Джейкоб. Розмова відбулася занадто рано, і він не встиг правильно сформулювати свої думки. Чому він вирішив брати участь у цій боротьбі?

– Ні, – заперечила Джулія. – Любов до нього важливіша. І через покарання він зрозуміє, що наша любов, яка інколи вимагає завдати йому болю, є єдиним наслідком.

Джейкоб відкрив дверцята машини для Джулії та промовив:

– Далі буде.

– Так, далі буде. Але я хочу, щоб ти сказав мені, що ми перебуваємо по один бік барикад.

– Що я йому не вірю?

– Неважливо, в що ти віриш, але ти допоможеш мені чітко висловити наше розчарування та наполягти, щоб Сем вибачився.

Джейкоб це ненавидів. Він ненавидів Джулію, яка змушувала його зрадити сина. Він ненавидів себе, тому що не міг їй протистояти. Якщо й у нього залишалося ще трохи ненависті, то вона була до Сема.

– Добре, – погодився він.

– Так?

– Так.

– Дякую, – відповіла вона, сідаючи в машину. – Далі буде ввечері.

– Добре, – сказав він, захлопуючи дверцята. – І сьогодні можеш нікуди не квапитись.

– А що, якщо я хочу не лише сьогодні?

– А в мене ще ця зустріч із каналом HBO.

– Яка зустріч?

– Але не раніше сьомої. Я наголошував на цьому. У будь-якому разі, ти до того часу вже повернешся.

– Ну, хтозна.

– Неприємно, що на вихідних, але це займе лише годину-дві.

– Все добре.

Він узяв її за руку та сказав:

– Решта твоя.

– Чого?

– Дня.

Дорогою додому вони мовчали, хіба що говорило громадське радіо, проте його всюдисущість створювала відчуття тиші. Джейкоб зиркав на Сема в дзеркало заднього виду.

– Я пішов і таки зжер банку твого тунця, пані Дейзі.

– Тобі погано?

– Цитата з фільму. Але, може, там був лосось.

Він знав, що повинен заборонити Семові гратися «айпедом» на задньому сидінні, та хлопцеві довелося стільки пережити цього ранку. Трохи самозаспокоєння йому не завадить. А ще це відкладає розмову, яку йому не хочеться вести зараз. Та й узагалі ніколи.

Джейкоб планував приготувати гарний обід, але коли о дев'ятій п'ятнадцять зателефонував рабин Зінґер, то він попросив батьків, Ірва й Дебору, прийти раніше та приглянути за Максом і Бенджі. Тепер не буде французьких булочок із рікотою. Не буде салату з сочевицею, салату з рубленою брюссельською капустою. А будуть калорії.

– Дві скибочки нарізаного по діагоналі житнього хліба з горіховим маслом, – оголосив Джейкоб, подаючи тарілку Бенджі.

Макс перехопив їжу:

– Взагалі-то, це моє.

– Точно, – відповів Джейкоб, передаючи Бенджі миску, – бо в тебе – медово-горіхові пластівці з рисовим молоком.

Макс уважно роздивився посудину брата:

– Це звичайні пластівці, до яких ти додав мед.

– Так.

– Тож нащо ти його дуриш?

– Дякую, Максе.

– І я просив засмажені, а не обвуглені.

– Увуглені? – перепитав Бенджі.

– Знищені вогнем, – пояснила Дебора.

– Що з нашим Камю? – пожартував Ірв.

– Облиш його, – відповів Джейкоб.

– Агов, Максі, – покликав Ірв і притягнув до себе онука. – Хтось колись розповідав мені про найдивовижніший зоопарк...

– Де Сем? – поцікавилася Дебора.

– Валяється у ліжку, – проказав Бенджі.

Макс реготнув.

– Непогано, – відповів дід. – Правда?

– У нього зранку були неприємності в єврейській школі, тому він відбуває покарання нагорі, у своїй кімнаті. – А потім до Бенджі: – Я не брехав.

Макс зазирнув у тарілку до брата:

– Ти ж розумієш, що це навіть не мед? Це агава.

– Я хочу до мами.

– Вона сьогодні відпочиває.

– Відпочиває від нас? – здивувався Бенджі.

– Ні, ні. Вона ніколи не хоче відпочивати від вас, хлопці.

– Відпочиває від тебе? – перепитав Макс.

– В одного з моїх друзів, Джої, два тата. Проте ж діти з'являються з вагіни. Чому?

– Що «чому»?

– Чому ви мені брехали?

– Ніхто нікому не брехав.

– Я хочу заморожений бурито.

– Морозильник зламався, – відказав Джейкоб.

– На сніданок? – подивувалася Дебора.

– Взагалі-то, обід, – виправив Макс.

– We Can Do It! – пожартував Ірв.

– Я можу вискочити в магазин і купити, – пожартувала Дебора.

– Заморожений.

За кілька останніх місяців харчові звички Бенджі змінилися в бік того, що можна назвати недо-їжею: заморожені овочі (мається на увазі, досі мерзлі у процесі їди), суха вівсянка, неварена локшина швидкого приготування, тісто, сире кіноа, сухі макарони, посипані сирним порошком. Окрім того, що це змінило їхній список покупок, Джейкоб і Джулія ніколи про це не говорили, бо з погляду психології це було надто складне питання.

– То що там наробив Семмі? – запитав Ірв із ротом, набитим глютеном.

– Я тобі потім розкажу.

– Заморожений бурито, будь ласка.

– Потім може й не бути.

– Він нібито написав якісь лайливі слова в класі на шматку паперу.

– Нібито?

– Він каже, що не робив цього.

– Ну, а насправді робив?

– Я не знаю. Джулія думає, що так.

– Як би не було насправді та до якої думки б не схилявся кожен із вас, вам, друзі, треба знайти до цього питання спільний підхід, – констатувала Дебора.

– Я знаю.

– А нагадай мені, що таке погане слово? – поцікавився Ірв.

– Ти й не уявляєш.

– Правда, не уявляю. Можу лише уявити поганий контекст…

– Такі слова в контексті єврейської школи – це точно не жарти.

– Які слова?

– Це справді так важливо?

– Звісно, це важливо.

– Це неважливо, – втрутилася Дебора.

– Скажімо, там було слово «н-р».

– Я хочу заморожений… Що це за слово?

– Задоволений? – Джейкоб кинув батькові.

– Це був іменник, чи дієслово? – продовжував Ірв.

– Я тобі потім розкажу, – шепнув Макс братові.

– Немає такого дієслова, – відповів Джейкоб батькові. – І ні, не розкажеш, – Максові.

– Потім може й не бути, – сказав Бенджі.

– Я що, виростив сина, що боїться сказати якесь слово?

– Ні, – заперечив Джейкоб. – Ти не ростив сина.

Бенджі підійшов до бабусі, яка ніколи не відмовляла йому.

– Якщо ти любиш мене, ти дістанеш для мене заморожений бурито та скажеш, що це за слово «н-р».

– А в якому контексті? – запитав Ірв.

– Це неважливо, – сказав Якоб, – і ми вже про це говорили.

– Нічого не могло бути більш важливого. Без контексту ми всі були б монстрами.

– Слово «н-р», – сказав Бенджі.

Джейкоб відклав виделку та ніж.

– Добре, коли ти вже спитав, то ось контекст: Сем щоранку дивиться у новинах, як ти клеїш із себе дурня і як щовечора в нічних шоу з тебе роблять дурня.

– Ти забагато дозволяєш дітям дивитися телевізор.

– Та вони майже й не дивляться його.

– Можна ми подивимось телек? – запитав Макс.

Джейкоб проігнорував його та продовжив говорити з Ірвом:

– Його усунули від занять, доки він не вибачиться. Не буде вибачень – не буде бар-міцви.

– Вибачиться перед ким?

– Подивимось кабельне? – напосідав Макс.

– Перед усіма.

– То, може, його краще взагалі вислати десь в Уганду та підсмажити йому яйка на електричному стільці?

Джейкоб передав Максові тарілку та щось прошепотів на вухо. Син кивнув і вийшов із-за столу.

– Він вчинив погано, – сказав Джейкоб.

– Скористався правом на свободу слова?

– Свободу ксенофобного слова.

– Ти хоч грюкнув кулаком по столу вчителя?

– Ні, ні. Зовсім ні. Ми поговорили з рабином – і тепер у нас режим «рятуймо бар-міцву».

– Ви поговорили? Ти думаєш, що ми розмовами вибралися з Єгипту чи Ентеббе? Е, ні. Карами й «Узі». Балачками ти собі хіба що випросиш місце в черзі в душову камеру, що насправді геть не душова.

– Господи, тату. Завжди?

– Звісно, що завжди. «Завжди», або ж «ніколи знову».

– Слухай, а може, дай мені самому з цим розібратися?

– Бо ти так добре справляєшся?

– Бо він батько Сема, – втрутилася Дебора, – а не ти.

– Бо одна справа – прибирати насране за собакою, а інша – за своїм батьком, – буркнув Джейкоб.

– Насране, – змавпував Бенджі.

– Мамо, можеш почитати Бенджі нагорі?

– Я хочу бути з дорослими! – прохникав хлопчик.

– Я тут єдина доросла, – резюмувала Дебора.

– Перш ніж я оскаженію, – буркнув Ірв, – я хочу таки розібратися, чи правильно все розумію. Ти намагаєшся пов'язати мій неправильно трактований блоґ із Семовою проблемою з Першою поправкою?[16]

– Ніхто не трактував твій блоґ неправильно.

– Розтлумачили абсолютно спотворено.

– Ти написав, що араби ненавидять своїх дітей.

– Неправильно. Я написав, що араби ненавидять євреїв за їхню безмежну любов до своїх дітей.

– І що вони тварини.

– Так, я це також написав. Вони тварини. Люди – це тварини. Це питання дефініції.

– Євреї тварини?

– Ну, це не так просто, ні.

– Що це за слово «н-р»? – прошепотів Бенджі до Дебори.

– Номер, – шепнула вона у відповідь.

– Ні, неправда.

Жінка підняла хлопчика на руки та понесла з кімнати.

– Це слово «нора», так? – допитувався він.

– Так.

– Ні, неправда.

– Одного доктора Філа[17] вже забагато, – сказав Ірв. – А Семмі потрібен адвокат. Це до кісток питання свободи слова. І ти знаєш, або мав би знати, що мене слухають не лише в правлінні Американської спілки захисту громадянських свобод; усі його члени розповідають мою історію кожного Песаху[18]. Ти б на моєму місці...

– Убився б і дав родині спокій.

– ...ти мав би приручити якогось божевільно-геніального, аутично-навіженого юриста, який би всі багатства світу не проміняв на насолоду захищати свободи громадянина. Слухай, я так само, як і всі інші, люблю понудити про несправедливість. Але ти, Джейкобе, маєш змогу діяти. Він твій син. Ніхто не засудить тебе, якщо ти не захочеш допомогти самому собі, але ніхто не пробачить, якщо ти не допоможеш синові.

– Ти романтизуєш расизм, шовінізм і гомофобію.

– Ти хоч читав у Каро…

– Бачив фільм.

– Я намагаюся витягти онука з халепи. Що тут поганого?

– Може, його не треба витягати.

Бенджі зайшов назад до вітальні.

– Це «мир»?

– Що «мир»?

– Слово «н-р».

– Воно починається на «м».

Бенджі розвернувся та почалапав із кімнати.

– Твоя мати говорила, що вам із Джулією треба знайти спільний підхід. Так от, це неправильно. Ти маєш захищати Сема. А інші хай розбираються, що там було насправді.

– Я йому вірю.

– До речі, а де Джулія? – Ірв ніби вперше помітив її відсутність.

– У неї вихідний день.

– Який день?

– Вихідний.

– Дякую, кеп, я це зрозумів. Вихідний від чого?

– Від усього. Давай змінимо тему?

– Звісно, – кивнув Ірв. – Можемо це зробити. Але розкажу тобі одну мудрість, яку й Діва Марія не знала.

– Як цікаво.

– Ніщо не зникає просто так, саме по собі. Або ти щось робиш для цього, або щось трапляється з тобою.

– І це також має..?

– Соломон не був бездоганним. За всю історію людства ніщо саме по собі не розвіялося.

– А як же пердіж? – зіронізував Джейкоб, ніби на підтримку Сема в його відсутність.

– У тебе смердить у домі, Джейкобе. А ти не чуєш, бо це твій дім.

Джейкоб знав, що Арґус десь насрав у радіусі трьох кімнат. Він зрозумів це одразу, як відчинив вхідні двері.

Бенджі повернувся до кімнати:

– Я не забув своє запитання, – повернувся хлопчик, хоча не можна сказати, що він взагалі колись намагався щось запам'ятати.

– Яке?

– Звук часу. Що з ним сталося?

Жменя завбільшки з твою, будинок завбільшки із цей

Джулія любила кинути оком туди, де не діставала рукою. Їй подобалися нерівності в цегляній кладці, що могло свідчити як про недбалу, так і геніальну роботу майстра. Любила відчуття відокремленості з натяком на обшир. Їй подобалися несиметричні краєвиди з вікна, однак вона пам'ятала, що краєвид повинен бути по центру шибки. Їй подобалися дверні ручки, за які хотілося триматися. Вона любила спускатися та підійматися сходами. Їй подобалося нашарування тіней одна на одну. Подобалися маленькі кухонні столики. Вона любила світлу деревину (бук, клен) і не любила «чоловічу» (горіх, червоне дерево); вона була абсолютно байдужа до сталі та ненавиділа нержавійку (хіба якщо її добряче вишурувати), імітації натуральних матеріалів – нестерпні для неї, окрім тих, у яких фальшивість навмисне виставляли напоказ; у такому випадку вони могли б здатися досить красивими. Їй подобалися текстури, впізнавані для рук і ніг, але невідомі оку. Їй подобалися каміни посеред кухонь посеред квартири. Вона любила, коли книжкових полиць було більше, ніж необхідно. Їй подобалися скляні дахи в душовій, і тільки там. Їй подобалися зумисні недосконалості. Зазвичай недбалість викликала в неї відразу, але в той же час вона любила нагадувати собі, що зумисних недосконалостей не існує. Люди завжди плутають те, що має гарний вигляд, із тим, що створює гарні відчуття.

*т*и благаєш мене трахнути тебе в тугеньку пизду, але ти ще цього не заслужила

Їй не подобалися однорідні текстури: вони не такі, як усе насправді. Не любила килими посеред кімнати. Правильна архітектура має дарувати відчуття, ніби ти перебуваєш у печері з виглядом на горизонт. Їй не подобалися стелі, що були вдвічі вищі,

ніж треба. Їй не подобалося забагато скла. Призначення вікна – впускати світло, а не окреслювати краєвид. Стеля має бути трохи вища, ніж може навшпиньках дотягнутися найвищий член родини. Їй не подобалися старанно розкладені цяцьки – речі, які лежать там, де їм не місце. Стеля на три з половиною метри – зависока; змушує відчувати себе забутим і загубленим. Три метри – все одно забагато. Здається, ніби ти ні до чого не можеш дотягнутися. Два з половиною метри – занадто високо. Все, що дарує приємні відчуття, – безпечне, затишне, призначене для життя – завжди можна зробити гарним. Їй не подобалося вбудоване освітлення чи лампи, керовані настінними вимикачами, тобто будь-які бра та люстри, а також зусилля, які на них потрібно витрачати. Вона не любила приховані функції: холодильники за панелями, туалетне начиння за дзеркалами, телевізори, які можна заховати в шафу.

*т*и ще не достатньо попросила

я хочу бачити, як ти течеш собі на сраку

Кожен архітектор мріє збудувати власний дім, зрештою, як і кожна жінка. Скільки Джулія себе пам'ятає, вона відчувала потайний трепет щоразу, коли проходила повз невеличкий паркінг або закинутий шмат землі: потенціал. Для чого? Щоб збудувати щось гарне? Вишукане? Нове? Чи просто дім, що створюватиме відчуття дому? Вона ділилася радощами, але це збудження було особистим.

Вона ніколи не хотіла стати архітектором, але завжди мріяла створити для себе дім. Колись вона здихалася ляльок для того, щоб звільнити коробки з-під них. Вона провела літо, устатковуючи місце під ліжком. Її одяг був розкиданий по всій кімнаті, тому що шафи не можна захаращувати всіляким непотребом. Проте тільки коли вона почала проектувати будинки для себе (на папері; втілення всієї її гордості та ганьби), вона зрозуміла, що означає «для себе».

– Це так гарно, – сказав Джейкоб, коли вона показала йому планування. Джулія ніколи не показувала йому свої роботи, якщо він наполегливо не просив її про це. Вона не приховувала їх, однак їй здавалося, що необхідність ділитися залишала після себе відчуття

приниження. Джейкоб ніколи не був достатньо зацікавленим чи просто не настільки, як їй хотілося. А коли в нього з'являвся ентузіазм, то це було наче дорогоцінний подарунок із красивою стрічечкою на ньому (це «так» усе псувало). Він ховав свій інтерес, щоб наступного разу знову витягти його на світ божий, коли вона скаже, що його ніколи не цікавила її робота. До того ж для Джулії було принизливо потребувати його захоплення та навіть бажати його.

Що поганого в тому, якщо ти так хочеш і потребуєш чогось? Нічого. А нестерпна відстань від того, де ти зараз, до того, що ти собі науявляв, не обов'язково означає провал. Розчарування не повинно розчаровувати. Бажання, потреба, відстань, розчарування: рости, знати, віддавати та старіти поруч із іншим. Можна чудово існувати самому. Але не жити.

– Дійсно надзвичайно, – промовив Джейкоб, майже торкаючись носом двовимірного тлумачення її фантазії. – Це дивовижно. Як ти вигадуєш усі ці штуки?

– Не впевнена, що я взагалі їх вигадую.

– А це що, внутрішній сад?

– Ага, а сходи будуть обвивати світлову шахту.

– Сем би протягнув «шахта»…

– І ти б посміявся, а я б проігнорувала.

– Або ми обоє не звернули б уваги. Хай там як, але це дуже-дуже гарно.

– Дякую.

Джейкоб доторкнувся до паперу, провів пальцем по плану поверху: через усі кімнати, обов'язково через кожні намальовані двері.

– Знаю, що я не вмію правильно читати ці твої штуки, але де діти спатимуть?

– Тобто?

– Або я чогось тут не розумію, і, можливо, так і є, але мені здається, що тут лише одна спальня.

Джулія гойднула головою та примружилася.

Джейкоб сказав:

– Знаєш той жарт про пару, яка розлучилася після вісімдесяти років шлюбу?

– Ні.

– Всі запитують у них: «Чому зараз? Чому не десятки років тому, коли у вас ще було стільки часу попереду? Або чому вже не дожити б разом до кінця життя?» А вони у відповідь: «Ми чекали, доки онуки повмирають».

Джулії подобалися калькулятори з функцією друку – такі собі євреї з канцелярської крамниці, що вперто пережили купу іншої, набагато перспективнішої, обчислювальної техніки. Поки малі вибирали шкільне приладдя, вона набирала дюжину чисел. Якось вона порахувала, скільки хвилин залишилося до того, як Бенджі піде в коледж. Вона залишила на калькуляторі ті цифри як факт.

Ці її уявні будинки були лишень хобі, невинною забавкою. Вони з Джейкобом ніколи б не знайшли для цього ні грошей, ні часу, ні енергії. До того ж вона часто мала справу з житловими забудовами, тому знала: нестримне бажання вичавити ще кілька крапель щастя майже завжди нищило те, чим ви вже володіли, але яке ви так бездарно не помічали. І так щоразу: ремонт кухні за сорок тисяч доларів перетворюється на ремонт за сімдесят п'ять тисяч (бо всім здається, що маленькі відмінності грають велику роль), перетворюється на новий вихід до саду (щоб впустити більше світла в оновлену кухню), перетворюється на нову ванну (коли вже все одно заливають підлогу…), перетворюється на безглузду заміну електрики, аби зробити будинок «розумним» (щоб керувати музикою в кухні за допомогою телефону), перетворюється на пасивну агресію щодо того, чи повинні книжкові полички бути на ніжках (щоб не застувати плінтуси на паркетній підлозі), а далі – на агресивну агресію, причину якої вже й не згадати. Можна збудувати ідеальний дім, але не для життя в ньому.

*т*обі подобається, як мій язик рухається між твоїх тугих губ?

*п*окажи мені

*я*к ти стікаєш мені в рот

Колись, ще на початку їхнього шлюбу, вони провели ніч у готельчику в Пенсильванії. Вони з Джейкобом по черзі курили косяк, вперше з часів коледжу, лежали голі в ліжку та обіцяли ділити все, все без винятку, попри сором чи дискомфорт, чи небезпеку зробити боляче. Тоді здавалося, ніби це була найсміливіша обіцянка, яку могли дати одне одному двоє людей. Просто говорити правду – це здавалося майже одкровенням.

– Без винятків, – сказав Джейкоб.

– Навіть один виняток усе зруйнує.

– Нічні нетримання сечі. Щось на кшталт цього.

Джулія взяла Джейкоба за руку та сказала:

– Ти знаєш, як я люблю тебе за таку відвертість?

– Я, до слова, в ліжку не мочуся. Просто встановлюю межі.

– Нема ніяких меж. У цьому вся суть.

– Минулі сексуальні зв'язки?

Джейкоб запитав, тому що знав, що це його найвразливіше місце, а отже, цим треба поділитися. Навіть коли в нього зникло бажання торкатися її чи відчувати її доторки, його завжди вернуло від думки, що інший чоловік пеститиме Джулію, або вона його. Люди, з якими вона була, насолода, яку отримувала та віддавала, слова, які вона стогнала. В інших ситуаціях він ніколи не комплексував, проте мозок просто змушував його уявляти її з іншими з тим магнетизмом, з яким намагаються втекти від постійного переживання травми. Що з того, що Джулія казала іншим, вона говорила і йому? Чому такі повторення здавалися найгіршою зрадою?

– Це, звичайно, буде неприємно, – сказала вона. – Але ж справа полягає не в тому, що я хочу все про тебе знати, а в тому – що не хочу, щоб ти щось від мене приховував.

– То я не буду.

– І я не буду.

Вони декілька разів передавали одне одному косяк, відчуваючи себе все ще такими відчайдушно молодими.

– Що ти замовчуєш від мене просто зараз? – запитала вона майже без тями.

– Просто зараз – нічого.

– Значить, раніше замовчував?

– Отже, я існую.

Вона засміялася. Джулія любила кмітливість Джейкоба, дивне заспокійливе тепло його умовиводів.

– Що востаннє ти від мене приховав?

Він замислився. Коли ти під кайфом, то міркувати стає важче, а ділитися думками – легше.

– Добре, – сказав він. – Але це дійсно незначна річ.

– Хочу знати все.

– Ну, добре. Це було недавно. Ми були вдома. У середу наче? І от я приготував тобі сніданок. Пам'ятаєш? Фритату з козячого сиру.

– Ага, – сказала вона, поклавши руку йому на стегно, – було приємно.

– Я тебе не будив і тихенько готував сніданок.

Вона видихнула стовп диму, який так і завис у повітрі – довше, ніж це здавалося можливим, та сказала:

– Я б зараз таких багато з'їла.

– Я готував, бо хотів про тебе потурбуватися.

– Я це відчула, – сказала вона, провівши рукою йому по стегну, від чого він напружився.

– Я прикрасив страву так, щоб вона мала гарний вигляд на тарілці. Поклав збоку маленький листок салату.

– Як у ресторані, – погодилася вона, взявши у руку його член.

– І після першого шматочка ти...

– Так?

– Є причина, чому всі люди щось приховують.

– Ми – не всі люди.

– Ну, добре. Після того як ти скуштувала перший шматочок, ти запитала, чи я його посолив, замість того, щоб подякувати чи сказати, що тобі смакує.

– І? – запитала вона рухаючи кулаком вгору-вниз.

– І це гівняне було відчуття.

– Тому що я запитала про сіль?

– Ну, можливо, не гівняне. Просто це роздратувало мене. Чи розчарувало. Що б то не було, я цим не поділився.

– Але я поставила просте питання.

– О, як добре зараз.

– Я рада, коханий.

– Але ж ти зараз розумієш, що в контексті зусиль, які я приклав для того, щоб зробити тобі приємно, запитання про сіль виражало більше твоє незадоволення, ніж вдячність?

– Ти вважаєш, що приготувати для мене сніданок – це зусилля?

– Це був особливий сніданок.

– А так добре?

– Неймовірно.

– Тобто в майбутньому, коли мені здасться, що в страві замало солі, то мені варто змовчати?

– Або мені варто змовчати про свої образи.

– Твоє розчарування.

– Я зараз кінчу.

– Давай.

– Я ще не хочу.

Вона сповільнилася та стисла кулак.

– Що ти приховуєш просто зараз? – запитав Джейкоб. – Тільки не кажи, що ти трохи ображена, роздратована та розчарована через мої образи, роздратування та розчарування, оскільки це ти точно не приховуєш.

Вона засміялася.

– То?

– Я нічого не приховую, – відповіла Джулія.

– Копни глибше.

Вона похитала головою та засміялася.

– Що?

– Ти в машині співав «All Apologies» і постійно наспівував «I can see from shame».

– І?

– І ти співав не зовсім те.

– Звичайно, те.

– «Aqua seafoam shame»[19].

– Що?!

– Ага.

– Aqua. Seafoam. Shame?

– Клянуся єврейською Біблією.

– Тобто ти мені зараз кажеш, що моя ідеально логічна фраза, логічна як сама по собі, так і в контексті, насправді всього лиш підсвідоме вираження того, що я намагаюся приховати в собі, а Курт Кобейн зумисно об'єднав слова aqua seafoam shame?

– Саме це й кажу.

– Що ж, я не можу повірити. А в той же час мені вкрай соромно.

– Не треба.

– Це зазвичай допомагає, коли хтось осоромлений.

Вона засміялася.

– Таке не рахується, – сказав він. – Це утаємничення стосувалося хобі. Давай щось серйозне.

– Серйозне?

– Щось дійсно непросте.

Вона посміхнулася.

– Що? – запитав він.

– Нічого.

– Що?

– Нічого.

– А звучить так, ніби все ж є щось.

– Ну, добре, – сказала вона. – Є дещо, що я тримаю в собі. Щось дійсно непросте.

– Прекрасно.

– Та мене лякає такий прогрес.

– Так і динозаври казали.

Вона притисла подушку до обличчя та схрестила ноги.

– Та це ж я, – підбадьорив він.

– Окей, – зітхнула. – Ну, добре, ми ось лежимо, накурені, голі, й у мене виникло бажання.

Він інстинктивно потягнувся рукою між її ніг і відчув, що вона вже була мокра.

– Скажи мені.

– Не можу.

– Впевнений, що можеш.

Вона засміялася.

– Заплющ очі, – сказав він. – Буде легше.

Вона заплющила очі.

– Ні, – відповіла вона. – Не легше. Може, й ти заплющиш?

Джейкоб теж заплющив очі.

– У мене з'явилося це бажання. Не знаю, звідки воно взялося. Не знаю, чому воно в мене.

– Але воно в тебе є.

– Так.

– Розкажи мені.

– У мене з'явилося це бажання, – Джулія засміялася знову та вткнулася носом Джейкобу під пахву. – Я хочу розвести ноги та хочу, щоб ти опустився вниз і дивився на мене, доки я кінчу.

– Тільки дивився?

– Без язика. Без пальців. Я хочу кінчити від твого погляду.

– Розплющ очі.

– І ти розплющ.

Він не сказав ні слова та не проронив жодного звуку. Із незначним зусиллям перевернув її на живіт. Інтуїтивно відчув, що те, чого вона

хотіла, було пов'язане з її неспроможністю бачити, як він на неї дивиться, бо це означало відмовитися від останніх крапель відчуття захищеності. Вона застогнала, даючи знати, що він усе робить правильно. Він опустився вниз і розвів її ноги, потім розсунув іще ширше. Його обличчя було так близько, що він відчував її запах.

– Ти дивишся на мене?

– Дивлюсь.

– Тобі подобається те, що ти бачиш?

– Я хочу те, що я бачу.

– Але не можеш торкнутися.

– Не буду.

– Але ти можеш подрочити, поки дивишся на мене.

– Я вже.

– Ти хочеш трахнути те, на що дивишся.

– Хочу.

– Але не можеш.

– Не можу.

– Ти хочеш відчути, наскільки я мокра.

– Хочу.

– Але не можеш.

– Зате я бачу.

– Але ти не можеш побачити, наскільки тугою стаю, коли я ось-ось кінчу.

– Не можу.

– Розкажи, як я виглядаю там, і я кінчу.

Вони кінчили разом, без дотиків – і на цьому все могло б і закінчитися. Джулія б перекотилася на спину та поклала б голову йому на груди. Вони б заснули разом. Однак сталося інше: вона глянула на Джейкоба, втримала його погляд і знову заплющила очі. І чоловік заплющив. На цьому все могло б і закінчитися. Вони могли б досліджувати одне одного в ліжку, натомість Джулія встала та почала досліджувати кімнату. Джейкоб її не бачив, тому що розумів, що очі повинні залишатися заплющеними, але він чув її. Він мовчки

піднявся з ліжка. Кожен із них торкнувся ослінчика ліжка, письмового столу та чашки з ручками, китичок на зав'язках штор. Він відчув вічко на дверях, вона провела рукою по пульту керування вентилятором, він поклав долоню на теплу кришку міні-холодильника.

Вона сказала:

– Я тебе розумію.

Він відповів:

– Я тебе теж.

Вона сказала:

– Я справді люблю тебе, Джейкобе. Тільки, будь ласка, просто скажи: «Я знаю».

Він відповів:

– Я знаю, – і пішов навпомацки уздовж стіни, уздовж гори ковдр, а тоді торкнувся вимикача.

– Здається, я щойно зробив темно.

Джулія завагітніла Семом рік по тому. Згодом з'явився Макс. Тоді Бенджі. Її тіло змінювалося, а пристрасть Джейкоба – ні. Змінилися обсяги того, що вони тримали в собі. У них усе ще був секс, хоча те, що зазвичай виникало спонтанно, тепер потребувало або стимулу (випивка, перегляд «Життя Адель» на ноутбуці Джейкоба в ліжку, День святого Валентина), або ж спринту через зніяковіння та страху осоромитись, що зазвичай спричиняв великі оргазми, але виключав поцілунки. Вони все ще час від часу говорили речі, які, одразу ж висловивши, здавалися принизливими настільки, що викликали гостру необхідність щезнути за абсолютно непотрібною склянкою води, якої навіть не хотілося. Кожен мастурбував із думками одне про одного, навіть якщо ці фантазії не мали кровного зв'язку з реальним життям, і в уяві вони були іншими. Однак навіть згадку про ту ніч в Пенсильванії доводилося тримати при собі, тому що це була засічка на одвірку: глянь, як сильно ми змінилися.

Були речі, яких Джейкоб хотів, і хотів їх від Джулії. Однак перспектива ділитися бажаним зменшувалася разом із тим, як

зростала її потреба чути це. І для жінки було так само. Вони насолоджувалися компанією одне одного та віддали б їй перевагу над самотністю чи товариством будь-кого іншого, проте, що комфортніше їм ставало разом, що більшу частку життя вони ділили, то більше відокремлювались від свого внутрішнього світу.

Спочатку вони або поглинали одне одного, або ж світ навколо. Кожна дитина хоче бачити, як все вищими стають помітки на одвірку. Та чи багато пар спроможні бачити прогрес, залишаючись на тому самому місці? Скільком вдається заробляти більше та не обдумувати при цьому, на що можна витратити ці гроші? Чи багато пар, які стоять на порозі завершення дітородного періоду, знають, що в них уже достатньо дітей?

Джейкоб із Джулією ніколи принципово не опиралися традиціям, однак і не могли уявити, наскільки традиційними вони стануть: придбали ще одну машину (і страхування на ще одну машину), пішли в спортзал, у якому пропозицій було на двадцять сторінок; перестали самостійно платити податки; час від часу відсилали пляшку вина як знак удячності; придбали будинок із суміжними умивальниками (та страхуванням); подвоїли кількість туалетного начиння; зробили загороду для сміттєвих баків із тикового дерева; замінили духовку на ту, що мала кращий вигляд; народили дитину (й застрахували її життя); замовляли вітаміни з Каліфорнії та матраци зі Швеції; купували органічний одяг, який окупився б лише з народженням іще однієї дитини. Народили ще одну дитину. Обмірковували, чи килим збереже свою вартість, знали, що з усіх речей і предметів було найкращим (пилосос «Miele», блендер «Vitamix», ножі «Misono», фарба «Farrow and Ball»), поглинали фройдіанські об'єми суші та гарували, щоб мати змогу заплатити найбільш достойним людям, які приглядали за їхніми дітьми, поки вони працювали. Народили ще одну дитину.

Їхнє сімейне життя ставало рутинним – не тільки щодо часу й енергії, яких вимагає сім'я з п'ятьох людей, а й щодо того, які риси мали зміцнитися, а які послабитися. Непохитне самовладання Джулії

з дітьми дійшло до рівня всеохопної терплячості, в той час як її спроможність виражати бажання до свого чоловіка зводилася до написаного Вірша дня. Магічний трюк Джейкоба – розстібання ліфчика Джулії без рук – замінила гнітюча здатність складати дитяче ліжечко-манеж за той час, поки він несе його вгору сходами. Джулія могла зубами відкушувати нігтики новонародженої дитини, годувати груддю, готуючи лазанью, виймати скабки без пінцета та болю, а діти самі просили в неї вивести їм воші; вона могла навіяти сон за допомогою масажу третього ока, однак забула як доторкатися до власного чоловіка. Джейкоб навчив дітей різниці між «тато» та «тута», але вже не знав, як розмовляти з дружиною.

Вони плекали свої внутрішні світи окремо: Джулія проектувала власний будинок, Джейкоб працював над талмудом, купив другий телефон – і руйнування між ними пішло по колу. Через неспроможність Джулії висловити потребу в чоловікові, Джейкоб став ще менш упевнений у тому, що він бажаний, і ще більше почав боятися стати посміховиськом – це неминуче збільшило відстань між дотиком Джулії та тілом її чоловіка, а Джейкоб не міг підібрати слів, як до неї звернутися. Бажання стало загрозою, ворогом для їхнього домашнього життя.

Коли Макс ходив у дитсадок, він часто любив віддавати речі. Який би друг не приходив на дитяче свято, обов'язково йшов звідти з пластиковою машинкою чи м'якою іграшкою. Які б гроші Макс не отримував – копійчини, знайдені на тротуарі, п'ять доларів від діда за переконливий аргумент – він їх або пропонував Джулії в черзі до каси, або Джейкобу біля паркомату. Він припрошував Сема з'їсти стільки його десерту, скільки влізе. «Ну, чого ти? – казав він, коли бачив братові вагання. – Їж, їж».

Макс не відповідав на потреби інших – він на них не зважав, як і будь-яка дитина. Це також не була щедрість, бо ж вона передбачає знання того, що таке віддавати, а саме цього йому й не вистачало. У кожного є канал, через який він проштовхує те, чим хоче та може ділитися з зовнішнім світом, і через який приймає від світу те, що

хоче та може втримати. Максів канал був не більший, ніж у будь-кого, просто він його не засмічував.

Те, що було предметом гордості для Джейкоба з Джулією, принесло занепокоєння: Макс залишиться ні з чим. Обережно, щоб не наштовхнути його на думку, ніби він щось робить не так, вони м'яко знайомили його з поняттями цінності та скінченності ресурсів. Спочатку він заперечував: «Завжди ж є ще», але потім, як це буває в дітей, він зрозумів, що робить щось не так.

Макс став одержимим порівняльною цінністю речей. «Чи можна купити один дім за сорок автівок?» («Залежить від дому та від автівок»). Або: «Що б ти взяв охочіше: жменю діамантів чи цілий будинок срібла? Жменя завбільшки з твою, будинок завбільшки із цей». Він почав завзяту торгівлю: іграшками з друзями, якимись речами з Семом, учинками з батьками. («Якщо я з'їм половину овочевого супу, то ви дозволите мені лягти спати на двадцять хвилин пізніше?») Він хотів знати, що краще: бути водієм у «FedEx» чи вчителем музики, тому його спантеличило, коли батьки поставили під сумнів використання слова «краще» в цьому випадку. Він також хотів знати, чи справді його тату довелося платити за додатковий квиток, коли вони взяли Семового друга Клайва в зоопарк. Він міг іноді заявити: «Я марную своє життя!», коли нічим не займався. Якось рано-вранці він заповз до батьків у ліжко, щоб дізнатися, чи правильно розуміє, що означає бути татом.

– Що ж це, синку?

– Нічого не мати.

Стримування сексуальних потреб між Джейкобом і Джулією було найбільш примітивним і образливим видом відмови одне від одного, хоча й не найбільш руйнівним. Рух у бік відчуження одне від одного та від самих себе відбувався маленькими, непомітними кроками. Вони завжди зближувалися, коли робили щось разом: узгоджували все більші й більші об'єми щоденних справ, частіше говорили та переписувалися (і з більшим успіхом), прибирали безлад за дітьми. Однак у почуттях віддалялися.

Якось Джулія купила собі білизну. Вона поклала долоню на верхівку стосу м'якенького спіднього одягу не тому, що він їй сподобався, а тому що вона, як і її матір, ніколи не могла побороти бажання торкатися товарів у магазинах. Вона зняла п'ятсот доларів із банкомату, щоб операція не з'явилася на рахунку кредитки. Їй дуже хотілося поділитися цим із Джейкобом, вона з усіх сил намагалася знайти привід. Якось вночі, коли діти вже заснули, вона надягла білизну. Їй хотілося спуститися сходами, забрати з рук Джейкоба ручку та відкласти її геть, без слів, але досить красномовно: «Бачиш, який вигляд я можу мати?» Та вона не змогла. Як і не наважилася одягти білизну перед сном із остраху, що чоловік не помітить. Як і не змогла навіть просто покласти її на ліжко, щоб він помітив і запитав про неї. Як і не змогла повернути її назад, у магазин.

Якось Джейкоб написав рядок, на його думку, найкращий із усього, що він будь-коли писав. Йому захотілося поділитися цим із Джулією – не тому, що він пишався собою, а щоб перевірити, чи він ще міг до неї дотягнутися, як раніше, щоб вона сказала щось на кшталт: «Ти ж мій письменник». Він приніс папери в кухню та поклав їх на стіл.

– Як робота? – запитала вона.

– Рухається, – відповів він точно в такому тоні, який сам ненавидів найбільше.

– Є прогрес?

– Є, але не зрозуміло чи в правильному напрямку.

– А такий існує?

Йому хотілося сказати: «Просто скажи: "Ти ж мій письменник"».

Однак він не міг перейти відстань, якої вже не існувало. Обшир того, що вони ділили в житті, не дозволяв їм розділити їхню самотність. Їм необхідна була відстань, що стала б не відмовою одне від одного, а таємницею. А коли Джейкоб знову повернувся до того ж рядка наступного ранку, то здивувався й засмутився, бо він усе ще був чудовий.

Якось Джулія мила руки у ванній після того, як вкотре прибрала Арґусове лайно, й коли вона розглядала, як мильна вода утворює бульбашки між її пальців, то світло заблимало та заспокоїлося – її зненацька накрила така туга, яка ні на що не вказувала, нічого не означала, однак її тягар був непідйомним. Жінка хотіла донести цей сум до Джейкоба не через сподівання, що він зрозуміє щось, чого вона сама не могла зрозуміти, а з надією, що він міг би допомогти нести те, що їй не під силу. Але неіснуюча відстань була занадто великою. Арґус нагидив на свій матрац і чи не зрозумів цього, чи просто полінився хоч якось поворушитися, тому виквацяв у лайно весь бік і хвіст. Джулія відтирала його шампунем і старою футболкою якоїсь забутої футбольної команди, що колись розбивала серця, та примовляла: «Ось так. Усе добре. Майже закінчили».

Якось Джейкоб вирішив придбати Джулії брошку. Він забрів до магазину на Коннектикут-авеню – той тип крамниць, де пропонують салатниці з утилізованої деревини та щипці для салату з роговими ручками. Він не планував нічого купувати, та й не було нагоди, для якої потрібен подарунок. Пані, з якою він мав зустрітися за ланчем, написала, що застрягла в заторі за сміттєвозом; він не догадався взяти з собою ні книжки, ні газети, а кожен вільний стілець у «Старбаксі» був зайнятим кимось, хто закінчив би своє нікчемне життя ще до того, як закінчить свій нікчемний мемуар, не залишаючи Джейкобу місця, щоб він міг втупитися у телефон.

– А ця гарна? – запитав він жінку, що стояла по той бік прилавка. – Дурне запитання.

– Мені подобається.

– А, ну звісно, подобається.

– А ось те не подобається, – вказала вона на браслет у вітрині.

– Тож це брошка, правильно?

– Так. Гілочка, відлита зі срібла. Єдина у своєму роді.

– А це опали?

– Так, вони.

Він пройшовся до наступного відділу та вдав, що розглядає інкрустовану обробну дошку, а потім повернувся до брошки.

– Вона ж гарна, правда? Не знаю, чи не має вона якийсь концертний вигляд?

– Та ні, – відповіла жінка, витягла брошку з вітрини та поклала на обшиту оксамитом тацю.

– Може бути, – сказав Джейкоб, але не взяв її в руки.

Чи була вона гарна? Це досить ризиковано. Чи носять люди брошки? Може, це виглядатиме сентиментально-символічно? Може, вона взагалі залишиться лежати в скриньці для коштовностей і буде там похована, і витягнуть її хіба що за заповітом, як фамільну реліквію для нареченої сина в день їхнього весілля, щоб вона потім могла спокійно покласти її назад у скарбничку та передати далі? Чи 750 доларів – належна ціна для такої речі? Його хвилювали не гроші, а ризик зрозуміти щось неправильно, сором спробувати та зазнати невдачі. Випростану руку легше зламати, ніж зігнуту. Після ланчу Джейкоб повернувся до крамниці.

– Вибачте, якщо здамся вам диваком, – сказав він жінці за прилавком, яка допомагала йому, – але чи не могли б ви її приміряти?

Вона зняла брошку з вітрини та пришпилила до свого светра.

– Не важка? Вона не відтягує тканину?

– Ні, вона досить легенька.

– А модна?

– Ну, можна носити з сукнею, на піджаці чи светрі.

– А ви б зраділи, якби вам її подарували?

Відстань породжує відстань. Але якщо відстань – це ніщо, то звідки вона бере свій початок? Це не гріх, не жорстокість і навіть не байдужість. Первісною відстанню була близькість: неспроможність перебороти сором таємних потреб, для яких зовні не було місця.

я хочу, щоб ти текла

*т*оді я тобі засаджу

Тільки наодинці зі своїми думками Джулія могла уявляти, який би вигляд мав її власний дім. Що б вона здобула та що би втратила? Чи змогла б вона прожити без можливості бачити дітей щоранку й щовечора? А якби довелося зізнатися собі, що змогла б? За шість із половиною мільйонів хвилин їй доведеться. Не можна засуджувати матір за те, що вона відпускає дітей у коледж. Відпускати – це не злочин. Злочин – це зробити вибір на користь «відпустити».

*т*и не заслуговуєш, щоб я виїбав тебе в зад

Якби вона вибудувала нове життя для себе, Джейкоб зробив би так само. Він одружився би знову. Чоловіки так роблять. Вони переживають, а потім живуть далі. Так щоразу. Їй неважко уявити, як він візьме шлюб із першою ж жінкою, з якою зустрічатиметься. Він був вартий когось, хто не буде зводити уявні будинки для однієї людини. Він не заслуговував на Джулію, але точно вартував когось кращого. Він заслуговував на когось, хто потягається, прокинувшись, а не відсахується. На когось, хто не нюхає страву перед тим, як її з'їсти. Когось, для кого домашні тварини – не тягар. На ту, яка б вигадувала йому милі імена та жартувала б із його друзями про те, як любить трахатися з ним. Ніби новий, незасмічений канал до нової людини – і навіть якби він був приречений на поразку, то хоча б після того, як вони побули щасливими.

*т*епер уже ти заслуговуєш, щоб я виїбав тебе в зад

Їй необхідний був вихідний. Вона б насолоджувалася незнанням того, чим заповнити час, безцільним блуканням парком Рок-Крік, смакуванням їжею, яку б ні за що не стерпіли її діти, читанням чогось довшого та змістовнішого, ніж бічна шпальта, де радять, як краще впорядкувати емоції та спеції. Але одному з її клієнтів знадобилася допомога у виборі фурнітури для дверей. Звичайно ж, це мало трапитися в суботу – коли ж іще хтось, хто міг дозволити собі фурнітуру на замовлення, захотів би роздивитися зразки? Та й очевидно, що насправді ніхто не потребує допомоги у виборі фурнітури для дверей (окрім Марка з Дженніфер, які були напрочуд безпорадні, коли це стосувалося їхньої несумісної відсутності смаку),

дверна ручка була настільки неважливим, наскільки й символічним предметом, щоб виникала потреба в посередництві.

Роздратування жінки посилював той факт, що Марк із Дженніфер були ще й батьками одного з Семових товаришів. Вони вважали Джейкоба з Джулією своїми друзями та хотіли посидіти за кавою, щоб надолужити час, який не бачилися. Жінці вони подобалися, і наскільки їй вдавалося зібрати весь ентузіазм для позасімейних стосунків, вважала їх приятелями. Але не більше. Хоча б доти, доки вона не порозуміється сама з собою.

Хтось має вигадати спосіб, як залишатися близькими з людьми без необхідності бачити їх, говорити з ними по телефону, писати (чи читати) листи, повідомлення. Хіба лише матері розуміють цінність часу? Те, що його й не було ніколи? Тому ти не можеш просто піти на каву, тим більше з людьми, яких рідко бачиш, оскільки знадобиться півгодини, щоб дістатися до кав'ярні (це якщо пощастить) і ще півгодини, щоб повернутися додому (і знову якщо пощастить), і це не враховуючи двадцяти хвилин на те, щоб змусити себе вийти за поріг. І тоді коротка зустріч за кавою розтягується на сорок п'ять хвилин (у кращому випадку), та проходить у темпі, гідному Олімпійських ігор. А ще ця тяганина в єврейській школі вранці, родичі з Ізраїлю приїдуть майже за два тижні, а бар-міцва, як безнадійний пацієнт у реанімації, робила останні подихи, і хоча попросити про допомогу – взагалі не проблема, проте це все одно викликає відчуття провини та сорому. Можна замовляти продукти онлайн, і їх доставлять просто на поріг, однак це здається якоюсь неповноцінністю, відмовою від материнських обов'язків – материнського привілею. Їхати в найвіддаленішу крамницю, де продають хороші продукти, вибрати авокадо, яке буде ідеально стиглим на момент покупки, пересвідчитися, що його нічого не розчавить у сумці, а сумку нічого не зімне у візку – все це робота матері. Навіть не робота, це задоволення. Але раптом для неї це дійсно лише «робота»?

Вона ніколи не знала, що робити з бажанням більшого для себе: часу, простору, тиші. Можливо, з дівчатками все було б по-іншому, однак у неї були хлопчики. Протягом року вона їх із рук не випускала, але після тих безсонних вихідних вона була під владою їхньої фізіології: вересків, боротьби, гупання по столу, змагання, хто голосніше пукне, та безкінечних досліджень власних мошонок. Вона любила все це, а втім, потребувала часу, простору, тиші. Можливо, якби вона народила дівчаток, вони були б не такими активними, грубими, більше віддавалися творчості та менше імітували поведінку тварин. Навіть допускати такі думки здавалося не по-материнськи, однак Джулія завжди знала, що вона – хороша матір. Тоді чому все так складно? Є жінки, які останні гроші віддадуть, щоб робити все те, від чого її відвертало. Уся благодать, обіцяна бездітним жінкам із Біблії, впала дощем на її долоні. Проте пройшла крізь них.

*х*очу злизувати сперму з твого заду

Вони з Марком зустрілися у галереї фурнітури. Все мало елегантний і бридкий вигляд, а в світі, де мертві тіла сирійських дітей прибивало водою до пляжів, – це було навіть неетично та здавалося щонайменш вульгарним. Проте гонорарів ставало все більше.

Марк уже роздивлявся зразки, коли вона зайшла. Мав гарний вигляд: коротенька, місцями сива борода, навмисне приталений одяг, який точно не купувався в комплекті. Чоловік випромінював упевненість людини, яка не пам'ятає, сума зі скількома нулями лежить на її банківському рахунку. Це не здавалося привабливим, але увагу привертало.

– Джуліє.

– Марку.

– Ми, очевидно, не страждаємо на Альцгеймера.

– Що? Якого Альцгеймера?

Невинний флірт ніби повертав до життя: легкий лоскіт словами легко лоскотав власне его. У неї це добре виходило, і її це надзвичайно тішило, однак протягом життя у шлюбі вона почала

відчувати за це провину. Джулія розуміла, що в такій грайливості нема нічого поганого, вона хотіла б, щоб у Джейкоба в житті теж таке було. Але вона також знала про його нестримні ревнощі, що страшно її дратували. І як би це не спантеличувало, вона ніколи не насмілювалася говорити про минулі сексуальні зв'язки та відчувала, що тепер необхідно перепояснювати до найменших деталей будь-який віддалено-сумнівний досвід, який можна неправильно зрозуміти. Це було частиною його, а тому вона хотіла про це турбуватися.

А ще це була частина його, яка вабила її. Його сексуальна незахищеність була такою серйозною, що могла виникнути лише з дуже глибокого джерела. І навіть коли їй здавалося, що вона знає про нього все, разом з тим вона ніколи не могла зрозуміти, що породжувало його невгамовну потребу в підтримці. Бувало, коли вона навмисно замовчувала якісь невинні речі, які точно б порушили його хиткий спокій, вона дивилася на свого чоловіка з любов'ю та думала: «Що з тобою трапилося?»

– Вибач, що пізно, – сказала вона, поправляючи комірець. – У Сема проблеми в єврейській школі.

– Ой-вей.

– Та отож-бо. У будь-якому разі я вже тут і тілом, і розумом.

– Може, спершу кави?

– Намагаюся кинути.

– Чому?

– Занадто залежна від неї.

– Це проблематично лише тоді, коли кави нема під рукою.

– А Джейкоб каже…

– Це проблематично лише тоді, коли Джейкоб під рукою.

Джулія захихотіла чи то на його жарт, чи через дівчачу неспроможність опиратися хлопчачому шарму.

– І все ж давай таки заробимо на свою каву, – сказала вона та забрала з його рук занадто вже штучно зістарену бронзову ручку.

– А в мене є новини, – відповів Марк.

– І в мене. Зачекаємо на Дженніфер?

– Не потрібно. Це і є мої новини.

– Ти про що?

– Ми з нею розлучаємося.

– Що?!

– Ми з травня живемо окремо.

– Ти сказав «розлучаємося».

– Ми жили окремо, тепер розлучаємося.

– Ні, – сказала вона та стиснула ручку, – ви не могли.

– Не могли чого?

– Жити окремо.

– Я б знав.

– Але ж я бачила вас разом. Ви були в Кеннеді-центрі.

– Так, на виставі.

– Ви сміялися, торкалися одне одного. Я бачила.

– Ми друзі, друзі так роблять: вони сміються.

– Але не торкаються так.

Марк простягнув руку й торкнувся до плеча Джулії. Вона інстинктивно відсахнулася, що спричинило смішок у обох.

– Ми друзі, які були в шлюбі, – сказав він.

Джулія заправила пасмо волосся за вухо та сказала:

– Які все ще в шлюбі.

– Які скоро не будуть.

– Я не думаю, що це правильно.

– Правильно?

– Те, що відбувається.

Він підняв праву руку без обручки:

– Це відбувається достатньо давно, щоб біла смужка на пальці встигла засмагнути.

Підійшла худенька жіночка.

– Я можу вам чимось сьогодні допомогти?

– Може, завтра, – відповіла Джулія.

– Я думаю, ми поки що самі впораємося, – відповів Марк із такою ж грайливою посмішкою, яку недавно дарував і Джулії.

– Добре, я буду неподалік, раптом що, – мовила жіночка.

Джулія поклала на місце ручку, доклавши трохи більше сили, ніж було необхідно, та взяла іншу: нержавійний восьмикутник, до смішного безхитрісний, відразливо чоловічний.

– Що ж… я не знаю, Марку, що тобі сказати.

– Може, «вітаю»?

– Вітаю?

– Звісно.

– Але я відчуваю, що це неправильно.

– Але ми начебто про мої почуття зараз говоримо.

– Вітаю? Серйозно?

– А що? Я ще молодий, відносно звісно, але все ж.

– Не відносно.

– Ти маєш рацію. Вирішено: ми молоді. Якби нам було зараз по сімдесят, воно, звичайно, було б по-іншому. Навіть якби нам було шістдесят чи навіть п’ятдесят. Може, тоді я б сказав: «Ось хто я є. Це моя доля». Але мені лише сорок чотири. Левова частка мого життя ще попереду. І для Дженніфер теж. Ми зрозуміли, що будемо набагато щасливіші, якщо житимемо іншим життям. І це добре. Точно краще, ніж вдавати щось із себе, придушувати щось у собі чи просто бути настільки поглинутим відповідальністю, щоб грати роль, яку ти ніколи не ставив під сумнів і не питав себе, чи обрав би ти її за інших обставин. Я все ще молодий, Джуліє, та хочу обрати щастя.

– Щастя?

– Щастя.

– Чиє ж?

– Моє. І Дженніфер також. Наше щастя, але нарізно.

– Шукаючи щастя, ми тікаємо від удоволення.

– Що ж, ані моє щастя, ані удоволення з нею не пов’язане. Як і її відчуття щастя точно не пов’язане зі мною.

– А де ж воно? Під подушкою, чи що?

– Власне, під її репетитором французької.

– Ось це так лайно, – мовила Джулія та притиснула ручку до лоба сильніше, ніж хотіла.

– Я не розумію твоєї реакції на такі хороші новини.

– Так вона ж навіть французькою не говорить.

– Зате ми тепер знаємо чому.

Джулія почала поглядом шукати ту анорексичку, яка до них підходила. Будь-що, аби не дивитися на Марка.

– А як щодо твого щастя? – запитала вона. – Яку мову ти не вчиш?

Він засміявся.

– Я наразі абсолютно щасливий бути наодинці з собою. Все своє життя я проводив із кимось: батьками, дівчатами, Дженніфер. Можливо, я хочу чогось іншого.

– Самотності?

– Усамітнення й самотність – різні речі.

– Ця дверна ручка потворна.

– Ти засмутилася?

– Цього замало та забагато водночас, щоб вкрай засмутитися. Це не ядерна фізика, не важко зрозуміти.

– От того ми й залишаємо ядерну фізику ядерним фізикам.

– Не віриться, що ти навіть не згадав про дітей.

– Це занадто боляче.

– Як усе це вплине на них? Як те, що ти бачитимеш їх удвічі менше, вплине на тебе?

Вона обперлася на вітрину та згорбилася. Жодні спроби згладити все не могли зменшити дискомфорт, який створювала ця розмова, але принаймні вони відводили удар. Джулія поклала ручку та взяла іншу, яку можна порівняти хіба що з вібратором, врученим їй на дівоцькій вечірці шістнадцять років тому. Він нагадував член приблизно так само, як ця дверна ручка нагадувала ручку. І дівчата на вечірці сміялися, і вона сміялася, а чотири місяці по тому вона випадково на нього наштовхнулася, коли обшукувала свій гардероб із надією знайти та передарувати запакований віничок для маття[20].

Тоді їй було аж так нудно, а може, гормони вдарили в голову – і вона вирішила спробувати. Нічого не вийшло. Занадто сухо. Не було бажання. А тепер, тримаючи в руці ідіотську ручку від дверей, це було єдине, що приходило їй в голову.

– Я розгубив увесь свій внутрішній монолог, – сказав Марк.

– Внутрішній монолог? – запитала Джулія з поблажливою посмішкою.

– Саме так.

Вона простягнула йому ручку:

– Тримай, Марку, це телефонує твій внутрішній монолог. На нього напала твоя підсвідомість у Нігерії, і ти маєш вислати їй двісті п'ятдесят тисяч доларів до кінця дня.

– Можливо, це звучить по-дурному й егоїстично…

– Так і так.

– Але я втратив те, що робило мене мною.

– Ти дорослий, Марку, а не герой дитячих оповідок Шела Сілверстейна, що прокручує в голові свої емоційні бо-бо, сидячи на пеньку, що залишився від дерева, яким він обігрівав свою дачу, чи що там у нього.

– Що більше ти опираєшся, то більше я впевнений, що ти згодна.

– Згодна з чим? Ми про твоє життя говоримо зараз.

– Ми говоримо про безкінечне хвилювання за дітей, від якого щелепи зводить, і про постійне прокручування в голові сварок із дружиною, які не відбулися, але забрали твій сон. Хіба ти не була б щасливішою, більш амбітною та плідною архітекторкою, якби жила сама? Хіба не була б менш стомленою?

– Стомлена? Я? Яка нісенітниця.

– От що більше ти віджартовуєшся, то більше я впевнююсь, що…

– Звичайно, була б.

– А відпустка? Хіба ти не хотіла би насолодитися нею на самоті?

– Тихіше, будь ласка.

– Або що? Хтось почує, що ти – людина?

Вона провела пальцем по ручці та сказала:

– Звичайно, я б сумувала за дітьми. Ти хіба ні?

– Я не про це питав.

– Ну, добре, так, я б хотіла, щоб у відпустці вони були зі мною і з ними.

– Важко зібрати докупи речення?

– Я б обрала їхню присутність. Якби мені довелося вибирати.

– Вибір не спати подовше, не смакувати стравою, весь час пильнувати, сидячи на кінчику пляжного лежака, навіть не схилившись на нього?

– Ні, це повнота життя, для якої нема іншого джерела. Перша думка, з якою я прокидаюся, й остання, з якою засинаю, – про моїх дітей.

– От і я про це кажу.

– Це я про це кажу.

– А коли ти думаєш про себе?

– Тоді, коли думаю, як через десятки років, що здаватимуться кількома годинами, я погляну в обличчя смерті та буду не сама, а в оточенні своєї сім'ї.

– Прожити не те життя – гірше, ніж померти не тією смертю.

– Це ж треба. Вчора мені трапилося в печиві передбачення з такими ж словами.

Марк нахилився ближче.

– Просто скажи, хіба ти не хотіла б повернути назад свій час і рішення? Я ж не прошу погано говорити про чоловіка чи дітей. Давай сприймати як належне, що ти ні про що й на половину так, як про них, не піклувалася, та і не могла ні про що інше так переживати. Я не прошу тебе дати ту відповідь, яку б ти хотіла дати чи розповісти, що відчуваєш. Знаю, про це важко думати, не те що говорити. Але чесно, хіба ти не була б щасливішою сама?

– Ти розглядаєш щастя як кінцеву ціль.

– Ні. Я просто питаю, чи була б ти щасливіша сама.

Зрозуміло, що вона не вперше зіштовхувалась із цим питанням, однак вперше його поставив хтось інший. Вперше вона не була

спроможна його уникнути. Чи була б вона щасливіша сама? «Я – мати» – це не відповідь на запитання, як і щастя не було її основною метою в житті, а натомість – пошук власного «я». Не було людини, чию долю вона б могла порівняти зі своєю, паралельної самотності, якою можна було б виміряти власну. Вона просто робила те, що здавалося правильним. Жила життям, яке здавалося правильним.

– Ні, – відповіла вона, – я б не була щасливіша сама.

Марк обвів пальцем платонічну сферичність ручки та відповів:

– Що ж, тоді пощастило.

– Так, пощастило. Так і є.

Декілька довгих секунд минули в повній тиші, а потім Марк заговорив:

– Тож? – і поклав ручку назад на прилавок.

– Що?

– Тож які твої новини?

– Ти про що?

– Ти казала, що в тебе є якісь новини.

– А, точно, – сказала вона та похитала головою. – Ну, це не зовсім новини.

Так і було. Вони з Джейкобом говорили про те, що треба подумати про пошуки місцини за містом. Щось невелике та симпатичне, що потім можна було б переінакшити на свій лад. Не геть серйозно говорили, а просто дозволяли, щоб жарт продовжувався достатньо довго та просто перестав здаватися смішним. Це не були новини. Це вже був процес.

Вранці після тієї ночі в готелі в Пенсильванії десяток із половиною років тому вони вирушили в похід по природному заповіднику. Несподівано красномовний знак при в'їзді попереджував, що всі доріжки – не справжні, їх витоптали люди в пошуках обхідної дороги, а з часом почало здаватися, що так і має бути.

Сімейне життя Джулії та Джейкоба можна описати як процес: безкінечні погодження та малесенькі поступки. Може, варто цього року відкинути зайву обережність і зняти з вікон москітну сітку.

Може, фехтування – забагато як для Макса і точно занадто буржуазно як для його батьків. Може, якби вони замінили металеві лопатки гумовими, то їм би не довелося викидати всі пательні з антипригарним покриттям, від якого можна захворіти на рак. Може, їм варто було б придбати машину з третім рядом сидінь. Може, непогано було б прикупити проектор. Може, викладач Сема з гри на віолончелі має рацію – і варто дозволити йому виконувати пісні, які йому заманеться, навіть якщо це «Watch Me» («Whip/Nae Nae»). Може, більше природи – частина відповіді. Може, доставка продуктів пришвидшить і покращить процес її готування, а це пом'якшило б абсолютно зайву, однак стійку вину за те, що їм доставляють продукти.

Їхнє сімейне життя було сукупністю натяків і взаємних виправлень. Безкінечність крихітних етапів. Новини народжуються в пунктах першої медичної допомоги, в адвокатських кабінетах, і, очевидно, в «Alliance Française». Такі новини ми умудряємося шукати та в той же час уникати за всяку ціну.

– Огляньмо гарнітуру іншого дня, – сказала Джулія та кинула ручку в свою сумочку.

– Ми не збираємося робити ремонт.

– Справді?

– Там вже й не живе ніхто.

– Точно.

– Вибач, Джуліє, я заплачу, звичайно…

– А, так. Звичайно. Я просто дещо повільно міркую сьогодні.

– Ти стільки роботи в це вклала.

Після снігопаду залишаються лише протоптані доріжки. Однак завжди настає відлига. І навіть якщо морози затримуються на довше, ніж зазвичай, сніг врешті-решт тане та показує те, що було обрано.

*м*ені байдуже, чи ти кінчиш, але я все одно зроблю так, щоб ти кінчила

На десяту річницю шлюбу вони повернулися до того готелю в Пенсильванії. Вперше вони наштовхнулися на нього тоді, коли ще не

було GPS і «TripAdvisor»; до того як обмеженість свободи зіпсувала саму свободу.

Поїздці передував тиждень підготовки, що почався з найскладнішого завдання – визначити місцезнаходження готелю. (Десь серед поселень Амішів, де стебновані ковдри на стінах спалень, червоні вхідні двері, грубо обтесані перила, а ще там, здається, була під'їзна алея з деревами). Їм треба було вибрати день, коли Ірв і Дебора могли б залишитися з дітьми на ніч, коли ні у Джулії, ні у Джейкоба не було нагальних справ, коли у хлопців не було батьківських зборів у школі, прийому в лікаря – будь-якої діяльності, що вимагала присутності батьків, і коли та конкретна кімната буде вільною. Зробити все це виявилося можливим лише за три тижні. Джулії важко було визначити, скоро це чи ні.

Джейкоб забронював номер, Джулія склала маршрут. Вони точно не встигали дістатися до готелю до заходу сонця, а приїхали б саме, коли вже сутеніло. Наступного дня вони поснідають там (вона зателефонувала, щоб дізнатися про меню заздалегідь), повторять свій похід до заповідника, відвідають найстарішу комору та третю найстарішу церкву на північному заході, завітають у декілька крамничок старовини, хтозна, може, знайдуть щось цікаве для колекції.

– Колекції?

– Речей, сутність яких важить більше, ніж вони самі.

– Чудово.

– Потім обід на виноробні, я про неї прочитала в «Remodelista». Зауваж, що я не врахувала якихось дрібничок для хлопців.

– Зауважив.

– І повернемося саме до вечері.

– Думаєш, ми встигнемо все це?

– Краще, щоб були запасні варіанти.

(Вони так і не дісталися до крамничок старовини, як планували, тому що сутність їхнього відпочинку була більшою, ніж він сам).

Як вони й пообіцяли собі, Джулія та Джейкоб не писали інструкцій для Ірва та Дебори, не готували їжу та не пакували обіди хлопцям у школу заздалегідь, не казали Семові, що він тепер «чоловік у домі», поки їх не буде. Вони чітко дали всім зрозуміти, що не телефонуватимуть, аби перевірити, як справи (проте, звісно, якщо виникне будь-яка потреба, то їхні телефони будуть заряджені й лежатимуть поряд увесь час).

Дорогою говорили (не про дітей), аж поки не стало про що. Тиша не створювала відчуття зніяковіння чи загрози, вона була затишною, безпечною і на двох. Був кінець осені, як і десяток років тому, вони їхали на північ через увесь кольоровий спектр пори: на декілька миль далі, на декілька градусів холодніше, на кілька відтінків яскравіше. Крізь десятиліття осені.

– Ти не проти, якщо я поставлю подкаст? – запитав Джейкоб і знітився через бажання відволіктися і в той же час отримати дозвіл Джулії.

– Чудово. Давай, – відповіла вона, тим самим полегшивши його зніяковіння, яке вона точно відчула, хоч і не знала причини.

Прослухавши декілька секунд, Джейкоб сказав:

– А, я вже чув цей.

– Тоді постав інший.

– Ні, цей дійсно хороший. Хочу, щоб ти послухала.

Вона накрила долонею його руку, що стискала важіль коробки передач, і сказала: «Дякую, ти добрий» – і відстанню між очікуваним «це ти добре вчинив» і словами «ти добрий» була доброта.

Подкаст починався з опису Чемпіонату світу з шашок, який проходив у 1863 році, де всі сорок із сорока партій закінчилися нічиєю, а ходи двадцять одної гри були ідентичні.

– Двадцять одна абсолютно однакова партія. Кожен хід.

– Фантастично.

Проблема в тому, що в шашках – відносно обмежена кількість можливих комбінацій, і оскільки деякі ходи вдаліші, ніж інші, то їх досить нескладно запам'ятати. Оповідач пояснював, що термін

«книга» означає всю історію попередніх партій. Вважається, що партія є у книзі, коли таке розміщення її фігур на дошці вже зустрічалося раніше. Гра – не у книзі, коли розміщення фігур у ній неповторне. Така книга для шашок – відносно тоненька. Турнір 1863 року показав, що гру в шахи доведено майже до досконалості, і книгу вивчили напам'ять. Тому залишалося тільки монотонно повторювати те, що вже було пройдено, кожна гра закінчувалася нічиєю.

У той же час шахи – до безкінечності складні. Можливих партій у шахах більше, ніж атомів у Всесвіті.

– Просто задумайся: більше, ніж атомів у Всесвіті!

– Звідки вони знають, скільки атомів у Всесвіті?

– Порахували, напевне.

– Подумай, це ж скільки пальців для того треба.

– Ти мене смішиш.

– Очевидно, не дуже.

– Я сміюся десь всередині. Тихо.

Джейкоб взяв її за руку та просунув свої пальці між її.

Книгу для шахових ходів написали в шістнадцятому столітті, до середини двадцятого вона вже займала цілу бібліотеку Московського шахового клубу – сотні коробок із карточками, де задокументовано кожну зіграну професійну партію. У 1980-х роках книгу вже можна було читати онлайн – багато хто ознаменував це початком кінця гри як такої, навіть якщо цього кінця не видно. Після цього гравець міг перевірити історію ходів свого опонента: як він реагував у різних ситуаціях, його переваги та недоліки, якими будуть його наступні кроки.

Через доступ до книги партії шахів стали схожі на шашки: сукупність готових шаблонів, які нескладно запам'ятати, здебільшого дебюти. Перші шістнадцять-двадцять ходів можна відбити просто «декламуючи» книгу. І все ж у деяких досить рідкісних партіях можна було досягнути «новизни» – розміщення фігур, яке людство не бачило раніше. Коли ведуть запис такої гри, наступний хід

зазначають як такий, якого нема у «книзі». Обидві сторони тепер самі по собі, без історії та мертвих зірок, які могли б указати шлях.

Вони з Джулією прибули до готелю, коли сонце вже ховалося за горизонт, як і колись десятиліття тому.

– Пригальмуй трохи, – сказала дружина, коли до готелю залишалося хвилин двадцять.

Він розчулився, бо подумав, що їй захотілося дослухати подкаст до кінця, проте вона хотіла організувати їхнє прибуття так само, як воно відбулося десять років тому (якби він про це догадався, то розчулився б ще більше).

Він заїхав на стоянку та увімкнув нейтралку. Вимкнув подкаст і подивився на дружину довгим поглядом. Обертання земної кулі загнало сонце за горизонт, а простір – під машину. Було темно: десятиліття заходу сонця.

– Нічого не змінилося, – промовив Джейкоб, проводячи долонею по стіні, де камінці якимось дивом ще трималися просто на доброму слові, поки вони йшли порослою мохом доріжкою до входу. Чоловік знову, як і десять років тому, дивувався тому, як у біса таку стіну взагалі збудували.

– Я пам'ятаю все, окрім нас, – сказала Джулія зі смішком.

Вони зареєструвалися та, перш ніж віднести сумки в кімнату, підійшли до каміна та вмостилися в заколисуючі шкіряні крісла, яких вони не пригадували, але які згодом не могли забути.

– Що ми пили, коли сиділи тут востаннє? – запитав Джейкоб.

– Я, взагалі-то, пам'ятаю, – відповіла Джулія, – бо ти мене здивував своїм вибором. Рожеве вино.

Джейкоб пирснув і запитав:

– А що з ним не так?

– Нічого, – засміялася у відповідь Джулія. – Просто було несподівано.

І вони замовили два келихи рожевого.

Пара намагалася згадати все з того першого візиту сюди, кожну найменшу деталь: що було на них (який одяг, прикраси), що і коли

було сказано, яка музика грала (якщо грала взагалі), що транслювали по телевізору, який висів над готельним баром, які безкоштовні закуски пропонували, які жарти розказував Джейкоб, щоб вразити її, а які для того, щоб уникнути незручної для нього розмови, про що кожен із них думав, у кого вистачило сміливості підштовхнути все ще молодий шлюб на невидимий місток між тим, де вони були зараз (що було захопливо, але ненадійно) і де вони хотіли бути (що було б так само захопливо, але ненадійно), місток, що проходив через прірву потенційного болю.

На шляху до їдальні вони торкалися руками грубо обтесаних перил на сходах. Вечеряли зі свічками, майже всі продукти вирощені на території готелю.

– Це ж наче тієї поїздки я пояснював, чому не складаю окуляри перед тим, як залишити їх на столику біля ліжка.

– Думаю, так.

Ще один келих вина.

– Пам'ятаєш, коли ти повернулася з ванни, тобі знадобилося хвилин двадцять, щоб помітити записку, яку я тобі написав маслом на тарілці?

– Ти моя солодка.

– Ага, я ледь не вдавився від сміху. Вибач.

– Якби ми сиділи ближче до вогню, тобі не довелося б давитися.

– Але тоді важко було б пояснити появу калюжки з масла. О так, було б несолодко. Наступного разу зроблю краще.

– Наступний раз – зараз, – відповіла вона. У її голосі читалися і пропозиція, і виклик.

– Не так і просто мати медові вуста, – він підморгнув. – Медові, розумієш?

– Так, я звернула увагу.

– Твій стоїцизм – пілюля не з найсолодших.

– То придумай щось справді вартісне.

– Я знаю, про що ти подумала: «Спроба підсолодити жарт його лише погіршує».

Це її розвеселило. Вона рефлекторно хотіла приховати посмішку (не від нього, а від самої себе) та відчула непереборне бажання дотягнутися до нього через стіл, щоб доторкнутися.

– Що? Невже мені залишиться лише шилом патоки вхопити?

Вона знову усміхнулася.

– Мед передує сутності[21].

– Цей я не зрозуміла. Може, перейдемо до каламбурів із іншими продуктами, а може, навіть до діалогу?

– Я передав куті меду?

– Зжалься, Джейкобе.

– І кого ти покличеш? Хліб і джем поспішають на допомогу!

– Цей найкращий. На ньому точно треба спинятися.

– Каші маслом не зіпсуєш. Ну, хіба я не найсмішніший чоловік, якого ти будь-коли зустрічала?

– Лише тому, що Бенджі поки не чоловік, – відповіла вона, але через неймовірну дотепність і непомірну потребу в любові її чоловіка, кохання хвилями накривало Джулію та затягувало її у свій океан.

– Людей вбиває не зброя. Людей вбивають люди. Тостери не тостять тости, тости тостять тости.

– Тостери смажать тости.

– Похибка зовсім незначна!

А що, якби вона дала йому те кохання, яке він потребував, яке вона жадала дарувати? Що, якби вона сказала: «Твій інтелект викликає у мене бажання тебе торкатися»?

Що, якби він знав, коли пожартувати вчасно, а коли краще утриматися?

Ще келих рожевого.

– Ти вкрав годинника зі столу! Я щойно згадала!

– Нічого я не крав.

– Вкрав, – заперечила Джулія. – Точно вкрав.

Вперше в житті він копіював Ніксона:

– Я не шахрай![22]

– А все ж ти точно був ним. Це була маленька складана дешева дрібничка. Після того як ми кохалися, ти підійшов до столу, зупинив годинника та заховав у кишеню піджака.

– Навіщо мені таке робити?

– Певно, це мало виглядати романтично? Чи мило? Може, так ти хотів здаватися спонтанним? Гадки не маю. Повернись назад у часі та запитай себе.

– Ти впевнена, що мова йде про мене? А не про іншого чоловіка й романтичну ніч у готелі з кимось іншим, га?

– У мене ні з ким, окрім тебе, не було романтичної ночі в готелі, – відповіла Джулія, що, власне, не потребувало пояснення, та і не було правдою, проте вона хотіла піклуватися про Джейкоба, особливо саме в той момент. Вони зробили лише декілька кроків на той невидимий міст, і ніхто не знав, що він нескінченний, що решта їхнього спільного життя вимагатиме кроків довіри, які вестимуть до наступних таких кроків. Тоді їй хотілося про нього турбуватися, але вона не могла робити це завжди.

Вони сиділи за столиком, аж поки офіціант, розсипаючись у вибаченнях, повідомив, що ресторан зачиняється на ніч.

– Як називався фільм, який ми не подивилися того разу?

Їм довелося йти в номер.

Джейкоб поклав дорожню сумку на ліжко, як він зробив і тоді. Джулія переставила її на підлогу в кінці ліжка, як і вона зробила тоді. Чоловік узяв несесер.

Джулія сказала:

– Знаю, що не варто, але цікаво, як там справи в дітей.

Джейкоб пирснув. Дружина перевдяглася у свою «парадну» піжаму. Джейкоб дивився на неї та не помічав змін, що відбулися з її тілом за десять років відтоді, як вони були тут, бо бачив її тіло щодня. Він усе ще крадькома, мов підліток, поглядав на її груди та сідниці, все ще фантазував про те, що було реальним і вигаданим. Джулія відчувала, що за нею спостерігають, і їй це подобалося, тому вона не поспішала. Джейкоб натягнув боксери та футболку. Джулія

пішла у ванну, де за звичним ритуалом задерла підборіддя та, легенько відтягнувши нижнє повіко – ніби збиралася вставити контактну лінзу, – прискіпливо оглянула себе. Джейкоб витяг обидві зубні щітки та вичавив на кожну по кульці пасти, дружинину поклав сторчма на раковину.

– Дякую, – сказала Джулія.

– Нема. За. Що, – відповів він смішним голосом робота, несподівана поява якого могла свідчити лише про переживання стосовно емоцій і дій, які від нього очікувалися. Або так Джулії здавалося.

Джейкоб чистив зуби та думав: «А що, раптом у мене не встане?» Джулія чистила зуби та вдивлялася у дзеркало в пошуках чогось, що вона не хотіла бачити. Джейкоб намастив під пахвами антиперспірантом «Old Spice» (хоча він не рухається та не пітніє уві сні), умився гелем щоденного використання «Cetaphil» для нормальної та жирної шкіри (попри те що в нього – нормальна та суха шкіра), потім наніс зволожувальний лосьйон для обличчя «Eucerin» широкого спектру дії SPF 30 (попри те що сонце зайшло декілька годин тому та що вони мають дах над головою). Він чвиркнув ще краплю лосьйону на проблемні зони: навколо крил носа, також між брів і на верхні повіка. У Джулії був складніший комплекс догляду за тілом: використати засіб для вмивання та очисник для обличчя «S.W. Basics», нанести нічний крем «Skin-Ceuticals Retinol 1.0» «Максимальна пружність», потім зволожувальний крем «Laneige Water Bank», легенько намастити кінчиками пальців нічний крем широкого спектру дії «Lancôme Rénergie» з ефектом підтяжки навколо очей. Джейкоб пішов до ванни та зробив декілька вправ, які завжди викликають смішки в сім'ї, хоча хіропрактик наполягав, що вони необхідні людині з таким малорухомим способом життя та що вони дійсно допомагають. Джулія чистила між зубів ниткою «Oral-B Glide 3D», яка хоч і є справжнім жахом для навколишнього середовища та здирництвом, звільняла від блювотного рефлексу. Джейкоб повернувся до ванни

та почистив зуби найдешевшою ниткою, яку тільки міг запропонувати фармацевтичний онлайн-магазин CVS.

– Ти вже закінчив? – запитала Джулія.

– Хвилину тому. Біля тебе.

Джулія розтерла в долонях крапельку крему.

Потім вони пішли до спальні, і Джейкоб сказав: «Мені треба в туалет», як він завжди робив у той момент. Зайшов у ванну, зачинив двері, виконав свій одинокий нічний ритуал і змив, так і не скориставшись унітазом, – цим самим завершив виставу. Коли він знову зайшов до спальні, Джулія сперлася на спинку ліжка, зігнувши ногу в коліні, та наносила на стегна нічний крем із колагеном для відновлення пружності «L'Oreal». Джейкобу часто хотілося сказати їй, що все це не потрібно, що він любитиме її такою, якою вона є, так само як і вона його; однак бажання відчувати себе привабливою було частиною її, так само як і його, а тому і це теж треба любити. Джулія підібрала волосся.

Джейкоб торкнувся рукою гобелену – зображення морської битви зі словами над ним: «Американський театр дій: війна 1812 року» та сказав:

– Гарно. – Цікаво, чи вона пам'ятає.

– Будь ласка, скажи мені не телефонувати дітям.

– Не телефонувати дітям.

– Звичайно, не варто.

– Або подзвони. Ми ж не якісь фундаменталісти щодо питань відпочинку.

Вона засміялася.

Джейкоб ніколи не мав імунітету до її сміху.

– Лягай, – сказала вона та поплескала по ліжку.

Джейкоб промовив:

– У нас завтра важливий день, – так він ніби освітлював собі декілька шляхів відступу одночасно: їм треба було відпочити, завтрашній день був важливіший, ніж ця ніч. Тому якби вона визнала свою втому, ніхто б не розчарувався.

– Ти, мабуть, геть знесилений, – сказала Джулія і ніби переклала відповідальність на нього.

– Так і є, – відповів він майже запитально, майже прийнявши свою роль. – Та й ти, напевне, теж, – сказав, ніби прохаючи прийняти її це.

– Лягай, – сказала вона. – Обійми мене.

Джейкоб вимкнув світло, залишив на столі незгорнуті окуляри та вмостився в ліжку біля своєї (уже десять років як) дружини. Вона повернулася на бік і поклала голову під пахву чоловікові. Він поцілував її у Північний полюс голови. Зараз вони були самі по собі, без історії, без мертвих зірок, що могли би вказати шлях.

Якби вони говорили те, про що думали, Джейкоб сказав би:

– Чесно кажучи, все це не так гарно, як я пам'ятаю.

А вона відповіла б:

– Та й не могло бути.

– Коли я був малий, я часто з'їжджав на велосипеді з гірки за будинком. І все коментував. Щось на кшталт: «Джейкоб Блох збирається встановити новий рекорд швидкості на суші. Він міцно стискає руль. Чи зможе він?» Я назвав це «Стрімкий спуск». Я відчував себе таким хоробрим, як ніколи за все моє дитинство. Якось я повернувся туди. Я саме їхав на зустріч і мав декілька вільних хвилин. І не зміг знайти гірку. Врешті-решт я знайшов місце, де вона була, чи мала бути, але від неї нічого не залишилося. Тільки невисокий схил.

– Ти виріс, – сказала б вона.

Якби вони говорили про те, що було в них у головах, Джейкоб сказав би:

– Я думаю про те, чому ми не займаємося сексом. А ти?

І, не образившись чи не почавши оборонятися, Джулія сказала б:

– Ага, думаю.

– Я нічого не прошу тебе казати. Обіцяю. Я просто хочу розповісти тобі, що я відчуваю, добре?

– Добре.

І з острахом він зробив би один крок на той невидимий місток і сказав би:

– Я переживаю, що ти не хочеш займатися зі мною сексом. Що ти не хочеш мене.

– Не турбуйся, – сказала би Джулія та погладила рукою його обличчя.

– Я завжди тебе хочу, – сказав би він. – Я дивився, як ти роздягаєшся…

– Я знаю. Я відчула.

– Кожна твоя частинка тіла така ж красива, як і десять років тому.

– Це очевидно неправда, але дякую.

– Для мене правда.

– Дякую.

А потім Джейкоб опинився б посеред цього невидимого містка, над безоднею імовірного болю, якнайдалі від того, що можна було б назвати безпечним:

– Як ти гадаєш, чому ми не кохаємося?

А Джулія стояла б поряд і сказала б, не опускаючи погляду:

– Може, тому що завеликі очікування?

– А ми дійсно виморені.

– Я точно знаю, що я – так.

– Я хочу сказати щось, що нелегко сказати.

– Усе добре, ти в безпеці, – пообіцяла б вона.

Він би повернувся до неї обличчям і сказав би:

– Ми ніколи не говоримо про те, що інколи в мене не встає. Мабуть, ти гадаєш, що справа в тобі?

– Так.

– Це не так.

– Дякую, що кажеш це.

– Джуліє, – сказав би він. – Справа не в тобі.

Однак ні він, ні вона нічого не казали. Не тому, що вони навмисне замовчували слова, а тому, що канал між ними був занадто засмічений для такої хороброї розмови. Занадто багато незначних

нашарувань: не ті слова, відсутність слів, силувана тиша, цілком спірні напади на добре відомі дошкульні місця, згадки про речі, які варто було забути, непорозуміння та випадковості, моменти слабкості, дріб'язкова помста за дріб'язкову помсту за дріб'язкову помсту за образу, яку вже ніхто й не пам'ятає. Або просто так, не через образу.

Тієї ночі вони не віддалилися одне від одного. Вони не відкотилися кожен на свій бік ліжка та не закрилися кожен у своїй окремій тиші. Вони тримали одне одного в обіймах і ділили тишу в темряві. Але це була тиша. Ні він, ні вона не запропонував досліджувати кімнату з заплющеними очима, як вони це робили минулого разу. Однак так вони зробили окремо у своїх думках, але поряд. А у Джейкобовій кишені лежав годинник, який він колись зупинив – десятиліття 1:43, і він чекав слушної нагоди, щоб показати його.

*т*и кінчатимеш та благатимеш мене зупинитися, але я продовжуватиму

На стоянці галереї фурнітури вона сиділа в своєму «вольво», такому ж, як і в інших – абсолютно невдалого кольору, про що вона зрозуміла за секунду після того, коли вже неможливо було передумати. Вона не знала, що їй робити з собою, тільки знала, що треба було робити хоч щось. Вона не надто вміло вправлялася зі своїм телефоном, щоб убити зайвий час. Але вона могла помарнувати його. Вона знайшла компанію, яка виробляла її улюблені штучні моделі дерев. Вони не були найбільш реалістичними, та і, власне, не дуже гарно зробленими. Вони їй подобалися не тому, що нагадували дерева, а через те, що навіювали сум, який викликають дерева, – так розмита фотографія може найкраще передати суть зображеного на ній. Малоймовірно, що виробник мав на думці будь-що з цього, але це було можливо, та й не мало значення.

Вони представили нову лінію осінніх дерев. На який ринок розрахована ця продукція? Помаранчевий клен, червоний і жовтий

клен, осінній платан, світло-оранжева осика, пожовкла осика, жухлий клен і платан. Вона уявила крихітного, молодшого Джейкоба та крихітну, молодшу Джулію у крихітному пошарпаному й розбитому «саабі»; вони їдуть звивистою дорогою, з боків – безмежжя крихітних пожовклих дерев, під безмежжям крихітних незліченних зірок, і так само як дерева, малесенька молода пара не була реалістичною, чи добре продуманою; вони також не нагадували більших і старших себе, однак навіювали сум, який вони потім навчилися самі викликати.

Марк постукав у вікно. Вона намагалася опустити його вниз, але потім згадала, що для цього треба завести автівку. Проте ключа не було в замку запалювання чи взагалі десь поблизу. Жінка не додумалася пошукати його в сумочці, тому просто незграбно відчинила дверцята.

– Побачимося у поїздці на Модель ООН.

– Що?

– За декілька тижнів. Я буду супроводжувати.

– О, а я не знала.

– Тому можемо продовжити бесіду тоді.

– Я не знаю, чи варто ще щось казати.

– Завжди є ще щось, що варто сказати.

– Інколи ні.

А далі, в її вихідний день, коли вона хотіла бути так далеко від свого життя, як тільки можна, виявилося, що вона тупотіла знайомою доріжкою додому.

*д*осить буде, коли я скажу досить

Ось не я

> Народ, хтось знає, як зробити фото зірок?

> Тих, що на небі, чи тих, що залишають відбитки на цементі на алеї?

> Через спалах на телефоні все просто біліє. Я його вимкнув, але тепер діафрагма відкривається задовго, все стає розмите через дрібні рухи.

> Від телефонів уночі толку немає.

> Хіба якщо йдеш темним коридором.

> У мене мобільний здихає.

> Чи треба подзвонити.

> Просто вмостися зручніше.

> Саманто, тут капець як світло!

> Жесть.

> Де це в тебе тут видно зорі?

> Той чувак мені сказав, що все нормально. А я йому: «Якщо все нормально, то чого ж він не працює?» А він мені відповів: «Як же не працює, коли все нормально?» І я знову спробував показати, і, звісно ж, усе знову запрацювало. Я ледь не ридав там, хотів його прибити просто.

> До речі, що відбувається на бат-міцві?

У будь-який момент у світі існує сорок різних годин. Ще один цікавий факт: у Китаї було п'ять часових поясів, а тепер лише один, і деінде в країні сонце не сходить до десятої. І ще: задовго до того, як людину відправили в космос, рабини дискутували, як там можна дотримуватися шабату (не тому, що вони прогнозували космічні подорожі, а тому, що буддисти живуть запитаннями, через які євреї воліють померти). На Землі сонце встає та заходить раз на день. Космічний корабель робить оберт навколо Землі кожні дев'яносто хвилин, тому шабат має бути кожні вісім годин. Один із висновків був таким: євреям нічого робити в місцях, що викликають сумніви

щодо питань молитви й обрядів. Інший – що земні зобов'язання залишаються на Землі, а те, що відбувається в космосі, залишається в космосі. Одні стверджували, що єврейський астронавт повинен дотримуватися тих же ритуалів, що й на Землі. Інші – що шабат має відповідати часу на його приладах, незважаючи на те що Г'юстон не більш єврейський, ніж роздягальня на ракеті. Двоє євреїв загинули в космосі. Жоден там не дотримувався шабату.

Семовий батько дав йому статтю про Ілана Рамона, єдиного ізраїльтянина, який побував у космосі. Перед вильотом Рамон пішов у музей Голокосту та взяв із собою артефакт. Він обрав малюнок Землі авторства невідомого хлопчика, що загинув під час війни.

– Уяви, як це миле дитя карлюкало, – говорив батько Сема. – Якби йому на плече сів янгол і сказав: «Тебе уб'ють ще до наступного дня народження, а за шістдесят років громадянин єврейської держави візьме з собою твій малюнок Землі з космосу в космос...»

– Якби янголи існували, його б не вбили, – заперечив Сем.

– Якби всі янголи були хорошими.

– Ми віримо в злих янголів?

– Ми, певно, взагалі в жодних не віримо.

Сем обожнював учитися. Збір і поширення фактів надавали йому контролю і почуття корисності, протилежне до безсилля від дрібнуватого, недорозвиненого тіла, яке не надто злагоджено реагувало на ментальні команди крупного, перезбудженого мозку.

В «Іншому житті» завжди сутінки, тож щодня «інший час» відповідав «реальному часу» своїх мешканців. Дехто називав цей момент «гармонією». Хтось ніколи його не пропускав. Інші, навпаки, не любили перебувати в цей момент біля екранів. Семова бар-міцва була ще за горами. Самантина бат-міцва – сьогодні. Чи малюнок згорів ущент, коли вибухнув космічний шатл? Чи його маленькі рештки досі літають на орбіті? Або вони упали в воду, годинами опускалися на дно океану та вкрили одне з тих глибинних створінь, що має такий дикий вигляд, наче воно прилетіло з іншої галактики?

На лавах сиділи всі, кого знала Саманта та кого Сем ніколи не зустрічав. Це були люди з Кіото, Лісабону, Сакраменто, Лаґоса, Торонто, Оклахоми та Бейрута. Двадцять сім сутінків. Вони сиділи разом у віртуальному храмі, створеному Семом, і спостерігали за красою, а Сем же споглядав усі його недоліки, всі свої недоліки. Вони прийшли заради Саманти, спільнота її спільнот. Наскільки їм було відомо, нагода була щасливою.

> Просто віднеси ще до когось. І наполягай, хай його відкриють.

> Та просто викинь свій сраний телефон із мосту.

> Хтось може мені пояснити, що тут відбувається?

> Прикол у тому, що я зараз їду по мосту, але в купе не відчиняються вікна.

> Скинь фотки води.

> Сьогодні Саманта стане жінкою.

> Є більше, ніж один спосіб, як відчинити вікно.

> У неї місячні?

> Уявіть, як тисячі телефонів виносить хвилями на берег.

> Любовні листи в електронних пляшках.

> Чому «уявіть»? З'їзди в Індію.

> Сьогодні вона стане єврейською жінкою.

> І я в поїзді!

> Тобто «єврейською жінкою»?

> Швидше листи ненависті.

> Давай не будемо перевіряти, чи ми в одному потязі, ага?

> Ізраїль, блядь, найгірший.

> Із Вікі: «Коли дівчинка досягає дванадцятиріччя, вона стає бат-міцва, "донькою заповіді", та за єврейською традицією набуває прав дорослої. Тепер вона стає морально й етично відповідальною за свої вчинки та дії».

> Постав на камері таймер і поклади телефон на землю об'єктивом догори.

> Євреї найгірші.

> Тук-тук.

> Навіщо тобі взагалі фотографувати зірки?
> Хто там?
> Щоб запам'ятати їх.
> Не шість мільйонів євреїв!
>?
> ЛОЛ.
> Антисеміт!
> Усе одно ЛОЛ.
> Я з євреїв!

Ніхто ніколи не питав у Сема, чому він встановив на аватар латиноамериканку, тому що ніхто, окрім Макса, про це не знав. Вибір міг здатися дивним. Дехто міг би навіть сприйняти його образливим. Проте вони б помилялися. Бути Семом – це вже дивно й образливо. Мати такі продуктивні слинні та потові залози. Бути неспроможним не думати про ходьбу під час ходьби. Акне на спині та дупі. Не було більш принизливого й екзистенційно-гнітючого досвіду, ніж купівля одягу. Ну як пояснити мамі, що він краще залишиться без речей, які нормально на ньому сиділи б, ніж щоразу розглядати себе в дзеркальній камері тортур, де йому ніколи нічого не пасує? Рукави ніколи не закінчуються там, де треба. Комірці завжди загострі, або занадто високі, або заломлюються не під потрібним кутом. Ґудзики на усіх сорочках розташовуються таким чином, що передостанній згори або занадто відкриває шию, або ж навпаки, стискає її. Існує єдине місце, буквально одна точка в просторі, де ґудзик виглядав би природно. Але сорочки так ніколи не шили, певно, через те, що в жодної людини не було такого непропорційного тулуба, як у Сема.

Семові батьки були технологічними слоупоками, і він знав, що періодично вони перевіряють історію його браузера (регулярне підчищання якої лише тицяло його поцяткованим носом, нагадуючи про жалюгідність існування майже підлітка з Y-хромосомою, що дивився навчальні ролики з пришивання ґудзиків на «Youtube»). І вечорами за замкненими дверима спальні, коли батьки переживали,

чи не вишукує він інформацію про вогнепальну зброю, бісексуальність або іслам, він перешивав передостанні ґудзики та петельки своїх огидних сорочок на єдине прийнятне місце. Половина з тих речей, які він робив, була стереотипно гейською. Насправді, можливо, набагато більший відсоток (якщо не враховувати прогулянки із собакою середнього розміру чи спання, що притаманні і гетеросексуалам, і голубим). Йому було байдуже. Із гомосексуалістами в нього не було нічого спільного, навіть естетично. Проте він би виправився: є одна найбільша риса – їх не розуміють.

Якось вранці за сніданком мама запитала, чи Сем перешиває ґудзики на сорочках. Він заперечив аж надто байдужим тоном.

Вона відповіла:

– Виглядає гарно.

І з того моменту верхня частина його повсякденної цілорічної уніформи змінилася на футболки «American Apparel», в яких цицьки дивним чином пнулися з його зазвичай впалих грудей.

Було дивно мати волосся, яке ніколи в житті (незважаючи на регулярне та щедре застосування засобів) не лежало нормально. Було дивно ходити, тому Сем часто ловив себе на думці, що крокував занадто (або недо-) модельно; розгойдував дупою з боку в бік, або ж лупив ногами по землі так, ніби не просто намагався повбивати на асфальті всіх комах, а здійснити їм цілий геноцид. Ну, чому він так ходив? Тому що він хотів пересуватися невимушено, й ці надмірні зусилля породжували жахливе видовище жахливого променаду такої лошари, яка всерйоз використовує слово «променад». Дивно було сидіти на стільцях, зустрічатися очима, говорити голосом, який, він знав, належить йому, але який він не впізнає, а тільки приписує черговому самопроголошеному патрульному Вікіпедії, сторінку якого ніхто, окрім нього, не відвідує – годі казати вже й про те, щоб редагувати її.

Він припускав, що бувають моменти (не лише під час мастурбації), коли у своєму тілі почуваєшся як удома, але він не міг такого

пригадати. Можливо, це було ще до того, як він розтрощив собі пальці? Саманта не була його першим аватаром у «Іншому житті», чия логарифмічна шкура йому пасувала. Йому ніколи не доводилося виправдовувати свій вибір перед іншими – Макс був занадто наївним і безпосереднім, щоб зважати на це. Але як Сем пояснював це самому собі? Він не хотів бути дівчиною. Він не хотів бути латиноамериканського походження. Ба більше, він не хотів бути латиноамериканською дівчиною. Окрім майже перманентного жалю про те, ким він є, хлопець ніколи не вбачав проблему в собі. Проблемним був світ. Цей світ не пасував. Але скільки щастя принесло людині виправлення помилок, які зробив світ?

> Я не спав до третьої – роздивлявся свої околиці через «Google Перегляд вулиць» і побачив себе.

> Там якась вечірка після цього буде?

> Хтось знає, як працювати з PDF? Мені ліньки розбиратися.

> Назва моїх зіркових мемуарів: «Це були найгірші часи, це були найгірші часи».

> Який PDF?

> У нас за три роки не буде кленового сиропу?

> А воно буде на івриті? А може хтось не такий лінивий, як я, набрати текстівку та пустити її через перекладач?

> Я це теж читала.

> Чому мені це здається таким надзвичайно сумним?

> У когось є флешка «NexTek»?

> Тому що ти любиш вафлі.

> А мої зіркові мемуари – «Хай буде по-твоєму».

> Я пропустила статтю про сирійських біженців. Я знаю, що вся ця срань жахлива, й теоретично мені через це сумно, але я не можу з себе витиснути реальної емоції щодо цього. Проте через новину про сироп мені захотілося плакати під ліжком.

> Вони працюють лише кілька тижнів.

> Ну, то залізь туди та ридай кленовими сльозами.

> Саманто, в мене є щось, що тобі сподобається, якщо ти ще цього не бачила, а ти, швидше за все, таки вже подивилася. Хай там як, перекидаю тобі.

> Я чую найгарнішу в світі пісню з навушників дівчини, що сидить через прохід від мене.

> Сьогодні найпопулярніші відео: російські дітлахи з саморобним банджі-джампінгом; алігатор кусає електричного ската; старий бакалійник-кореянець дубасить крадія; п'ятірня регоче; дві чорних дівчинки духопелять одна одну на майданчику...

> Що за пісня?

> Я хочу зробити щось значне, але як?

> Забийте, я уже розібрався.

> Чорт, звідки мені було знати, що на бат-міцву треба нести подарунок?

> Вантажиться цілу вічність.

Сем думав написати Біллі, раптом вона схоче піти з ним на танцювальну виставу в стилі модерн (чи шоу, чи як там вони його називають) в суботу. Це звучало круто, бо вона писала про це у своєму щоденнику, який хлопець дістав із її рюкзака, поки вона була в спортзалі, заховався за значно більшим і значно менш цікавим підручником із хімії та вдибав (слово, що означає абсолютно не те, про що подумає більшість). Він не любив переписуватися, тому що бачив свій великий палець – він найбільше постраждав, або ж найгірше заживав. Інші намагалися його не помічати. Минули тижні, як решта пальців відновили свій колір і приблизну форму, а великий все одно залишався чорним і був перекошений біля кісточки. Лікар сказав, що він не приживеться і його треба ампутувати, аби захистити руку від розповсюдження інфекції. Він сказав це в Семовій присутності. Батько Сема перепитав: «Ви впевнені?» Мати наполягла на тому, щоб послухати думку ще одного лікаря. Він сказав те саме, тато зітхнув, а мама вимагала проконсультуватися ще з одним. Третій лікар зазначив, що миттєвого ризику зараження немає, а діти володіють нелюдською здатністю до відновлення, і

«майже завжди такі штуки якось заживають самі по собі». Батько цьому не повірив, на відміну від матері, та за два тижні чорнота почала відступати. Сему було майже вісім. Він не пам'ятає ні лікарів, ні самого процесу одужання. Він лише зовсім трохи пригадує саме нещастя, а втім, іноді думає, чи не викликані ці спогади розповідями батьків.

Сем забув, як кричав: «Чому це трапилося?» так сильно, як міг, не від жаху, злості чи спантеличення, а від величини запитання. Розказують, як матері піднімають машини, щоб звільнити дітей, – він це пам'ятає, але вже не пригадує маминої надлюдської витримки, коли вона піймала його шалений погляд і вгамувала його, запевнивши: «Я люблю тебе, і я тут». Він забув, як його знерухомили, коли доктор пришивав кінці пальців. Не пам'ятає, як прийшов до тями після п'ятигодинного постопераційного сну та побачив, що тато заповнив усю його кімнату різними дрібницями з «Дитячої гри»[23]. Проте він пригадує забавлянку з раннього дитинства: «Де пальчик? Де пальчик? Ось я! Ось я!» У неї ніколи не гралися з Бенджі, жодного разу, і вони ніколи не говорили, що робили це раніше. Батьки намагалися захистити Сема, не розуміючи, що захищати його треба лише від ганьби, породженої мовчанкою.

> Треба було б таку прогу: наводиш телефон на будь-що – і він показує відео того, як цей предмет виглядав за кілька секунд до того. (Звичайно, вона базуватиметься на тому, що реально кожен буде знімати та вивантажувати реально все й реально цілодобово, але ми реально вже близькі до цього). Тож ми побачимо світ таким, яким він щойно був.

> Кльова ідея. І можна в налаштуваннях розширити відрив.

>?

> Можна побачити світ учора, місяць тому чи в день твого народження, або ж (ну, це може статися лише в майбутньому, коли вже буде вивантажено достатньо відео) люди зможуть подорожувати своїм дитинством.

> Уявіть, як людина, що вмирає (яка ще не народилася), колись ходитиме домом свого дитинства.

> А раптом його знесли?

> І там би ще були привиди.

> Які ще привиди?

> «Людина, що вмирає (яка ще не народилася)».

> Воно взагалі колись почнеться?

Сема відволік стукіт у двері з іншого боку екрана.

– Іди геть.

– Добре.

– Що? – спитав він, відчиняючи двері Максові.

– Іду геть.

– Це що?

– Тарілка з їжею.

– Ні, неправда.

– Тост – це їжа.

– З якого дива я б хотів тост?

– Заткнути ним вуха?

Сем махнув рукою, запрошуючи Макса увійти.

– Вони про мене говорять?

– О, так.

– Погане?

– Ну, вони точно не співають тобі «Многая літа», чи щось таке.

– Тато розчарований?

– Я б сказав, так.

Сем повернувся до екрана, а Макс із байдужим виглядом всотував деталі братової кімнати.

– У мені? – перепитав Сем, озираючись на брата.

– Що?

– Розчарований у мені?

– Я думав, ти це й мав на увазі.

– Він була такою бабою.

– Ага, зате в мами завеликі яйця.

Сем засміявся:

– Це точно, – він вийшов із акаунту та повернувся до Макса. – Вони так повільно відривають пластир, що нові волосини встигають вирости та знову прилипнути до нього.

– Га?

– Я б хотів, щоб вони вже розлучились.

– Розлучилися? – повторив Макс, і кров кинулася йому в ту частину мозку, що відповідає за паніку.

– Очевидно.

– Правда?

– Ти що, нетямущий?

– Це типу тупий?

– Той, що не знає.

– Ні.

– Тож, – продовжував Сем, водячи пальцем по корпусу «айпеда», по прямокутному розриву в фізичний світ, – кого ти обереш?

– Для чого?

– Обереш. Щоб жити разом із ним.

Максові це не подобалося.

– А хіба діти просто не проводять із батьками час по черзі?

– Ага, так і буде, але потім, знаєш, завжди настає вибір.

Макс це ненавидів.

– Ну, тато веселіший, – сказав він. – І в мене значно рідше будуть проблеми. Проте, можливо, я матиму більше кльових штук і довше зможу грати на компі…

– І ти насолоджуватимешся цим, доки не помреш від цинги чи меланоми, бо ніколи не мазатимешся кремом від засмаги, або тебе просто відправлять у тюрму, бо ти щодня спізнюватимешся на уроки.

– За це саджають?

– Ну, точно є закон, що зобов'язує ходити до школи.

– І я сумуватиму за мамою.

– Ну, а що в ній такого?

– Те, що це вона.

Семові це не подобалося.

– Але я б і за батьком сумував, якби пішов із мамою, – вів далі Макс. – Тож не знаю навіть. Кого б ти обрав?

– Для тебе?

– Для себе. Я хочу бути з тобою.

Сем це терпіти не міг.

Макс закинув голову назад і поглянув на стелю, намагаючись загнати сльози назад під повіки. Він це зробив майже як робот, але його нездатність напряму сприймати таку відверту людську емоцію робила з нього людину. Ну, чи принаймні сина свого батька.

Макс запхнув руки до кишень – обгортка від «Jolly Rancher», огризок олівця з поїздки на міні-гольф, чек, де вже стерлися букви, – та сказав:

– Був я якось у зоопарку.

– Ти був у зоопарку мільйон разів.

– Це анекдот.

– А.

– Тож був я якось у зоопарку, бо мені казали, що він найкращий на світі. Ну, і знаєш, вирішив я побачити це на власні очі.

– Мабуть, було дуже круто.

– Але річ у тому, що там залишилася лише одна тварина на весь зоопарк.

– Оце так!

– Ага, і це була собака.

– Арґус?

– Ти мене щойно збив.

– Розкажи останнє речення заново.

– Я почну спочатку.

– Добре.

– Тож був я якось у зоопарку, бо мені казали, що він найкращий на світі. І там була лише одна тварина, собака.

– Господи!

– Так, виявилося, що всі інші – померанці. Зрозумів?

– Справді смішно, – відказав Сем, не в змозі сміятися, хоча жарт йому видався дійсно дотепним.

– Ну, ти ж зрозумів, так? Померанський шпіц?

– Ага.

– Померанець.

– Дякую, Максе.

– Я тобі набрид?

– Зовсім ні.

– Так.

– Навпаки.

– Що значить навпаки?

Сем підняв очі до стелі та сказав:

– Дякую, що не питаєш, чи це я зробив.

– А, – Макс потер між великим і вказівним пальцем вицвілий чек, – просто мені все одно.

– Я знаю. Ти єдиний, кому все одно.

– Певно, в цій родині почуття теж помирають, – промовив Макс, роздумуючи, куди піти далі.

– Не смішно.

– Мабуть, ти не розумієш.

Епітомія

– Тату? – гукнув Бенджі, зайшовши в кухню, бабуся – слідом. Він завжди говорив «тату» з питальною інтонацією, ніби цікавлячись, де ж його тато.

– Я тут, малий.

– Коли ти вчора готував вечерю, в мене на тарілці броколі торкалася до курки.

– І тебе це непокоїть?

– Весь день, взагалі-то.

– Воно в будь-якому разі перемішується в тебе в шлунку, – повідомив Макс із порога.

– А ти тут звідки взявся? – запитав його Джейкоб.

– З маминої піхви, – подав голос Бенджі.

– А ти все одно колись помреш, – продовжив думку Макс, – то яка різниця, що там доторкається до курки, яка, до речі, вже мертва.

Бенджі повернувся до Джейкоба:

– Це правда, тату?

– Що саме?

– Я помру?

– Максе, от нащо ти це зробив? Саме цього нам і не вистачало.

– Я помру!

– Через багато-багато років.

– А є різниця? – вклинився Макс.

– Могло би бути й гірше, – сказав Ірв. – Ти міг би бути Арґусом.

– Чому бути Арґусом – гірше?

– Ну, знаєш, однією лапою в могилі вже.

Бенджі ридма заридав, і в той момент у кухню влетіла Джулія, наче її принесло променем світла.

– Що тут сталося?

– Чому ти вже повернулася? – запитав Джейкоб, ненавидячи в ту мить усе до дрібниць.

– Тато каже, я помру.

– Насправді, – Джейкоб вичавив із себе смішок, – я сказав про те, що ти проживеш дуже-дуже-дуже довге життя.

Джулія посадила Бенджі собі на коліна та сказала:

– Звісно, ти не помреш.

– Тоді дайте дитині два морожені бурито, – втрутився Ірв.

– Привіт, люба, – промовила Дебора до Джулії. – Щось тут останнім часом забагато чоловіків.

– Чому в мене тут бо-бо, мам?

– Нема там у тебе бо-бо, – сказав Джейкоб.

– Отут, на коліні, – показав Бенджі незрозуміло куди.

– Мабуть, ти впав, – сказала йому Джулія.

– Чому?

– Там буквально нема ніякого бо-бо.

– Бо падіння – частина життя, – відповіла Джулія.

– Це – епітомія життя, – це знову Макс.

– Нічого собі слівця, Максе.

– Епітомія? – запитав Бенджі.

– Уособлення, – підказала Дебора.

– Чому падіння – це епітомія життя?

– Це не так, – сказав Джейкоб.

– Земля увесь час падає в напрямку сонця, – сказав Макс.

– Чому?

– Через гравітацію, – відповів Макс.

– Ні, – сказав Бенджі та запитав у Джейкоба:

– Чому падіння – це не епітомія життя?

– Чому не?

– Так.

– Я вже не впевнений, що розумію запитання.

– Чому?

– Чому я не впевнений, що розумію запитання?

– Так, це.

– Бо ця розмова починає спантеличувати, бо я лише людина з досить обмеженими розумовими здібностями.

– Джейкобе.

– Я вмираю!

– Ти перебільшуєш.

– Не прибільшую!

– Перебільшуєш.

– Не прибільшую.

– Пере-, Бенджі, не при-.

– Джейкобе, поцілуй бо-бо, – це вже Дебора.

Джейкоб поцілував, де боліло неіснуюче бо-бо.

– Я можу понести наш холодильник, – сказав Бенджі, ще не зовсім певний, чи вже час перестати плакати.

– Це ж чудово, – відповіла йому Дебора.

– Звичайно, не можеш, – заперечив Макс.

– Макс сказав, що не зможу.

– Залиш малого в спокої, – прошепотів йому Джейкоб. – Якщо він каже, що може підняти холодильника, значить так і є.

– Я можу понести його далеко-далеко.

– А я можу керувати мікрохвильовкою силою думки, – сказав Макс.

– Так, зрозуміло, далі я сама, – оцінила ситуацію Джулія.

– Ні за що, – сказав Джейкоб занадто невимушено, щоб це прозвучало правдоподібно. – У нас усе прекрасно. Ми гарно проводили час. Ти просто зайшла в не дуже слушний момент. А так, все класно, сьогодні ж твій відпочинок.

– Від чого? – запитав Бенджі маму.

– Тобто? – перепитала Джулія.

– Від чого тобі треба відпочинок?

– Хто сказав, що він мені треба?

– Тато щойно.

– Я сказав, що ми даємо тобі відпочити.

– Від чого? – знову запитав Бенджі.

– Ага, точно, – сказав Ірв.

– Від нас, певна річ, – це вже Макс.

Стільки сублімації було в їхньому сімейному житті: домашня близькість стала інтимною відстанню, інтимна відстань переросла в сором, сором – у приреченість, приреченість – у страх, страх – в образу, а образа стала самозахистом. Джулія часто думала про те, що якби вони знайшли причину, чому стільки всього тримають у собі, можливо, їм би вдалося віднайти втрачену відкритість. Можливо, це через Семову травму? Так і не поставлене запитання про те, як це трапилося? Їй завжди здавалося, що мовчанням вони щоразу захищали одне одного. Але раптом вони намагалися зробити боляче, перенести рану з Сема на самих себе? Чи, може, це почалося раніше? Чи можна сказати, що вони почали приховувати щось одне від одного ще до того, як взагалі зустрілися? Віра в це могла б усе змінити.

Образи, які були страхом, що був приреченістю, яка була соромом, що став відстанню, яка до того була близькістю, – все це занадто важко, щоб витримувати протягом усього дня, щодня. То на кого ж це перекласти? На дітей, звичайно. Як Джейкоб, так і Джулія були винні, але відповідальність Джейкоба була більшою. Він усе частіше зривався на них, бо знав, що вони нічого не зможуть зробити. Він напосідав, бо знав, що вони не зможуть опиратися. Джулію він боявся, а їх – ні, тому й виливав на них усе те, що стримував для неї.

– Припини! – рявкнув він Максові. – Досить.

– Сам припини, – відповів Макс.

Джейкоб зустрівся очима з Джулією: Макс уперше огризнувся.

– Що ти сказав?

– Нічого.

Джейкоб продовжив:

– Я не збираюся нічого з тобою обговорювати, Максе. Я втомився від обговорень. У цій сім'ї їх і так забагато.

– Наприклад?

Дебора підійшла до сина та сказала:

– Переведи подих, синку.

– Я і так занадто часто це роблю.

– Давай піднімемося нагору на декілька секунд, – це вже сказала Джулія.

– Ні. Так ми робимо з ними. А не ти зі мною. – Потім він повернувся до Макса: – Інколи в житті, в сім'ї, ти просто маєш вчиняти правильно, без постійного аналізу й обговорення. Просто робиш усе за планом.

– Ага, всё идёт по плану, – перекривив Ірв сина.

– Тату, не втручайся, добре?

– Я можу підняти цілу кухню, – сказав Бенджі, поторсавши батька за руку.

– Кухню неможливо підняти.

– Можливо.

– Ні, Бенджі, неможливо.

– Ти в мене дуже сильний, – Джулія обхопила пальцями тоненькі зап'ястки хлопчика.

– Обвуглений, – сказав Бенджі. А згодом пошепки додав, – я зміг би підняти кухню.

Макс глянув на матір. А вона заплющила очі. Не хотіла, а може, не могла захистити його, як оберігала молодшого брата.

Сам Бог послав собачий лемент за вікном, і всі посунули туди, щоб подивитися. Пси не билися, вони просто гавкотіли на безцеремонну білку, яка сиділа на гілці. Все одно, це здавалося благословенням. Поки домочадці повернулися на місця, здавалося, ніби з того часу минуло не десять хвилин, а десять років.

Джулія вибачилася та пішла у ванну. Вона ніколи не приймала душ посеред дня, тому була дуже здивована силою, яка тягла її туди. Дорогою вона чула звуки, які долинали з Семової кімнати – він досить очевидно ігнорував перший пункт його ув'язнення, але жінка пройшла далі.

Вона зайшла у ванну та замкнулася. Поклала на підлогу сумку, роздяглася та прискіпливо оглянула себе в дзеркалі. Піднявши руку

вгору, вона могла прослідкувати вену під грудьми. Грудна клітка запала, живіт випинався вперед. Усе це прийшло малими, ледь помітними етапами. Волосся на лобку потемнішало, як, власне, й шкіра. Це не було новиною, це вже був процес. Вона почала помічати та відчувати небажані зміни в тілі приблизно тоді, коли народила Сема: збільшилися, а згодом стухли перса, погладшали та порябіли стегна, ослабло все, що раніше було пружним. Під час їхньої другої поїздки в той готель (та й в інших ситуаціях) він запевняв її, що любить її тіло таким, як є. І попри те, що вона вірила його словам, інколи вночі їй хотілося вибачитися перед ним.

А потім вона згадала. Звичайно, вона ж поклала її в сумку, щоб пригадати саме в цей момент. Тоді вона цього не знала. Як і не розуміла, чому вона, яка ніколи нічого в житті не цупила, скоїла крадіжку. А ось чому.

Вона поставила одну ногу на ванну та піднесла дверну ручку до рота, щоб нагріти й зволожити її своїм диханням. Потім опустила вниз та притисла її між ніг, спочатку легенько, потім все сильніше, а згодом почала крутити нею. Вона відчула, як перша хвиля чогось приємного пройшла крізь неї і спричинила слабкість у ногах. Вона сіла навпочіпки, відтягнула вниз горловину сорочки й оголила груди. Потім ще раз зволожила ручку, цього разу язиком, і знову помістила собі між ніг, проводячи нею малесенькі кола по клітору, а згодом просто легенько притискала її. Жінці подобалося, як теплий метал прилипав до шкіри та трохи відтягував її щоразу, як вона робила будь-який рух.

Тепер Джулія стояла на своїх чотирьох. Ні. Просто стояла. А де вона? Десь не вдома. Сперлася на машину. На стоянці. Десь у полі. Ні, вона грудьми лягла на сидіння автівки, а ноги поставила на землю. Трусики були спущені вниз настільки, щоб відкрити сідниці. Вона вткнулася обличчям у сидіння та відстовбурчила зад. Розставила ноги, наскільки дозволяли трусики. Вона хотіла, щоб їх важко було розсунути. Їх можуть побачити в будь-який момент. «Швидше», – сказала вона йому. Йому? «Просто трахни мене,

жорстко». Це був Джейкоб. «Просто зроби так, щоб я кінчила. Трахай мене, як схочеш, Джейкобе, та йди. Залиш мене тут, щоб твоя сперма стікала в мене по стегнах. Трахни мене та йди». Ні, потім все змістилося. Тепер вона в демонстраційній залі тієї галереї фурнітури. Людей нема. Одні дверні ручки. Вона сильніше притиснула ручку до клітора, облизала три пальці та просунула їх всередину, щоб відчути скорочення, поки вона кінчала.

Нею струснуло, ніби під час різкого приземлення, що вихоплює з дрімоти. Але це було не те: вона не падала на підлогу, щось падало на неї. Та що в чорта коїться? Може, кров занадто швидко прилила вниз і це якесь неврологічне явище? Мастурбація була ментальним зусиллям, але раптово вона опинилася під владою власної свідомості.

Зі своєї соснової труни десь вгорі вона бачила Сема. Такий гарний у костюмі. Він тримав у руці лопату. Вона цього не обирала. Це не дарувало їй втіху. Який красивий хлопчик. Який красивий чоловік. Все добре, любий. Все добре, добре. Вона застогнала, а він завив. Обоє тварини. Він копнув і насипав на неї землі. То ось як це. Тепер я знатиму, і це залишиться незмінним.

А потім Сем пішов.

Джейкоб, Макс і Бенджі пішли.

Усі її чоловіки покинули її.

А потім сипонули на неї ще землі. Цього разу якісь незнайомці, відразу четверо.

А потім і вони полишили її.

А вона зосталася сама в найменшій домівці свого життя.

Назад у реальність, до життя її привело якесь дзижчання, що прогнало непрохану фантазію. Її раптом пронизало розуміння абсурдності того, що вона щойно зробила. Ким вона себе уявляла? Батьки її чоловіка ходять десь на нижньому поверсі, її син теж десь там, у неї на індивідуальному пенсійному рахунку більше, ніж на ощадному. Їй не було соромно, просто вона відчувала себе ідіоткою.

Знову дзижчання.

Не могла визначити, звідки йде звук.

Це точно був телефон, але сам звук їй був не знайомий.

Може, Джейкоб купив Семові смартфон замість задрипаної розкладки, на якій він увесь рік друкував повідомлення зі швидкістю Хосефа Мітчелла[24]. Вони подумували так і зробити на його бар-міцву, але до неї ще залишалося декілька тижнів, та й обговорювали вони це ще до того, як Сем втрапив у халепу, тож вони в будь-якому разі відкинули цю ідею. Стільки всього відбувалося в їхньому житті, скільки всього тягнуло їх у невідомому напрямку. А цей експеримент із «Іншим життям» просто відібрав Семову свідомість.

Знову дзижчання.

Вона обшукала плетену корзинку з туалетним начинням і всякою всячиною, шафку з медикаментами: малі та величенькі пляшечки «Адвілу», засіб для зняття лаку, органічні тампони, бальзам «Аквафор», перекис водню, медичний спирт, «Димедрол», «Неоспорин», «Поліспорин», ібупрофен для дітей, «Судафед», дезінфектор для рук, «Імодіум», проносне, «Амоксицилін», аспірин, крем триамцитолон ацетонід, лідокаїнова мазь, спрей «Дермопласт», вушні краплі «Деброкс», фізрозчин, мазь «Бактробан», зубна нитка, лосьйон із вітаміном Е – всі речі, які можуть бути корисними для тіла. Відколи це людське тіло має стільки потреб? Уже протягом стількох років їй взагалі нічого не треба.

Знову дзижчання.

Звідки воно? Вона могла б себе заспокоїти, що воно лунає від сусідів, чутно з іншого боку стіни, або навіть у тому, що це їй здається, але дзвінок повторився – і цього разу вона визначила, що звук іде з кутка, десь на підлозі.

Вона стала навкарачки. Де воно? У корзині з журналами? За унітазом? Вона потягнулася рукою за бачок, і, перш ніж доторкнутися до нього, він задзижчав знову, ніби торкаючись її у відповідь. Чий це телефон? І останній дзвінок: пропущений виклик від ДЖУЛІЇ.

Джулія?

Але ж вона – Джулія.
що з тобою трапилося?

Ц-Е-Й-1-Н-Е-П-І-Д-І-Й-Д-Е

Сем знав, що усе рухне, лише не знав, коли та як. Його батьки розлучаться, врешті-решт, зненавидять одне одного та нестимуть руйнування, наче японський реактор. Це було очевидно, як білий світ, та хіба що не для них. Він намагався не помічати їхнього життя, та було неможливо ігнорувати батька, що засинав перед беззмістовними новинами, та маму, яка заглиблювалася в підстригання віртуального саду її архітектурних моделей; тато почав щовечора подавати десерти, а мама казала Арґусу, що їй треба вільний простір, коли той її облизував; і якою відданою фанаткою розділу про подорожі вона стала; батькова історія браузера була забита сайтами про нерухоме майно; як мама саджала Бенджі собі на коліна щоразу, коли тато був у кімнаті, та з якою люттю тато обурювався зіпсованими спортсменами, які навіть не стараються; як мама переказала три тисячі доларів на осінній збір громадського радіо; як батько купив «веспу», щоб помститися; як у ресторані перестали замовляти аперитив; Бенджі більше не читали третю казочку на ніч, зник зоровий контакт.

Сем бачив те, чого вони або не помічали, або не дозволяли собі помітити, і через це ще більше злився, тому що коли твої батьки тупіші, ніж ти сам, то це трохи гидко, як випити молока, думаючи, що це апельсиновий сік. Він був менш дурний, ніж батьки, через те знав, що колись вони скажуть, що йому не потрібно обирати, хоча насправді це буде не так. Сем знав, що почне втрачати бажання навчатися, чи здатність імітувати це бажання – і його оцінки скотяться донизу зі швидкістю падаючого літака за котроюсь формулою, яку він мав би добре вивчити, а прояви батьківської любові розростуться, як реакція на їхній смуток від його смутку, та його винагороджуватимуть за саморуйнування. Їхнє відчуття провини за те, що вимагають від сина забагато, дасть йому змогу зістрибнути з гачка спортивних тренувань, і він зможе виторгувати

собі більше часу за комп'ютером. Вечері стануть набагато менш органічними. І скоро Сем неминуче прямуватиме на айсберг, доки його батьки змагатимуться за звання першої скрипки.

Він обожнював цікаві факти, проте майже завжди турбувався дивними нав'язливими думками. На кшталт таких: «Що буде, якщо він побачить диво? Як він переконає усіх, що це не жарти? А раптом новонароджений розповість йому таємницю? Раптом дерево піде? Раптом він зустріне себе старшого та дізнається про всі ті катастрофічні помилки, яких він міг би не допустити, але таки допустив?» Він прокручував у голові діалоги з мамою, татом, уявними друзями зі школи, реальними друзями з «Іншого життя». Більшість із них просто посміялися б. Можливо, одного-двох вдалося б переконати. Макс принаймні хотітиме йому вірити. Бенджі йому повірить, але лише тому, що він вірить усьому. Біллі? Ні. Сем залишиться наодинці з дивом.

У двері постукали. Не до храму, а в двері його кімнати.

– Іди в сраку.

– Перепрошую? – відповіла мама, заходячи.

– Вибач, – проказав Сем, перекидаючи на столі «айпед» екраном донизу. – Я думав, це Макс.

– По-твоєму, так нормально говорити з братом?

– Ні.

– А з будь-ким?

– Ні.

– Тож у чому річ?

– Не знаю.

– Можливо, саме варто запитати себе.

Він не зрозумів, чи пропозиція була риторичною, але знав, що зараз не варто сприймати її якось інакше, ніж буквально.

Якусь мить він себе запитував, і найліпше, що спромігся із себе видобути, – це:

– Думаю, я той, хто говорить щось, знаючи, що не варто.

– І я так думаю.

– Але я виправлюся.

Вона кинула оком на кімнату. Боже, як же він ненавидів ці її приховані інспектування домашньої роботи, речей, зовнішності. Вона врізалася у нього своїм постійним осудом, наче ріка, утворюючи два береги.

– Чим ти тут займався?

– Не писав листів чи смс, не грав у «Інше життя».

– Добре, тоді чим ти займався?

– Навіть не знаю.

– Ну, геть не розумію, як це можливо.

– А у тебе хіба не вихідний день?

– Ні, в мене не вихідний день. Це день, коли я роблю те, що відкладала раніше. Наприклад, дихання чи міркування. Але зранку нам довелося нанести незапланований візит до Адас-Ізраель, як ти пам'ятаєш, а тоді в мене була зустріч із клієнтом…

– Для чого?

– Тому що це моя робота.

– Але чому сьогодні?

– Тому що так мені треба було, зрозуміло?

– Зрозуміло.

– І тоді в машині я раптом усвідомила, що хоча ти свою бар-міцву майже зірвав, ми маємо продовжувати поводитись так, ніби вона все ж відбудеться. І серед купи, купи речей, про які лише я пам'ятаю, згадала про твій костюм.

– Який костюм?

– Що й треба було довести.

– Точно. У мене немає костюма.

– Очевидно, коли хтось про це скаже, правда?

– Так.

– Я не перестаю дивуватися, скільки насправді таких речей.

– Вибач.

– За що ти вибачаєшся?

– Не знаю.

– Тож маємо купити тобі костюм.

– Сьогодні?

– Так.

– Серйозно?

– У перших трьох магазинах того, що нам треба, не буде, а як тільки ми знайдемо щось пристойне, то розмір буде не той, а тоді ще кравець пару раз помилиться.

– І мені треба там бути?

– Де?

– У магазині костюмів.

– Ні, ні, звісно ж, не обов'язково. Давай зробимо простіше та побудуємо власний 3D-принтер із паличок для морозива та макаронів, а потім спроектуємо анатомічно точну модель тебе, щоб я могла сама тягати її до магазину костюмів у власний вихідний.

– А ми можемо навчити його моїй гафторі?

– Я зараз не сміюся з твоїх жартів.

– Можна було й не казати.

– Перепрошую?

– Не обов'язково зазначати, що ти з чогось не сміємся, коли ти з цього не сміємся.

– Це також можна було й не казати, Семе.

– Добре. Вибач.

– Ми поговоримо, коли тато повернеться із зустрічі, але я маю дещо сказати. Це необхідно.

– Добре.

– Перестань казати «добре».

– Вибач.

– Перестань казати «вибач».

– Я думав, уся суть у тому, щоб я вибачався.

– За те, що ти зробив.

– Але я не робив…

– Ти мене дуже засмутив.

– Я знаю.

– І це все? Тобі більше нічого сказати? Може, щось на кшталт: «Я зробив це, і мені шкода»?

– Я цього не робив.

Вона поставила руки в боки, пропустивши вказівні пальці через петлі для паска.

– Прибери цей безлад. Тут гидко.

– Це моя кімната.

– А це наш дім.

– Я не можу скласти дошку. Ми лише на середині гри. Тато сказав, що закінчимо, коли розберемося з моїми проблемами.

– Знаєш, чому ти завжди виграєш?

– Бо він мені дозволяє.

– Він уже роками тобі не піддавався.

– Він стримується.

– Це не так. Ти перемагаєш, бо він прагне захоплювати фігури, а ти завжди думаєш на чотири кроки вперед. Тому тобі все вдається в шахах і в житті.

– Мені не вдається все в житті.

– Вдається, коли ти достатньо уважний.

– А татові тоді – ні?

– Ми не про це зараз говоримо.

– Якщо він сконцентрується, то переможе.

– Можливо, це правда, але ми ніколи не дізнаємось.

– Про що ми реально говоримо?

Вона вийняла телефон із кишені:

– Що це?

– Це мобільний телефон.

– Він твій?

– Мені не можна користуватися смартфоном.

– Саме тому я б засмутилась, дізнавшись, що він твій.

– Тож немає причин для смутку.

– Чий він?

– Гадки не маю.

– Телефони – не кістки динозаврів. Вони не беруться нізвідки.

– Динозаврові кістки так само.

– На твоєму місці я би стежила за словами, – вона покрутила телефон у руці. І знову його повернула. – Як я можу подивитися, що в ньому?

– Припускаю, він на паролі.

– Саме так.

– Ну, тобі не пощастило.

– Але ж я можу спробувати «цей1підійде», так?

– Певно.

Кожен член родини Блохів користувався цим недолугим паролем для всього: від «Амазону» та «Нетфлікса» до домашньої сигналізації та телефонів.

– Ні, – відказала вона, показуючи Семові досі заблокований екран.

– Варто спробувати.

– Мені його віднести в магазин, чи як?

– Вони не відкривають навіть телефони терористів.

– Може, спробувати той самий пароль, але капсом?

– Можливо.

– Як зробити великі літери?

Сем узяв апарат. Він тарабанив по клавішах, наче дощ по вікну, але Джулія лише у вповільненому темпі бачила його скалічений палець.

– Нє-а, – резюмував він.

– Спробуй буквами.

– Тобто?

– О-д-и-н.

– Це було б тупо.

– Це було б чудово у порівнянні з використанням одного й того ж пароля для усього.

– Ц-е-й-о-д-и-н-п-і-д-і-й-д-е… Ні. Вибач. Тобто ні, не вибач.

– Спробуй написати по буквах і з першою великою.

– А?

– Велика «Ц» і «о-д-и-н» замість цифри.

Він набрав це повільніше та уважніше.

– Гм.

– Розблокував?

Вона потяглася за телефоном, але син тримав його ще якусь частку секунди, якої було достатньо для незручної паузи. Сем поглянув на матір. Величезним древнім пальцем вона штовхала слова на маленьку скляну гірку. Тоді подивилася на Сема.

– Що? – здивувався він.

– Що «що»? – перепитала вона.

– Ти чому на мене дивишся?

– Чому я на тебе дивлюся?

– Таким поглядом.

Джейкоб не засинав без подкаста. Він розповідав, що інформація заколисує його, але Джулія знала, що так він шукав товариства. Зазвичай вона вже спала, коли чоловік лягав у ліжко (така собі непомітна хореографія), але раз по раз вона помічала, що слухає запис сама. Якось вночі, коли Джейкоб хропів поруч, вона почула, як науковець пояснював усвідомлені сновидіння – коли людина розуміє, що спить. Найрозповсюдженіший спосіб викликати усвідомлене сновидіння – це набути звичку дивитися на тексти (сторінку з книги чи журналу, білборд або екран) поза спальнею, потім відводити очі та знову повертати погляд. У снах тексти змінюються. Якщо практикувати, то це трапиться рефлекторно. І якщо продовжувати тренувати рефлекс, то він зісковзне у сни. Нестійкість текстів укаже на те, що ви спите, і з цього моменту ви не лише знатимете, але й контролюватимете ситуацію.

Сем глянув на телефон, а тоді відвів очі.

– Я знаю, що ти не граєш в «Інше життя». Але що ти там робиш?

– Га?

– Як назвати те, чим ти там займаєшся?

– Живу? – відказав він, намагаючись зрозуміти зміну, що читалася на материному обличчі.

– Я маю на увазі в «Іншому житті».

– Так, я зрозумів.

– Ти живеш в «Іншому житті»?

– Зазвичай мені не доводиться описувати те, що я там роблю, але так, звісно.

– Ти можеш жити в «Іншому житті».

– Точно.

– Ні, я маю на увазі, що дозволяю тобі.

– Зараз?

– Так.

– Я думав, що покараний.

– Так, – відказала вона, поклавши телефон до кишені, – але зараз можеш там жити.

– Можемо поїхати по костюм.

– Іншого дня. Ще є час.

Сем відвів погляд від мами, а тоді знову подивився на неї.

Він перевірив усі пристрої. Не сердився, лише хотів сказати те, що треба було, а тоді зрівняти синагогу з землею. Вона не підходила, не була домом.

Хлопець обмотав усе дротами з подвійним запасом і заклав вибухівки утричі більше, ніж потрібно: під кожну лаву, заховав на підставці для сідура, зарив під сотнею ярмулок на дно восьмигранного ящика висотою до пояса.

Саманта вийняла Тору з арки. Прочитала напам'ять якусь нісенітницю, зняла з Тори обкладинку та поклала перед собою на бімі. Усі ці прекрасні смоляно-чорні літери. Усі ці прекрасні мінімалістичні речення, поєднані в розповідях про всі ті прекрасні безкінечно повторювані історії, які мали вже канути в лету та які ще, можливо, так і зроблять. Детонатор був схований усередині указки для Тори. Саманта стисла її в руці, знайшла потрібний уривок на сувої та почала цитувати.

> Bar’chu et Adonai Ham’vorach[25].

> Що?

> Я повів молодшого брата в зоопарк, а там носороги як почали трахатись! Це був капець. Він просто стояв і витріщався. Він навіть не розумів, що це ржачно – і це було найсмішніше.

> Увага!

> Смішно, коли людина не знає, що це смішно.

> Як можна сумувати за кимось, кого ніколи не зустрічав?

> Baruch Adonai Ham’vorach l’olam va’ed[26].

> Я завжди, завжди, завжди відрізню нечесність від фальшивої чесності.

> App: Усе, що ви кажете, колись може бути використаним проти вас.

> Baruch Atah, Adonai…

> Зрозуміло: «Шануймо Тебе…»

> Зі мною відбувається така дивна штука: я не можу пригадати, який вигляд мають люди. Або ж переконую себе, що не можу. Іноді я намагаюся уявити обличчя брата, але не можу. Не те що я не зміг би впізнати його в натовпі. Та коли я думаю про нього, то нічого не виходить.

> Eloheynu melech ha’olam…

> Завантаж собі прогу «VeryPDF». Вона дуже проста.

> Вічний Господь, цар світу…

> Вибачте, я вечеряла. Ми в Кіото. Тут уже давно видно зорі.

> Ви бачили відео, як єврейському репортеру відрубують голову?

> asher bachar banu mikol ha’amim…

> У «VeryPDF» купа багів.

> Ти покликав нас служити Тобі…

> Мене дратує мій «айфон».

> v’natan lanu et Torato…

> Тобі треба вимкнути обертання. Подвійний клік на кнопці «Home», щоб відкрити панель завдань. Прокручуй, доки не побачиш щось схоже на кругову стрілочку, вона вмикає та вимикає обертання.

> Чи можна осліпнути, якщо дивитися на сонце на відео?

> А хтось щось знає про цей новий телескоп, який китайці планують побудувати? Він має сягати удвічі далі назад у часі, ніж будь-який інший телескоп.

> Baruch Atah, Adonai...

> Може, це прозвучить, наче я обдовбаний, але хіба не варто визнати дивину щойно сказаного тобою? Він може сягати удвічі далі назад у часі?

> Кожне слово, яке я будь-коли написав, може вміститися на флешці.

> Що означає?..

> Славімо Тебе...

> Уяви, що в космосі встановили гігантське дзеркало дуже далеко від нас. Чи можемо ми, направивши на нього телескоп, побачити себе в минулому?

> Значить?

> Що далі воно від нас, то давніше минуле можна побачити: наші народження, перший поцілунок батьків, печерних людей.

> Динозаврів.

> Мої батьки ніколи не цілувалися, та й трахалися лише раз.

> Життя, що виходить із океану.

> notein haTorah.

> І якщо дивитися на нього прямо, то можна побачити самого себе, не будучи там.

> Той, що дарує Тору.

Саманта підвела погляд.

Що взагалі може зробити хороша людина, щоб її побачили? Не помічали, а бачили. Не цінували, не турбувалися, навіть не любили. Але повністю бачили.

Вона визирнула над скупченням аватарів. Вони були надійними, щедрими, в основі своїй хорошими людьми. Найбільш гарні колись зустрінуть людей, яких вона нізащо не побачить.

Вона подивилася одночасно на і крізь заляпане вікно єврейського сьогодення.

Сем чув кожне слово по той бік дверей рабина Зінґера. Він знав, що батько йому вірив, а мама – ні. Він знав, що мама намагалася робити те, що, на її думку, було найкращим, а тато – що найкращим вбачалося йому. Але найкращим для кого?

Він знайшов телефон за день до того, як на нього натрапила мама.

Багато вибачень уже назріло, але він ні перед ким вибачатися не мав.

Не відкашлюючись, Саманта почала говорити, казати те, що мала.

Епітомія

Що старшими стаємо, то важче нам вести лік часу. Діти часто питають: «Ми вже приїхали?» А дорослі їм: «Коли б ми встигли?»

Якось так вийшло, що вже було пізно. Якось так вийшло, що години кудись зникли. Ірв із Деборою пішли додому. Хлопці досить рано повечеряли та досить рано покупалися. Джейкобу з Джулією вдавалося взаємодіяти так, щоб поменше одне одного бачити: ти гуляєш із Арґусом, поки я допомагатиму Максу з математикою, доки ти складатимеш білизну, поки я шукатиму деталь від «Лего», від якої залежить усе, поки ти вдаватимеш, що знаєш, як поремонтувати унітаз. Якось так вийшло, що день, який починався як вихідний Джулії, закінчився тим, що Джейкоб буцімто пішов випити з кимось, хто-б-це-не-був із каналу HBO, а вона розгрібала гармидер, що накопичився за день. Такий розгардіяш – і це за такий короткий час, зусиллями небагатьох людей. Вона якраз мила посуд, коли в кухню зайшов Джейкоб.

– Зустріч тривала довше, ніж я гадав, – запобігливо сказав він і додав, намагаючись загладити провину: – Було нудно.

– Ти, певне, п'яний.

– Та ні.

– Як можна пити протягом чотирьох годин і не сп'яніти?

– Один келих усього, – відповів він і повісив піджак на спинку стільця. – І не чотирьох, а трьох із половиною.

– Це ж як повільно треба було цмулити.

Її голос звучав різко, але причиною могла виявитися ціла низка причин: втрачений вихідний, стрес уранці, бар-міцва.

Джулія витерла лоба чистою від піни рукою та сказала:

– Ми мали поговорити з Семом.

«Добре», – подумав Джейкоб. Із усіх можливих конфліктів цей був найменш страшний. Він вибачиться, владнає все – і буде щастя знову.

– Я знаю, – відповів він, смакуючи алкоголь на зубах.

– Ти кажеш: «Я знаю», і все ж уже ніч, а ми ще не поговорили з ним.

– Я щойно зайшов. Я хотів випити склянку води та піти побалакати.

– А планувалося, що ми розмовлятимемо разом.

– Ну, я можу допомогти. І тобі не доведеться грати роль поганого копа.

– Тобто допомогти йому уникнути поганого копа.

– Я можу бути обома.

– Ні, ти будеш швидкою допомогою.

– Не розумію, що це означає.

– Ти вибачишся за те, що довелося його сварити, – і закінчиться все тим, що ви двоє реготатимете, а я знову залишуся в ролі надокучливої причепливої матері. У вас будуть кількахвилинні жартики, а на мене він дутиметься протягом місяця.

– Це неправда.

– Ага, звичайно.

Вона пошкребла пригорілу пательню.

– Макс спить? – запитав він і потягнувся до неї губами, відводячи погляд.

– Зараз о пів на одинадцяту. Як ти думаєш?

– Сем у кімнаті?

– Один келих протягом чотирьох годин?

– Трьох із половиною. І потім прийшов ще хтось і ми просто…

– І так, Сем у своєму емоційному бомбосховищі.

– Грає в «Інше життя»?

– Живе ним.

Із часом вони почали лякатися, коли поруч не було дітей, які могли заповнити пустку. Джулія інколи думала, чи вона дозволяла їм лягати спати пізніше тільки для того, щоб захиститися від тиші, чи брала Бенджі на коліна, щоб він був її маленьким людським щитом?

– Як у Макса минув день?

– Він у депресії.

– У депресії? Не думаю.

– Твоя правда. Мабуть, у нього просто мононуклеоз.

– Йому тільки одинадцять.

– Йому тільки десять.

– Депресія – занадто сильне слово.

– І досить гарно описує сильні переживання.

– А Бенджі? – запитав Джейкоб, копирсаючись у шухляді.

– Загубив щось?

– Що?

– Ти щось шукаєш.

– Піду поцілую Бенджі.

– Ти його розбудиш.

– Я буду безшумний, як ніндзя.

– Він засинав годину.

– Буквально? Чи здавалося, ніби годину?

– Буквально, шістдесят хвилин у його голові літали думки про смерть.

– Він – неймовірна дитина.

– Бо одержимий вмиранням?

– Бо він чутливий.

Поки Джулія завантажувала пральну машинку, Джейкоб проглянув пошту: щомісячний каталог сірої фурнітури «Restoration Hardware», щотижневе посягання на приватність від Американської спілки захисту громадянських свобод, благання про фінансову підтримку від Джорджтаунської денної школи, флаєр від якогось брокера з неправильним прикусом, де він розписує, за скільки продав дім сусідів, незчисленні платіжки за комунальні послуги, каталог від виробника дитячого одягу, маркетинговий алгоритм якого був не настільки продуманий, щоб передбачити, що дитячий вік – етап перехідний.

Джулія взяла в руку телефон.

Джейкоб підвівся, хоч всередині все гухнуло вниз. Це відчуття можна порівняти з надувним клоуном, якого б'єш, а він все одно повертається назад.

– Знаєш, чий він?

– Мій, – він взяв до рук телефон. – Я придбав новий.

– Коли?

– Декілька тижнів тому.

– Навіщо?

– Бо… бо люди купують нові телефони.

Вона залила забагато прального засобу та занадто сильно гупнула дверцятами машинки.

– На ньому пароль.

– Так.

– На твоєму старому телефоні не було пароля.

– Був.

– Ні, не було.

– Звідки ти знаєш?

– Чому б я не знала?

– Може й так.

– Ти нічого не хочеш мені сказати?

Колись у коледжі Джейкоба спалили на плагіаті. Це було до комп'ютерних програм, які можуть визначати таке, а тому, щоб попастися, треба було безбожно красти. Що він і зробив. Однак його не схопили на цьому, а він сам випадково зізнався. Його покликали до кабінету викладача, запропонували сісти. Він майже встиг виспатися, поки професор закінчив читати останні три сторінки книги та почав незграбно порпатися в паперах на столі, щоб знайти Джейкобову роботу.

– Пане Блох.

Це твердження? Перевірка, чи ту людину викликали?

– Так?

– Пане Блох, – потряс паперами, як лулавом, – звідки ви взяли ці ідеї?

Перш ніж професор встиг сказати: «Оскільки вони занадто складні для вашого віку», Джейкоб бовкнув: «Із Гарольда Блума».

Незважаючи на нижчу оцінку й академічний випробувальний термін, він радів тому, що припустився цієї помилки – не тому, що чесність була така вже важлива для нього, а тому, що найбільше він ненавидів почуття провини. Це почуття перетворювало його на маленьку злякану дитину, й він готовий був зробити все, щоб полегшити його.

– Нові телефони зазвичай вимагають, щоб ти поставив пароль, – відповів Джейкоб. – Як на мене, це нормально.

– Який цікавий спосіб сказати «ні».

– А яке було питання?

– Ти нічого не хочеш мені сказати?

– Завжди є купа речей, які я міг би тобі сказати.

– Я сказала «хочеш».

Арґус заскімлив.

– Я не розумію цієї розмови, – сказав Джейкоб. – І що це в біса так смердить?

Стільки днів спільного життя. Стільки різного пережито. Як їм вдалося прожити шістнадцять років разом і настільки розучитися пізнавати одне одного? Як накопичилося стільки взаємної присутності в житті, що вона призвела до взаємного зникнення з нього?

А зараз, коли їхній старший хлопчик – на межі зрілості, а найменший постійно питає про смерть, вони несподівано для самих себе опинилися на кухні з темами для розмов, про які не варто було говорити.

Джулія помітила маленьку плямку на футболці та почала терти її, попри те що вона була стара й вже навряд чи відпереться.

– Можу здогадатися, що й речі з хімчистки ти не забрав.

Єдина річ, яку вона ненавиділа більше, ніж почуватися так, як вона почувалася в той момент, – це говорити так, як вона говорила. Як розповідав їй Ірв, Ґолда Меїр колись сказала Анвару Садату: «Ми

можемо пробачити вам убивства наших дітей, але ніколи не забудемо те, що ви змусили нас убивати ваших». Так і вона ненавиділа себе тою, якою Джейкоб змушував її бути: роздратованою та постійно на щось ображеною, нудною та сварливою дружиною. Вона б краще вдавилася, щоб не бути такою.

– У мене погана пам'ять, вибач, – сказав він.

– У мене також погана, та речі я не забуваю.

– Ну, вибач, окей?

– Вибачення без «окей» сприймаються простіше.

– Ти так поводишся, наче лише я один завжди помиляюся.

– Тоді допоможи мені та скажи, що в цьому домі ти робиш добре? – відповіла вона.

– Ти серйозно?

Арґус протяжно заскімлив.

Джейкоб повернувся до нього та вилив на собаку ті емоції, які не міг виплеснути на Джулію: «Закрий ти врешті свою пащу!» А далі сказав, не оцінивши власного жарту:

– Я ніколи не підвищую голосу.

Вона оцінила:

– Правда, Арґусе?

– На тебе та на дітей – ніколи.

– Те, що ти не підвищуєш голос, чи не б'єш мене, чи не розбещуєш дітей, не характеризує це як щось, що ти робиш добре. Це означає звичайну порядність. І в будь-якому разі, ти не підвищуєш голосу, тому що ти тримаєш усе в собі.

– Нічого подібного.

– Якщо ти так не кажеш.

– Навіть якщо саме через це я не підвищую голос (хоч я так і не думаю) – це все одно добре. Багато чоловіків кричать.

– Заздрю їхнім дружинам.

– Хочеш, щоб я поводився як придурок?

– Ні, як людина.

– Що б це означало?

– Ти впевнений, що тобі нічого мені розповісти?
– Я не розумію, чому ти вже вкотре мене питаєш про це?
– Перефразую питання: який пароль?
– До чого?
– До телефону, за якого ти так міцно тримаєшся.
– Це мій новий телефон. Що тут такого надважливого?
– Я – твоя дружина. Я важлива.
– Я не розумію тебе зараз.
– Ти й не маєш.
– Чого ти хочеш, Джуліє?
– Пароль.
– Навіщо?
– Тому що я хочу знати те, що ти не хочеш мені казати.
– Джуліє.
– І знову ти правильно назвав моє ім'я.

Джейкоб провів у кухні більше часу, ніж у будь-якій іншій кімнаті. Жодне маля не знає, коли мама забере сосок у нього з рота востаннє. Жодна дитина не знає, коли вона востаннє називає свою матір: «Мам». Жоден маленький хлопчик не знає, коли книжка закриється на останній будь-коли прочитаній йому казці на ніч. Жоден хлопчик не знає, коли востаннє вода стікає в трубопровід після ванни, яку він більше не буде приймати разом із братиком. Жоден юнак, коли вперше відчуває найсолодше задоволення, не знає, що згодом він ніколи більше не буде сексуально привабливим. Жодна жінка на межі дозрівання не знає, що колись, за чотири десятки років по тому, вона прокинеться безплідною. Жодна мати не знає, коли востаннє чує слово: «Мам». Жоден батько не знає, коли книжка закриється на останній казці на ніч, яку він будь-коли прочитає: «І з того часу, і багато років по тому мир правив на острові Ітака, і прихильними були боги до Одіссея, його дружини та його сина». Джейкоб знав, що б не сталося, він знову побачить кухню. Його очі вбирали всі деталі кімнати, ніби губка: відшліфована до блиску ручка шухляди з усякими наїдками, шви, де стикалися

стеатитові плити кухонної стільниці; наклейка «Спеціальний приз за відвагу» знизу кухонного столу, який вручили Максові за його останній, хоча цього ніхто тоді не міг знати, вирваний зуб – наклейка, яку Арґус бачить по декілька разів щодня, і яку тільки пес і бачить. Джейкоб знав, що колись він вичавить із себе ці останні краплі цих останніх спогадів – і вони проллються сльозами.

– Добре, – сказав Джейкоб.

– Добре що?

– Добре, я скажу тобі пароль.

Він поклав телефон на стіл із такою силою, що ледве не розбив його, та сказав:

– Але знай, що ця недовіра завжди буде між нами.

– Я зможу з цим жити.

Він глянув на телефон.

– Я просто намагаюся згадати, який він взагалі той пароль. Я його загубив майже відразу, як купив. Не впевнений, що я взагалі ним користувався.

Він взяв до рук телефон і втупився в нього.

– Може, той пароль, який ми для всього використовуємо? – підказала вона.

– Точно, – згодився він. – Я дійсно міг взяти цей пароль. Пробуємо: цей1підійде… І ні.

– Гм, мабуть, дійсно не той.

– Я можу понести його до магазину, щоб розблокували.

– Це, звичайно, пальцем у небо, але, може, надрукувати першу велику літеру, а замість числівника написати «один»?

– Я б так не робив.

– Справді?

– Справді. Ми завжди використовуємо однакові паролі.

– А ти спробуй.

Він хотів втекти від цього дитячого жаху, але й хотілося стати дитиною.

– Але я б так не робив.

– Хто насправді знає, що б він зробив? Спробуй.

Він уважно оглянув телефон, свої пальці на ньому, будинок навколо – і під впливом імпульсу (такого ж рефлекторного, як і реакція ноги на удар молоточка по коліну) він пожбурив його у вікно. Скло розлетілося на друзки.

– Я думав, воно відчинене.

А потім запала тиша, яка розірвала повітря.

Джулія вимовила:

– Ти думаєш, я не знаю, як дістатися до нашого газону?

– Я…

– І чого б тобі було не вигадати складніший пароль? Такий, який би Сем не зміг би розгадати?

– Сем лазив у телефоні?

– Ні. Лише через те, що тобі неймовірно пощастило.

– Ти впевнена?

– Як ти міг написати все те?

– Що те?

– Занадто пізно для цього зараз, коли ми вже розмовляємо про це.

Джейкоб знав, що пізно. Він вбирав очима порізи на кухонній дошці, кактуси між вікном та раковиною, малюнки дітей, прикріплені ізоляційною стрічкою до стіни.

– Вони нічого не означають, – сказав він.

– Тоді мені шкода того, хто спроможний сказати так багато, але не може надати цьому ніякого значення.

– Джуліє, дай мені шанс пояснити.

– Чому ти так не можеш зі мною?

– Що?

– Ти кажеш комусь, хто не є матір'ю твоїх дітей, що хотів би злизувати сперму з її заду, у той час, як єдина людина, завдяки якій я відчуваю себе красивою, – це довбаний кореєць-флорист за гастрономом, який навіть не флорист!

– Я огидний.

– Навіть не смій.

– Джуліє, в це важко повірити, але це були лише повідомлення. І все.

– По-перше, в це не так і важко повірити. Хто як не я знає, що ти не спроможний на такий хоробрий вчинок. Тобі забракне яєць лизати чийсь зад, зі спермою на ній чи без.

– Джулія.

– Однак важливіше інше: що саме має статися? Думаєш, ти можеш спокійно собі говорити та писати що заманеться – і це не матиме наслідків? Можливо, твій батько може. Можливо, твоя мати настільки слабка, щоб терпіти таке свинство. Але я – ні. Є порядність і є непорядність. І вони відрізняються. Хороше та погане відрізняється. Ти хіба цього не знав?

– Звичайно, я…

– Звичайно, ти не знав. Ти писав жінці, яка не є твоєю дружиною, що її тугенька пизда тебе не заслуговує?

– Це не зовсім те, що я написав. І це було в контексті…

– А ти не зовсім хороша людина. І не існує контексту, який виправдав би те, що ти писав.

– Це була хвилинна слабкість, Джуліє.

– Може, ти забув, але ти жодну з них не видалив. І є на що посилатися. Це не була хвилина слабкості, це була людина слабкості. І перестань, будь ласка, називати моє ім'я.

– Це вже в минулому.

– Знаєш, що найгірше? Мені байдуже. Найсумніше те, що я не відчуваю смутку.

Джейкоб не вірив цьому, як і не міг повірити, що вона таке сказала. Видимість хороших подружніх стосунків робила їхню відсутність стерпною. Але зараз вона знімала маски.

– Слухай, я думаю…

– Злизувати сперму з її заду? – вона засміялася. – Ти? Та ти ж боягуз і до смерті боїшся мікробів. Ти просто хотів це написати. Що нормально. І навіть чудово. Визнай: це лише фантазії. Ти ніби хочеш,

щоб у тебе було бажання вести суперактивне сексуальне життя, але насправді тобі треба дитячий візочок, «Аквафор» і прісне існування без мінетів, бо тоді тобі не доведеться хвилюватися щодо ерекції. Господи, Джейкобе, та ти ж із собою носиш пачку вологих серветок, щоб ніколи не довелося користуватися туалетним папером. Це не схоже на поведінку чоловіка, який хоче облизувати сперму з чийогось заду.

– Джуліє, зупинись.

– І, до речі, навіть якби ти опинився в ситуації, де реальний зад реальної жінки з твоєю спермою на ньому манив до себе твого язика. Знаєш, що би ти зробив? У тебе б почали по-ідіотському тремтіти руки, ти спітнів би так, що сорочка просякла б, втратив би желейну ерекцію, на яку тобі пощастило спромогтися в першу чергу, а потім, напевне, побіг би до ванни, щоб глянути в «Huffington Post» пустоголові та несмішні відео та ще раз переслухати «Radiolab», де оспівуватимуть прекрасних черепах. Ось що сталося б. І вона зрозуміла б, наскільки ти сміховинний.

– На мені не було б сорочки.

– Що?

– Я б не пропітнів у сорочці, бо на мені б її не було.

– А це до біса образливо зараз було.

– Перестань тиснути на мене.

– Ти серйозно? Ні, не може бути. – Вона повернула ручку крана, щоб пустити воду, хоча сама не знала, для чого зробила це. – І ти думаєш, ти єдиний, хто хоче діяти бездумно?

– Хочеш завести коханця?

– Я хочу, щоб все полетіло під три чорти.

– Я тобі не зрадив і не дозволю, щоб усе полетіло під три чорти.

– Я сьогодні бачила Марка. Вони з Дженніфер розлучаються.

– Чудово. Чи жахливо. Що я маю сказати?

– І Марк зі мною фліртував.

– Що ти робиш?

– Я так довго тебе вберігала від усього. Піклувалася про твою жалюгідну вразливість неопереного пташеняти. Замовчувала невинні дрібниці, через які ти й не мав би права засмучуватися, але які б тебе зламали. Ти думаєш, у мене ніколи не було фантазій? Чи ти думаєш, що щоразу, коли я мастурбую, я уявляю тебе? Чи не так?

– Ця розмова веде в нікуди.

– Чи хотіла якась частина в мені трахнути Марка сьогодні? Так. Власне кажучи, кожна частина мене, яка перебуває нижче голови. Але я цього не зробила, бо не змогла б, бо я – не ти...

– Я нікого не трахав, Джуліє.

– ...але я хотіла.

Джейкоб удруге підвищив голос під час цієї розмови:

– Чорт забирай, та що це за сморід?!

– Твоя собака вкотре насрала в будинку.

– Моя собака?

– Так, твоя собака, яку ти притяг у дім, попри те що ми домовилися цього не робити.

– Діти хотіли собаку.

– Діти хочуть, щоб їм поставили крапельниці з розплавленим морозивом «Chunky Monkey» та помістили їхній мозок у чани зі спермою Стіва Джобса. Бути хорошим батьком і виконувати будь-яку забаганку своїх дітей – це не одне й те ж.

– Вони сумували через щось.

– Кожен через щось сумує. Перестань винуватити дітей, Джейкобе. Ти просто хотів показати себе героєм, а мене виставити злодійкою.

– Це не чесно.

– Так, навіть дуже далеко від того. Ти привів у дім собаку, коли ми домовилися, що взяти її було б помилкою. Але ти виявляєшся супергероєм, а я – суперзлодійкою, і тепер у вітальні постійно лежать смердючі кавалки.

– А тобі не приходило в голову прибрати?

– Ні, так само як і тобі не приходило в голову, що варто привчити цю істоту не гидити в будинку.

– Пса. Привчити пса. І бідолаха не може нічого з цим зробити. Він…

– Чи вигулювати його, чи водити до лікаря, чи прати його матрац, чи не забувати давати йому ліки від сердечних гельмінтів, чи оглядати його на предмет кліщів, чи купувати корм, чи годувати його. Я прибираю за ним лайно кожен Божий день. Двічі на день чи й більше. Господи, Джейкобе, я ненавиджу собак і ненавиджу цю собаку, і не хотіла й не хочу її, однак якби не я, цей пес вже давно б здох.

– Він розуміє, коли ти це кажеш.

– А от ти щось ні. Твоя собака…

– Наша собака.

– …розумніша від мого чоловіка.

А потім він закричав. Він уперше підвищив на неї голос. Цей крик формувався у ньому протягом шістнадцяти років шлюбу, чотирьох десятків років, п'яти тисячоліть історії; крик, що був спрямований на неї, на всіх, живих і мертвих, але переважно на себе. Роками він перебував деінде, завжди десь під землею за товстелезними дверима, завжди знаходив притулок у внутрішніх монологах, до яких ніхто, включно з ним, не мав доступу, чи в діалогах, надійно захованих у шухлядці стола. Але це був він.

Він зробив чотири кроки до неї, підійшов так, що лінзи його окулярів були настільки ж близько до її очей, як і до його, та прокричав: «Ти мій ворог!»

За декілька хвилин до цього, вона сказала Джейкобу, що найсумніше в цій ситуації те, що вона не відчуває смутку. Тоді це була правда, але тепер це вже було не так. Крізь призму сліз вона побачила свою кухню: кран, що тік, вікна – вони все ще виглядали добре, хоча дерев'яні рами, мабуть, розсипалися б, якби за них надто міцно вхопитися. Побачила їдальню та вітальню: вони все ще мали непоганий вигляд, однак насправді там були два шари фарби на шарі ґрунтівки, що приховував півтора десятиліття повільного гниття. Побачила свого чоловіка – не свого партнера.

Якось, коли Сем був у третьому класі, він прийшов зі школи та із захопленням сказав Джулії:

– Якби Земля була такого розміру, як яблуко, то атмосфера була б тонша, ніж яблучна шкірка.

– Що?

– Якби Земля була такого розміру, як яблуко, то атмосфера була б тонша, ніж яблучна шкірка.

– Я, мабуть, не настільки розумна, щоб усвідомити, чому це має бути цікаво. Можеш пояснити?

– Подивися вгору, – відповів він на це. – Це здається тобі тонким?

– Стеля?

– Якби ми дивилися ззовні.

Її панцир був таким тонким, але вона завжди відчувала себе в безпеці.

Десятки тижнів тому вони купили дартс на гаражній барахолці та повісили його на двері в кінці коридору. Хлопці промазували приблизно так часто, як і влучали в ціль. Через це вже виднілася стара фарба, якою раніше була пофарбована поверхня. Джулія забрала звідти дошку після того, як якось у вітальню зайшов Макс – з його плеча скрапувала кров, а він повторював: «Ніхто в цьому не винен». На стіні залишився слід у формі кола, оточений сотнями маленьких дірочок.

Поки вона вдивлялася у захисний панцир своєї кухні, найсумнішим для неї було усвідомлення того, що ховалося під усім цим, того, що може розкрити манесенька подряпина в уразливому місці.

– Мам?

Вони розвернулися та побачили Бенджі. Він стояв на порозі, спершись на лінійку зросту на одвірку, та обмацував піжаму в пошуках неіснуючих на ній кишень. Як довго він тут стояв?

– Ми з мамою просто…

– Ти хотів сказати «епітомія».

– Що, мій хороший?

– Ти сказав «ворог», а мав на увазі «епітомія».

– Можеш тепер його поцілувати, – сказала Джулія Джейкобові, витерши рукою сльози, але замість них була мильна вода.

Джейкоб сів навпочіпки та взяв ручки хлопчика у свої.

– Поганий сон, малий?

– Я змирився з умиранням, – сказав Бенджі.

– Що?

– Я змирився з умиранням.

– Правда?

– Якщо вже всі вмирають разом зі мною теж, то я насправді змирився. Просто боюся, що інші не помруть.

– Щось погане наснилося?

– Ні, ви сварилися.

– Ми не сварилися. Ми…

– І я чув, як розбилося скло.

– Так, ми сварилися, – сказала Джулія. – У людей є почуття, досить часто – складні. Але це нормально. А зараз іди до ліжка.

Джейкоб поніс його в кімнату, Бенджі притулився щокою до його плеча. Який легенький він все ще був. Яким важким ставав. Жоден батько не знає, що він несе свого сина вгору сходами востаннє.

Джейкоб уклав малого під ковдру та розкуйовдив йому волосся.

– Тату?

– Що?

– Я згоден з тобою, що раю, напевне, не існує.

– Я такого не казав. Я казав, що ми не можемо бути певними щодо його існування. А тому це, мабуть, така собі ідея – будувати наші плани щодо нього.

– Так, ось із цим я згоден.

Він міг пробачити собі, що зіпсував власний спокій, але навіщо йому треба було псувати іще чийсь? Чому просто не дати малюку відчути себе щасливим і захищеним у справедливому, прекрасному та нереальному світі?

– Тоді довкола чого нам варто, на твою думку, будувати наші плани життя? – запитав Бенджі.

– Може сім'ї?

– Я теж так думаю.

– На добраніч, малий.

Джейкоб рушив до дверей, але не переступив за поріг.

За декілька довгих хвилин у тиші Бенджі покликав:

– Тату? Де ти?

– Я тут.

– Для чого білкам пухнасті хвости?

– Може, щоб тримати рівновагу? Чи для тепла. Давай спати.

– Ми вранці поґуґлимо.

– Добре. А зараз – спати.

– Тату?

– Я тут.

– Якщо світ існуватиме ще досить довго, чи утворяться тоді скам'янілості зі скам'янілостей?

– Ох, Бенджі, це чудове запитання. Можемо обговорити його завтра вранці.

– Ага. Мені треба спати.

– Точно.

– Тату?

У Джейкоба вже уривався терпець:

– Бенджі.

– Тату?

– Я тут.

Він стояв у дверях, доки не почув важке розмірене дихання свого найменшого сина. Джейкоб був людиною, яка умисне псує затишок і комфорт, але стоїть на порозі, коли інші вже давно пішли. Він завжди стояв біля відчинених вхідних дверей і проводив поглядом машину, що виїжджала з подвір'я. Чекав біля вікна, доки не побачить заднє колесо Семового велосипеда. І дивився, як він сам зникає.

Ось не я

> Із відчуттям історії та неймовірного роздратування стою я сьогодні за цією бімою, готовий виконати так званий ритуал входження у доросле життя, що б воно не було. Я хочу висловити подяку кантору Фляйшману за те, що допоміг мені трансформуватися в останні півроку в єврейського робота. Ймовірність цього мізерна, але якщо я раптом згадаю про це через рік, то все одно не розумітиму, що це означає. І за це я висловлюю вдячність. Також дякую рабину Зінґеру, він – клізма з сірчаної кислоти. Мій єдиний живий прадід – Ісаак Блох. Я маю пройти через усе це заради нього, а він ніколи мене сам про це не просив. Є речі, які він просив, наприклад, не змушувати його переїжджати до Єврейського дому. Моя родина дуже турбується про турботу про нього, але цього для справжньої турботи недостатньо. І хоча сьогодні мені не було зрозуміло жодного слова з моїх молитов, але це я розумію. Хочу подякувати моїм діду та бабусі – Ірву та Деборі Блох, які надихали мене все життя та завжди спонукали старатися трохи більше, копати трохи глибше, стати багатим і казати усе, що хочу, коли відчуваю в тому потребу. Також моїм дідусеві та бабці, Аллену та Леї Зельман, що живуть у Флориді та про чий життєвий стан я здогадуюся лише завдяки чекам на Хануку та іменини, сума яких не змінювалася з огляду на зростання цін від мого народження. Хочу подякувати братам, Бенджі та Максу, за те, що беруть на себе більшу частину батьківської уваги. Не уявляю, як я витримав би, якби мені довелося нести нерозділений тягар їхньої любові. А ще коли мене знудило на Бенджі в літаку, він сказав: «Я знаю, як це гидко блювати». А Макс колись запропонував здати за мене кров на аналіз. І це підводить мене до батьків, Джейкоба та Джуліїї Блох. Правда в тому, що я не хотів бат-міцву. Жодною своєю часткою, анітрохи. Не вистачить усіх ощадних облігацій світу. Ми розмовляли про це неодноразово, так, ніби моя думка має значення. Усе це спектакль,

спектакль, що запускає інший спектакль, що сам є лише сходинкою до спектаклю під назвою «Моє єврейське буття», який, варто зазначити, без них гарантовано не відбувся б. Я не звинувачую їх за те, ким вони є. Але я звинувачую їх, бо вони звинувачують мене за те, ким є я. Ну, досить уже подяк. Отже, мій розділ із Тори – «Ваера». Це одна з найбільш відомих і опановуваних частин Тори. Мені казали, що зачитати її – велика честь. Зважаючи на повну відсутність у мене інтересу до Тори, краще було б віддати її якомусь хлопчиськові, якому юдейство не до сраки, якщо такі взагалі існують, а мені дати якийсь блювотний розділ про правила для прокажених під час менструації. Думаю, смішно всім. І ще одне: сторінки з перекладом цього шматка хтось безсовісно видер. Добре, що євреї вірять лише в колективне покарання. Отже… Боже випробування Авраама описане так: «І сталося після цих випадків, що Бог випробовував Авраама. І сказав Він до нього: “Авраме!” А той відказав: “Ось я!”» Більшість вважає, що випробування полягало в наступному: Бог просить Авраама принести в жертву його сина, Ісаака. Але, на мою думку, може бути інше трактування: Він випробовував Авраама, звертаючись до нього. Авраам не відповів: «Що тобі треба?», не промовив: «Так?» Він відказав ствердно: «Ось я». Чого б не хотів Господь, Авраам був повністю відданий Йому, без умов, сумнівів або потреби пояснювати. Це слово – hineni – ось я – виринає ще двічі у розділі. Коли Авраам веде Ісаака на гору Морію, останній розуміє, що вони роблять і який капець трапиться потім. Він знає, що його принесуть у жертву, як і всі діти розуміють, коли подібне має статися. Там ідеться: «І сказав Ісаак до Авраама, свого батька: “Батьку мій!” А той відказав: “Ось я, сину мій!” І промовив Ісаак: “Ось вогонь і дрова, а де ж ягня на цілопалення?” І відказав Авраам: “Бог нагледить ягня Собі на цілопалення, сину мій!” Ісаак не каже: “Батьку!”, він каже: “Батьку мій!”» Авраам – батько єврейського народу, але він також і його власний батько. І Авраам не питає: «Що тобі треба?», він мовить: «Ось я». Коли Бог питає Авраама, останній повністю відданий Богу. Коли Ісаак питає Авраама, останній

повністю відданий своєму синові. Але як таке може бути? Господь просить Авраама вбити Ісаака, а син просить батька захистити його. Як може Авраам зробити дві діаметрально протилежні речі одночасно? Hineni ще один раз використовується в оповіді в найбільш драматичний момент. «І вони прийшли до місця, що про нього сказав йому Бог. І збудував там Авраам жертівника, і дрова розклав, і зв'язав Ісаака, сина свого, і поклав його на жертівника над дровами. І простяг Авраам свою руку, і взяв ножа, щоб зарізати сина свого… Та озвався до нього Янгол Господній із неба й сказав: "Авраме, Авраме!"» А той відізвався: "Ось я!" І Янгол промовив: "Не простягай своєї руки до хлопця та нічого йому не чини, бо тепер Я довідався, що ти – богобійний, і не пожалів для Мене сина свого, одинака свого"». Авраам не питає: «Що тобі треба?», він мовить: «Ось я». Мої оповіді для бат-міцви – про багато речей, але я думаю, перш за все вони про те, кому ми повністю віддані, та як це (більше, ніж будь-що інше) визначає наше буття. Мій прадід, про якого йшлося раніше, просив про допомогу. Він не хоче до Єврейського дому. Але ніхто в родині не відповів: «Ось я». Навпаки, всі намагалися переконати його, ніби він не знає, що для нього так буде найкраще, і навіть не розуміє, чого він хоче. Насправді його навіть не намагалися переконати: йому просто розказали, що він має робити. Сьогодні вранці мене звинуватили у використанні нецензурної лексики в єврейській школі. Важко навіть сказати, чи слово «використання» тут підходить: написати в рядок погані слова – не значить їх використовувати. Хай там як, коли мої батьки пішли говорити з рабином Зінґером, вони не сказали мені: «Ось ми». Вони спитали: «Що ти накоїв?» Хотів би я, щоб мене удостоїли привілеєм сумнівів щодо моєї поведінки, тому що я заслуговую на це. Усі, хто мене знає, в курсі, що я роблю срану гору помилок, але й в курсі, що я хороша людина. Я заслуговую на те, щоб мене удостоїли привілеєм сумнівів щодо моєї поведінки не тому, що я хороша людина, а тому, що я їхня дитина. Навіть якщо вони мені не повірили, то мали б вдати, що вірять. Колись тато розказав мені, що

до моєї появи на світ, коли єдиним доказом мого існування були сонограми, він вірив у мене. Іншими словами, твоє народження дозволяє батькам перестати вірити в тебе. Тож, дякую, що прийшли, а тепер усі – на вихід.

> Це все?

> Ні. Не зовсім. Я збираюся підірвати це місце.

> Що за херня?

> Я встановила приймач через дорогу на даху старої фабрики з виробництва кольорової плівки. Будемо спостерігати.

> Тікай!

> Кольорова плівка?

> Не треба тікати. Ніхто не постраждає.

> Повірте їй.

> Плівка для старих камер.

> Вам не треба навіть вірити мені. Просто подумайте: якби вам треба було тікати, ви б уже були мертві.

> Це якась довбана логіка.

> Останнє, перш ніж ми підемо: хто знає, чому в літаках приглушують світло під час зльоту та посадки?

> Що за херня?

> Щоб пілоту було видніше?

> Пішли вже, добре?

> Для економії електрики?

> Я не хочу помирати.

> Гарне припущення, але ні. Просто це найбільш критичні моменти польоту. Більше вісімдесяти відсотків аварій трапляються під час зльоту та посадки. Світло приглушують, щоб дати можливість очам пасажирів звикнути до темряви задимленого салону.

> Для таких речей має бути назва.

> Послідуйте за світловою смугою на вихід із синагоги. Або йдіть за мною.

Хто-небудь! Хто-небудь!

Джулія стояла біля своєї раковини у ванні, Джейкоб – біля своєї. Подвійні умивальники – атрибут досить популярний у старих будинках Клівленд-парку, як і хитромудрі плінтуси, що облямовують паркетну підлогу, справжні каміни та перетворені в електричні гасові люстри. Між такими домами була така невелика різниця, що в них радо вітали найменші не схожі деталі. Інакше занадто багато зусиль було покладено, і занадто мало можна було отримати натомість. А з іншого боку, кому насправді потрібні подвійні раковини?

– Знаєш, що Бенджі запитав мене сьогодні? – сказав Джейкоб, підійшовши до дзеркала над раковиною.

– Якщо світ існуватиме ще досить довго, чи утворяться тоді скам'янілості зі скам'янілостей?

– Звідки ти...

– Я все знаю.

– Точно.

Джейкоб майже завжди чистив зуби ниткою, навіть коли був не сам. Протягом сорока років він час від часу користувався ниткою, у нього було лише три дірки в зубах – усе це економило час. Цього вечора він також чистив зуби ниткою, його дружина стояла поряд. Він хотів побути трохи з нею біля цих подвійних раковин. Або просто не хотів іти до ліжка.

– Коли я був малий, я придумав власну поштову систему. Зробив із коробки з-під холодильника поштамт. Мама вишила мені уніформу. У мене навіть марки були, на яких красувалося обличчя мого діда.

– Чому ти мені це зараз розповідаєш? – запитала вона.

– Я не знаю, – сказав він, тримаючи нитку між двома передніми зубами. – Просто згадалося.

– Чому тобі про це згадалося?

Він засміявся:

– Ти зараз схожа на лікаря Сілверса.

Вона не засміялася:

– Тобі подобається лікар Сілверс.

– Мені нічого було розносити, – вів далі він, – тож я почав писати листи мамі. Самі повідомлення мене не цікавили, мене цікавила система. Хай там як, у першому листі значилося: «Якщо ти читаєш це, значить, наша поштова система запрацювала!», пам'ятаю цей момент.

– «Наша», – сказала вона.

– Що?

– «Наша». Наша поштова система, а не «моя».

– Може, я й написав «моя», – сказав він, розмотуючи накручену на палець нитку, що залишала після себе відбитки у вигляді кілець. – Не можу згадати.

– Можеш.

– Я не знаю.

– Можеш. А тому ти й розповідаєш це мені.

– Вона завжди була чудовою мамою, – сказав він.

– Я знаю це. Завжди знала. Їй вдається робити так, щоб хлопчики відчували, що у світі нема нікого кращого за них і що вони не кращі від будь-кого. Це нелегкий баланс.

– У тата не виходить його дотримуватися.

– Для нього взагалі балансу нема.

Відбитки від нитки вже зійшли.

Джулія взяла зубну щітку та віддала чоловікові.

Джейкоб спробував вичавити щось, але так і не зміг, і сказав:

– Зубна паста закінчилася.

– У шафці є ще.

Чистили зуби в тиші. Якби вони проводили десять хвилин щовечора для підготовки до сну (а так вони і робили), то разом це було б шістдесят годин на рік. Більше годин на те, щоб підготуватися до сну разом, ніж на спільний відпочинок під час відпустки. Вони були одружені вже шістнадцять років. Протягом цього часу вони

провели сорок днів, готуючись до сну біля несамовито популярних і самотніх окремих раковин, майже завжди – в тиші.

За декілька місяців після переїзду Джейкоб придумав поштову систему для хлопців. Із Максом щось коїлося. Він менше сміявся, більше супився, завжди вибирав місце біля вікна. Джейкоб міг заперечувати це для себе, але згодом це почали помічати й обговорювати інші: Дебора якось відвела його вбік і запитала: «З Максом все гаразд?»

Джейкоб знайшов на «Etsy» вінтажні настінні поштові скриньки та прикріпив по одній на двері спальні кожного й одну – до своєї. Він сказав їм, що тепер у них є своя таємна поштова система для повідомлень, які неможливо промовити вголос.

– Як люди, що залишали записки в Стіні Плачу, – висловив здогад Бенджі.

«Ні», – подумав Джейкоб, але сказав:

– Так, щось типу того.

– Тільки ти – не Бог, – сказав Макс, хоча й це було очевидно, як білий день. Проте Джейкоб не хотів, щоб діти його сприймали таким (як атеїсти та діти, що не бояться своїх батьків), тому це його зачепило.

Він перевіряв свою поштову скриньку щодня. Бенджі був єдиним, хто хоч щось там писав: «Мир у всьому світі», «Сніг пішов», «Треба більший телевізор».

Стільки складнощів у самому батьківстві: чудеса логістики зборів до школи трьох дітей (коли в тебе лише дві руки) та обсяги перевезень (які варті командно-диспетчерського пункту Гітроу). Доводилося робити декілька справ одночасно, коли ти вже займався кількома справами одночасно. Найбільш проблемним було знайти час поговорити з дітьми напряму. Вони завжди були разом, постійно метушилися, постійно треба було щось вирішувати та було ні з ким розділити ношу. А коли виникали моменти віч-на-віч із Джулією, він відчував потребу в них (хоч який би неприродний вигляд це могло

мати в ту хвилину) і концентровану дозу старих страхів сказати зайве чи занадто мало.

Якось увечері, за декілька тижнів після створення поштової системи, Сем читав Бенджі перед сном, а Макс із Джейкобом опинилися в одній ванні та мочилися в один унітаз.

– Не схрещуй струмені, Рею.

– Га?

– Це з «Мисливців за привидами».

– Я знаю, що це фільм, але я його не бачив.

– Жартуєш.

– Ні.

– Але ж я пам'ятаю, як ми його дивилися з...

– Я його не бачив.

– Зрозуміло. Ну, там є класний епізод, де вони вперше стріляють зі своїх протонних штук і Еґон каже: «Не схрещуй струмені, Рею», бо це б призвело до якогось типу апокаліптичного моменту. Відтоді мені це завжди приходить у голову, коли я мочуся в одному туалеті з кимось. Але ми обоє наче закінчили, тому зараз ця фраза не має сенсу.

– Зрозуміло.

– Я помітив, що ти нічого не поклав до моєї поштової скриньки.

– Ага. Покладу.

– Це не завдання. Я просто подумав, що це був би хороший спосіб для тебе виговоритися.

– Окей.

– Кожен тримає в собі щось. Твої брати. Я. Мама. Але це сильно ускладнює життя.

– Вибач.

– Ні, ні, я мав на увазі, для тебе. Я витратив життя, докладаючи великі зусилля, щоб захистити себе від речей, яких найбільше боюся. Врешті-решт, я б збрехав, якби сказав, що боятися нічого, але, можливо, усвідомлення своїх найбільших страхів – це не так уже й погано. Можливо, всі мої зусилля були гірші. Пам'ятаю вечір,

коли я відправився в аеропорт. Я поцілував вас, малих, як і будь-якого іншого разу, коли їхав у відрядження, і сказав щось на кшталт: «Побачимось за тиждень чи два». Коли я вже збирався іти, мама запитала мене, чого я чекаю. Вона сказала, що це дійсно важливо, що я, певне, відчуваю стільки всього, і ви, хлопці, мабуть, теж.

– Але ж ти не повернувся і не сказав нічого.

– Я боявся.

– Боявся чого?

– Нічого було боятися. Ось що я намагаюся тобі сказати.

– Я знаю, що насправді нічого було боятися. Але чого ти боявся?

– Що це стане реальним?

– Поїхати?

– Ні, те, що в нас було. І є.

Джулія запхнула зубну щітку в рот й сперлася руками об умивальник. Джейкоб виплюнув і сказав:

– Я підводжу свою сім'ю так само, як мій батько зробив із нами.

– Ні, – прожувала вона, – але уникати його помилок – не достатньо.

– Що?

Вона вийняла з рота щітку та повторила:

– Ні, але уникати його помилок – не достатньо.

– Ти чудова мама.

– Чому ти вирішив сказати це?

– Я думав про те, що моя мама була чудовою мамою.

Вона закрила шафку, зробила паузу, ніби сумніваючись, говорити чи ні, та сказала:

– Ти не щасливий.

– Чому ти вирішила це сказати?

– Це правда. Ти маєш щасливий вигляд. Може, навіть думаєш, що щасливий. Але насправді – ні.

– Ти гадаєш, що я в депресії?

– Ні, я думаю, що ти величезну увагу приділяєш щастю – власному та чужому, і бути нещасним для тебе так жахливо, що ти краще

підеш на дно разом із кораблем, ніж визнаєш, що в ньому є пробоїна.

– Не думаю, що це правда.

– І так, я вважаю, що ти депресуєш.

– Це, мабуть, мононуклеоз.

– Ти втомився писати телевізійне шоу, яке навіть не твоє і яке обожнюють усі, крім тебе.

– Не всі його обожнюють.

– Ну, ти – точно ні.

– Воно мені подобається.

– І ти ненавидиш, що тобі тільки подобається те, що ти робиш.

– Я не знаю.

– Знаєш, – відповіла вона. – Ти знаєш, що всередині тебе є щось – книжка, шоу чи фільм, будь-що. Якби тільки йому можна було дати вихід… Усі жертви, на які тобі здається, що ти пішов, не здавались би тобі більше жертвами.

– Я не думаю, що мені довелося йти на…

– Бачиш, як ти перекрутив усе? Я сказала: «Усі жертви, на які тобі здається, що ти пішов», а ти сказав: «Довелося піти». Бачиш різницю?

– Господи, тобі треба розвісити ліцензії на стінах, диванчик і проводити сеанси терапії.

– Я не жартую.

– Я знаю.

– І ти втомився вдавати, що щасливий у шлюбі…

– Джуліє.

– …і ти ненавидиш те, що тобі лише подобаються найважливіші стосунки в твоєму житті.

Джейкоб часто ображався на дружину, інколи навіть ненавидів її, але ще ніколи не було випадку, коли йому хотілося зробити їй боляче.

– Це неправда, – сказав він.

– Ти занадто добрий чи наляканий, щоб це визнати, але це правда.

– Неправда.

– І ти втомився бути татом і сином.

– Навіщо ти намагаєшся зробити мені боляче?

– Я нічого не намагаюся зробити. І є речі гірші, ніж зробити одне одному боляче.

Вона поскладала численні засоби для боротьби з віком і смертю на поличку та сказала:

– Пішли спати.

Пішли спати. Ці два слова відрізняють шлюб від будь-якого іншого виду стосунків. Ми не знайдемо способу порозумітися, але пішли спати. Не тому, що хочемо, а тому, що мусимо. Ми ненавидимо одне одного зараз, але пішли до ліжка. Це єдине, що в нас є. Давай ляжемо по різні боки, але боки одного ліжка. Давай втікати кожен у власні думки, але разом. Скільки розмов закінчилися цими словами? Скільки сварок?

Інколи вони йшли до ліжка та робили ще одну спробу, тепер вже горизонтальну, вирішити проблему. Іноді піти до ліжка могло допомогти з тим, чого неможливо було досягти в безмежно великій кімнаті. Інтимність близькості під однією ковдрою та два вогні випромінювали спільне тепло, але в той же час не давали можливості бачити одне одного. Вигляд стелі та думки, на які наштовхують стелі. А можливо, вся справа була в задній частині мозку, куди приливає кров, де розміщується доля, що відповідає за великодушність.

Інколи вони йшли до ліжка та лягали по різні боки, і кожен хотів би, щоб воно було величезним, і кожен сам по собі бажав, щоб усе це зникло, при цьому їхній мозок був не надто чіпкий, щоб вловити, що означало «це». Це – ця ніч? Цей шлюб? Це – суцільна плутанина їхнього сімейного життя? Вони йшли до ліжка разом не тому, що в них не було вибору – kein briere iz oich a breire, як сказав би рабин на похороні за три тижні – не мати вибору – це також вибір. Шлюб –

протилежність суїциду, але і єдине, що можна порівняти з ним як остаточний акт волі.

Пішли до ліжка…

Саме перед тим, як влягтися, Джейкоб розгублено поплескав по неіснуючих кишенях своїх боксерів, ніби раптово усвідомив, що він десь забув ключ, і сказав: «Мені треба в туалет». Точно так він робив щовечора в такий час.

Він зачинявся у ванній, відкривав середню шухляду шафки з медикаментами, піднімав стос журналів «New Yorker» і витягував пачку свічок від геморою. Він клав рушник на підлогу, інший скручував на кшталт подушечки, опускався на лівий бік, згинав у коліні праву ногу та з думками про Террі Шайво[27], Біла Бакнера[28] чи Ніколь Браун-Сімпсон[29] легенько просував свічку всередину. Він підозрював, що Джулія знала, чим він займався щовечора, але не міг наважитися запитати, тому що це вимагало визнати той факт, що в нього – людське тіло. Майже все тіло він міг ділити з нею майже увесь час, як і вона своє майже завжди, однак деякі частини його тіла повинні залишатися прихованими. Вони провели незчисленну кількість часу, аналізуючи випорожнення своїх дітей; безпосередньо наносили мазь «Деситин» голими руками, прокручували ректальні термометри за інструкцією лікаря Доновітца, щоб стимулювати сфінктер у спробах полегшити дитячий закреп. Однак, коли справа стосувалася одне одного, вони відмовлялися визнати цю частину себе.

*т*и не заслуговуєш, щоб я виїбав тебе в зад

Зад, яким кожен член сім'ї Блохів був одержимий, став епіцентром заперечення Джулії та Джейкоба. Зад був необхідний для життя, але про нього не варто було говорити. Він був тим, що є в кожного, але що треба ховати. Він був точкою, в якій усе сходилося – контрольним важелем усього тіла, якому не можна приділяти увагу, куди не можна доторкатися ні пальцем, ні членом, ні язиком, особливо язиком. Біля їхнього унітазу лежало стільки сірників, що ними можна було запалити та підтримувати багаття.

Щовечора Джейкоб казав, що йому треба помочитися, і щовечора Джулія чекала його та знала, що він ховав обгортки від супозиторіїв у туалетний папір, який клав на дно урни. Вона також знала, що коли лунав звук зливу, то чоловік насправді нічого не змивав. У цих хвилин прихованих вчинків і мовчазного сорому були стіни та стеля. Як і їхні шабати, і шепіт на вухо своїм дітям про те, чому вони ними пишаються, вони творили архітектуру часу. Джейкоб і Джулія не наймали робітників, не відсилали нікому листівок про те, що переїжджають, навіть не замінили ключ на брелоку, а просто переїхали з одного будинку в інший.

Макс колись дуже любив грати в хованки, і ніхто, навіть Бенджі, не міг стерпіти цю гру. Будинок був занадто знайомий, занадто ретельно досліджений, тому результат гри був очевидний, як у шашках. Тож тільки у якихось особливих випадках (на день народження чи як винагорода за надзвичайно хорошу поведінку) Максу вдавалося вмовити всіх зіграти. І це завжди було так само нудно, як усі й передбачали. Хтось ледве стримував подих за сорочками Джулії в шафі, хтось розпластався у ванні чи скоцюрбився під раковиною, хтось ховався із заплющеними очима, неспроможний перебороти інстинкт, що так його менше видно.

Навіть коли хлопчики не ховалися, Джейкоб із Джулією шукали їх – через страх, через любов. Однак було й так, що минали години, і ніхто не помічав відсутність Арґуса. Він завжди з'являвся, коли були відчинені вхідні двері, коли наповнювали ванну, коли їжа вже стояла на столі. Його повернення сприймали як належне. Джейкоб намагався за вечерею спонукати усіх до гарячої дискусії, щоб допомогти хлопчикам стати більш красномовними та мислити критично. Посеред одних із таких дебатів – яке місто має бути столицею Ізраїлю: Єрусалим чи Тель-Авів – Джулія запитала, чи хтось бачив Арґуса. «Його вечеря в мисці».

Після декількох хвилин гукання та пошуків то тут, то там, хлопці запанікували. Вони теленькнули двірним дзвінком. Поклали псу в

миску людської їжі. Макс навіть зіграв дещо з «Suzuki Book I», що завжди викликало собаче виття. Нічого.

Сітка на дверях була закрита, а от самі двері – відчинені, тому, можливо, він вийшов надвір. («Хто двері не зачинив?», – запитав розгніваний Джейкоб, хоч і невідомо на кого). Вони обшукали свій район, гукаючи Арґуса, спочатку ніжно, а потім відчайдушно. Декілька сусідів приєдналися до їхніх пошуків. Джейкоб уже навіть подумав, що пес пішов вмирати, як роблять деякі собаки. Скоро стемніло, ледве було щось видко.

Як виявилося, Арґус увесь цей час був нагорі в гостьовій ванній кімнаті. Якимось чином себе там зачинив, а був занадто старим чи добрим, щоб гавкати. Або, можливо, йому там більше подобалося сидіти, поки він не зголоднів. Тієї ночі йому дозволили спати в ліжку. Як і дітям. Бо вони подумали, що вже втратили його, і тому що він був так близько увесь той час.

Наступного дня за вечерею Джейкоб сказав: «Вирішено: Арґусу треба спати в ліжку щоночі». Хлопці радісно зашуміли. Джейкоб із усмішкою додав: «Як я розумію, ти заперечиш цей аргумент».

Джулія без усмішки сказала: «Чекайте, чекайте, чекайте».

Це було востаннє, коли ці шість істот спали під одною ковдрою.

Джейкоб із Джулією ховалися в роботі, яку вони приховували одне від одного.

Вони шукали щастя, яке б не будувалося ціною чужого.

Вони ховалися за управлінням своєю сім'єю.

Найчистіші пошуки того самого щастя припадали на шабат, коли вони заплющували очі й оновлювали свій дім і себе.

Та архітектура хвилин, коли Джейкоб ішов в туалет, а Джулія не читала книгу, яку саме тримала в руках, була їхніми чистісінькими хованками.

*т*епер уже ти заслуговуєш, щоб я виїбав тебе в зад

Вони лягли в ліжко: Джулія – у своїй нічній сорочці, Джейкоб – у футболці та боксерах. Вона не знімала на ніч бюстгальтер. Казала, що через підтримку їй більш комфортно. Може, так і було. Він казав,

що через тепло футболки йому краще спалося. Може, це він теж казав правду. Вони вимкнули світло, зняли окуляри та втупилися в одну й ту саму стелю, через один і той самий дах – дві пари скалічених очей, яким можна допомогти бачити краще, але які ніколи не поліпшаться самі по собі.

– Якби ж ти знала мене, коли я був малим, – сказав Джейкоб.

– Малим?

– Або просто… до. До того як я став цим.

– Тобі б хотілося, щоб я знала тебе, коли ти ще не знав мене.

– Ні, ти не розумієш.

– Знайди інший спосіб сказати це.

– Джуліє. Я – не… я.

– Тоді хто ти?

Джейкобу закортіло плакати, але він не зміг. Але і не зміг приховати того, що ховалося в ньому. Джулія погладила його волосся. Вона нічого йому не пробачила. Нічого. Ні повідомлення, ні роки. Але й не могла не відповісти на його потребу. Вона не хотіла, але і по-іншому не могла. Це був різновид кохання. Однак релігія не може триматися на подвійних запереченнях.

Він сказав:

– Я ніколи не казав, що відчуваю.

– Ніколи?

– Ні.

– Це досить серйозне звинувачення.

– Це правда.

– Що ж, – сказала вона зі смішком, вперше з того часу, як знайшла телефон, – є стільки всього іншого, що ти робиш добре.

– А це вже звучить так, ніби не все втрачено.

– Ти про що?

– Твій сміх.

– А, ти про це. Та ні, це я так оцінила іронію.

«Просто засни, – благав він себе. – Засни».

– Що я роблю добре? – запитав він.

– Ти серйозно?

– Хоч щось.

Йому було боляче. Неважливо наскільки їй здавалося, що він заслужив, щоб почути відповідь на своє запитання, Джулія не могла цього стерпіти. Вона віддала стільки себе, втратила стільки себе, щоб захистити його. Скількома речами, скількома темами розмов, скількома словами довелося пожертвувати, щоб заспокоїти його глибоку вразливість? Вони не могли поїхати до міста, в якому вона була зі своїм хлопцем двадцять років тому. Вона не могла ненав'язливо натякнути на відсутність меж у домі його батьків, ще менше – про його вибір у вихованні дітей, який частіше за все був відсутністю вибору. Вона прибирала Арґусове лайно, бо Джейкоб нічого не міг із цим зробити. І навіть якщо вона не вибирала та не хотіла пса, який був несправедливим тягарем для неї, Арґус був її собакою.

– Ти добрий, – сказала вона чоловікові.

– Ні, насправді ні.

– Можу навести сотні прикладів.

– Хоча б три-чотири зараз би не завадили.

Вона не хотіла цього робити, але і не могла інакше.

– Ти завжди повертаєш візок у магазині на місце. Складаєш газету та залишаєш в метро, щоб ще хтось прочитав. Ти малюєш мапи заблудлим туристам…

– Це доброта чи свідомість?

– Значить, ти свідомий.

Чи міг він стерпіти таку образу? Їй хотілося знати, але не була певна, що він скаже правду.

Вона запитала:

– Тебе не засмучує те, що ми любимо дітей більше, ніж одне одного?

– Я б так не сказав.

– Ти сказав, що я твій ворог.

– Я зопалу сказав.

– Я знаю.

– Я не мав на увазі те, що сказав.

– Я знаю, – відповіла вона. – Але сказав.

– Я не вірю, що злість розкриває правду. Буває, що ти просто щось кажеш.

– Я знаю. Але не вірю, що щось може походити нізвідки.

– Я не люблю дітей більше, ніж тебе.

– Любиш, – сказала вона. – Може, так і має бути. Можливо, до цього нас спонукає еволюція.

– Я люблю тебе, – сказав він і повернувся до неї.

– Я знаю, що любиш. Я ніколи в цьому не сумнівалася. І зараз не сумніваюся. Але це інший вид кохання, не той, який мені потрібен.

– Що це означає для нас?

– Я не знаю.

«Засни, Джейкобе».

Він сказав:

– Знаєш, як після новокаїну залишається відчуття, ніби ти не певний, де закінчується твій рот, а де починається світ?

– Думаю, так.

– Або коли думаєш, що далі буде ще одна сходинка, але її нема, і нога проходить крізь цю уявну сходинку?

– Так.

Чому йому було так важко перетнути фізичний простір? Так не мало би бути, але так було.

– Я не знаю, до чого я вів.

Вона відчувала, як він боровся з собою.

– Що?

– Я не знаю.

Він просунув руку під її волоссям і долонею легенько обхопив потилицю.

– Ти втомилася.

– Я дійсно виснажена.

– Ми втомилися. Заганяли себе – далі нікуди. Треба знайти вихід, як відпочити.

– Я би зрозуміла, якби в тебе була інтрижка. Я би злилася, мені було б боляче, і я, можливо, навіть утнула б щось, чого мені й не хотілося робити…

– Наприклад, що?

– Я б ненавиділа тебе, Джейкобе, але хоча б розуміла. Я завжди тебе розуміла. Пам'ятаєш, як я тобі казала це? Що ти – єдина людина, яка має для мене сенс? А зараз усе, що ти робиш, спантеличує мене.

– Спантеличує?

– Твоя одержимість нерухомістю.

– Я не одержимий.

– Щоразу, коли я проходжу повз твій ноутбук, на екрані купа пропозицій будинків на продаж.

– Просто цікавлюся.

– А для чого? І чому ти не скажеш Сему, що він кращий гравець у шахи, ніж ти?

– Я кажу.

– Не кажеш. Ти просто дозволяєш йому вірити, що сам даєш йому виграти. І чому ти настільки інша людина в різних ситуаціях? Стаєш пасивно-агресивно-мовчазним зі мною, гримаєш на дітей, але дозволяєш своєму батькові витирати об тебе ноги. Ти не писав мені Листа п'ятниці років із десять, однак увесь свій вільний час проводиш у роботі над чимось, що любиш, але не поділишся ні з ким, а потім ти пишеш ті повідомлення, які, як ти кажеш, нічого не значать. Я обійшла сім кіл навколо тебе на нашому весіллі[30]. А тепер я навіть знайти тебе не можу.

– У мене нема коханки.

– Нема?

– Нема.

Вона заплакала.

– Я обмінювався жахливо неприйнятними повідомленнями з людиною по роботі.

– Акторка.

– Ні.

– Хто тоді?

– Хіба це має значення?

– Якщо має для мене, значить має.

– Це одна з режисерок.

– Вона носить моє ім'я?

– Ні.

– Це рудоволоса жінка?

– Ні.

– Знаєш, мені все одно.

– Добре. Так і має бути. Нема підстав…

– Як це почалося?

– Просто… розвивалося. Як це буває. І це стало…

– Мені байдуже.

– Це не переросло в щось більше, ніж слова.

– Як довго?

– Я не знаю.

– Звичайно знаєш.

– Може місяці чотири.

– Тобто ти просиш мене повірити, що протягом чотирьох місяців обмінювався повідомленнями відверто сексуального характеру з кимось, хто працює з тобою щодня, і це жодного разу не призвело до чогось фізичного?

– Я не прошу повірити мені. Я кажу правду.

– Найсумніше те, що я тобі вірю.

– Це не сумно. Це – надія.

– Ні, сумно. Ти – єдина людина, яку я знаю чи уявляю, що могла б написати такі браві слова та при цьому жити таким тихим, непримітним життям. Я справді вірю, що ти міг переписуватися з кимось; що ти хочеш лизати її зад (і цим блефом ти спровокував її

на відповідь), а тоді щодня сидіти поряд із нею протягом усіх чотирьох місяців і навіть не дозволити собі подолати рукою необхідні п'ятнадцять сантиметрів вгору її стегном. І так і не знайти в собі сміливості. І ти навіть не послав би їй якийсь сигнал, що вона може спокійно брати ініціативу в свої руки, зважаючи на твоє боягузтво, і покласти свою руку тобі на стегно. Подумай про знаки, які ти, напевне, посилав їй, змушуючи її мокріти, але не торкатися тебе.

– Ти зайшла занадто далеко, Джуліє.

– Занадто далеко? Ти серйозно? Ти в цій кімнаті – єдина людина, яка не знає, що означає «занадто далеко».

– Я знаю, що зайшов занадто далеко в тому, що я писав.

– Я тобі кажу про те, що в житті ти не дійшов достатньо далеко.

– Що це взагалі означає? Ти хочеш, щоб у мене була коханка?

– Ні, я хочу, щоб ти писав мені листи в шабат. Але якщо ти збираєшся писати порнографічні повідомлення комусь іншому, тоді так, я хочу, щоб у тебе з'явилася коханка. Бо тоді я зможу тебе поважати.

– Я не бачу в цьому ніякого сенсу.

– А я ще й як бачу. Я б тебе почала поважати значно більше, якби ти її відтрахав. І це б мені довело одну річ, в яку мені все важче й важче повірити.

– А саме?

– Що ти – жива людина.

– Ти не віриш, що я – людина?

– Я не вірю, що ти взагалі існуєш.

Джейкоб роззявив рота, не знаючи, які слова звідти вийдуть. Він хотів повернути їй все, що вона дала йому, укласти каталог її неврозів, ірраціональностей, слабкостей, лицемірства та потворності. Він також хотів визнати, що все, що вона сказала, – правда; хотів надати своїм огидним вчинкам контекст, тому що не в усьому була його вина. Йому хотілося класти цеглу однією рукою та прикластися до неї молотком – іншою.

Однак замість свого голосу він почув Бенджі: «Ти мені потрібен! Ти мені дуже потрібен!»

Джулія розсміялася.

– Чого ти смієшся?

– Це не стосується того, чого ми не втрачаємо.

Це був нервовий сміх від протилежного. Темний сміх в очікуванні кінця. Масштабний релігійний сміх.

Бенджі знову прокричав: «Хто-небудь! Хто-небудь!»

Вони затихли.

Джулія обшукувала темряву, щоб зустрітися очима з чоловіком, який намагався знайти її погляд.

«Хто-небудь!»

H-P

Коли Джейкоб повернувся, заспокоївши Бенджі, Джулія вже заснула. Або ж бездоганно вдавала, що спить. Чоловік не лягав. Йому нічого не кортіло читати: ні книгу, ні журнал, ні навіть блоґ про нерухомість. Не було бажання дивитися телевізор. Не було натхнення для письма. Так само, як і для мастурбації. Йому нічого не хотілося – усе сприйматиметься як дія, як імперсонація персони.

Він подався до Семової кімнати в надії знайти кілька хвилин спокою, подивитися на свого старшого сина, оповитого сном. З-під дверей у коридор пробивалося мінливе світло, а тоді зникло: хвилі електронного океану по той бік. Сем, що завжди пильнував свою приватність, почув важкі кроки батька.

– Тату?

– Сам і самотній.

– То… ти там стоїш? Тобі щось потрібно?

– Можна увійти?

Не чекаючи на відповідь, він прочинив двері.

– Це було риторичне запитання? – зіронізував Сем, не відводячи погляд від екрана.

– Чим займаєшся?

– Дивлюся телек.

– У тебе немає телека.

– На комп'ютері.

– Тож, може, ти дивишся комп'ютер?

– Звісно.

– Що показують?

– Усе.

– Що ти дивишся?

– Нічого.

– Є хвилька?

– Так, одна…

– Це було риторичне запитання.

– Он як.

– Як воно?

– Це бесіда?

– Просто цікавлюся.

– Усе добре.

– Це круто, коли все добре?

– Що?

– Не знаю. Здається, я десь таке чув. Тож… Семе.

– Він самий, кістлявий.

– Гарний. Слухай. Пробач, що я про це починаю. Але. Те, що трапилося вранці в єврейській школі.

– Я цього не робив.

– Точно. Це по-чесному.

– Ти мені не віриш?

– Це навіть не питання довіри.

– Це саме воно.

– Було б набагато легше тебе з цього витягти, якби в тебе було якесь інше пояснення.

– У мене його немає.

– Уся та купка слів у дійсності нічого не важить. Між нами, я б навіть не зважав, якби ти насправді їх написав.

– Я не писав.

– Але те слово на літеру «н»…

Сем раптом звернув увагу на батька:

– То що, розлучення?

– Що?

– Не зважай.

– Чому ти це сказав?

– Я не казав.

– Ти говориш про мене з мамою?

– Я не знаю. Я навіть себе не чую за сварками та биттям скла.

– Ти про те? Ні, те, що ти чув…

– Усе нормально. Мама прийшла та ми поговорили.

Джейкоб кинув оком на екран. Він подумав про Ґі де Мопассана, який щодня обідав у ресторані на Ейфелевій вежі, тому що це було єдине місце в Парижі, з якого не було видно самої вежі. «Вашингтон нешналз» грали з «Доджерс» додатковий час. Раптово він плеснув у долоні та радісно вигукнув:

– Пішли завтра на гру!

– Що?

– Буде весело! Ми можемо приїхати раніше та зробити ставки. Пожеремо різної срані.

– Пожеремо різної срані?

– Гівняної їжі.

– А якщо я просто подивлюся гру на компі?

– Але ж у мене чудова ідея!

– Правда?

– А хіба ні?

– У мене футбол, а тоді віолончель, а тоді підготовка до бар-міцви, якщо вона все ще планується, Боже збав.

– Я можу тебе з цього витягти.

– З мого життя?

– Боюся, я можу тобі його лише дати.

– І вони грають у Лос-Анджелесі.

– Точно, – відповів Джейкоб, а тоді додав тихіше: – я мав про це подумати.

Раптова мовчанка наштовхнула Сема на думку, що він образив батька. Його пересмикнуло від відчуття, яке все частіше та все сильніше переслідуватиме хлопця протягом року (хоча він і розумів повну його безглуздість): можливо, в усьому є принаймні частка його провини.

– Закінчимо гру в шахи?

– Нє-а.

– Тобі вистачає грошей?

– Ага.

– І це, що відбулося у єврейській школі. Це точно не через дідуся?

– Ні, якщо він також не є дідом того, хто це зробив.

– Я так і подумав. Хай там як…

– Тату, Біллі – чорна, тож як я можу бути расистом?

– Біллі?

– Дівчина, яку я кохаю.

– У тебе є дівчина?

– Ні.

– Я спантеличений.

– Це дівчина, яку я кохаю.

– Ага. І ти сказав Біллі? Але це ж дівчина, правильно?

– Так. І вона чорна. Тож як я можу бути расистом?

– Я не геть упевнений, що така логіка працює.

– Вона працює.

– Знаєш, хто наголошує на тому факті, що в нього серед кращих друзів є чорні? Той, кому поряд із чорними не комфортно.

– У мене немає жодного кращого друга чорного.

– І що б це не означало, я впевнений, що правильна номенклатура – афроамериканець.

– Номенклатура?

– Термінологія.

– А хіба номенклатуру не повинен визначати хлопець, закоханий у чорну дівчину?

– Не варто шукати афроамериканську кішку в чорній кімнаті…

– Кішку?

– Я просто жартую. У неї цікаве ім’я, от і все. Жодного осуду. Ти ж знаєш, тебе назвали на честь двоюрідного прадіда, що загинув у Біркенау. Євреям завжди властиво надавати речам значення.

– Тобто стражданням.

– Гої вибирають імена, що мають гарне звучання. Або ж видумують їх.

– Біллі назвали на честь Біллі Голідей.

– Тож вона – виняток, що доводить правило.

– А тебе на честь кого назвали? – поцікавився Сем, ідучи на невеличку поступку через відчуття провини від того, що змусив батька заговорити тихим сумним голосом.

– Далекого родича на ім'я Яків. Нібито як надзвичайного хлопця, велетня. Історія розповідає, що він розчавив у руці голову козака.

– Круто.

– Я точно не такий сильний, як він.

– Ну, ми навіть не знаємо козаків.

– По-перше, я звичайного зросту…

Забурчав живіт, але вони не зрозуміли, в кого.

– Тож, щоб підбити підсумок, я думаю, це чудово, що в тебе є дівчина.

– Вона не моя дівчина.

– Номенклатура завдає подвійного удару. Я думаю, це чудово, що ти закоханий.

– Я не закоханий. Я її кохаю.

– Хай там що, це точно буде між нами. Можеш на мене розраховувати.

– Я уже мамі про це розповідав.

– Правда? Коли?

– Не знаю. Може, пару тижнів тому.

– То це старі новини?

– Усе відносно.

Джейкоб витріщався на Семовий екран. Саме це так притягувало хлопця? А хіба не можливість бути десь, при тому будучи ніде?

– Що ти їй розповів? – поцікавився батько.

– Кому?

– Своїй матері?

– Ти мав на увазі мамі?

– Саме так.

– Я не знаю.

– Ти не знаєш – означає, що ти не хочеш про це зараз зі мною говорити?

– Якось так.

– Це дивно, бо вона впевнена, що ти написав ті слова.

– Я не писав.

– Добре. Я починаю набридати. Я піду.

– Я не казав, що ти набридаєш.

Джейкоб підійшов до дверей, збираючись виходити, а тоді зупинився:

– Хочеш, розкажу анекдот?

– Ні.

– Він масний.

– Тоді однозначно ні.

– Знаєш, яка різниця між «субару» й ерекцією?

– «Ні» означає «ні».

– Серйозно. Ну, яка різниця?

– Серйозно, не цікаво.

Джейкоб схилився вперед і прошепотів:

– У мене немає «субару».

Всупереч очікуваному, Сем голосно розреготався, рохкаючи та бризкаючи слиною. Вони сміялися удвох, несамовито й істерично.

Сем безуспішно намагався опанувати себе та вичавив:

– Смішно… дійсно смішно… те… що в тебе насправді є «субару».

І тоді вони розреготалися ще більше, й Джейкоб навіть трохи заплювався, а на очах у нього виступили сльози. Він пригадав, наскільки жахливо бути Семового віку, наскільки боляче та несправедливо.

– Це точно, – погодився Джейкоб. – Точно, в мене ж є «субару». Треба було сказати «тойота». Про що я думав?

– Про що ти думав?

Про що він думав?

Вони заспокоїлись.

Джейкоб ще раз підкотив рукави сорочки. Трохи затуго, але йому хотілося підгорнути їх вище ліктя.

– Мама вважає, тобі варто вибачитись.

– А ти?

Батько стиснув пальці в кишенях і взяв у кулак ножа, а тоді відказав:

– Я теж.

Лише обман.

– Тоді добре, – промовив Сем.

– Усе не буде так погано.

– Ні, буде.

– Так, – погодився Джейкоб і поцілував Сема в маківку – єдине місце, де ще міг його поцілувати. – Усе буде хріново.

На порозі Джейкоб озирнувся:

– Як справи в «Іншому житті»?

– Та…

– Над чим працюєш?

– Будую нову синагогу.

– Правда?

– Ага.

– А можна поцікавитись чому?

– Бо стару я знищив.

– Знищив? Як-то тараном?

– Якось так.

– Тож тепер ти побудуєш синагогу для себе?

– Я й минулу для себе будував.

– Мамі б це сподобалося, – промовив Джейкоб, розуміючи красу та дивовижність того, про що син ніколи не розповідав. – І в неї, певно, було б мільйон думок.

– Будь ласка, не розповідай їй.

Джейкоб відчув хвилю задоволення, сам того не бажаючи. Він кивнув і погодився:

– Звісно, – а тоді кивнув і додав: – Я б ніколи не розказав.

– Добре, – промовив Сем. – Тож, якщо тобі більше нічого не треба…

– А що зі старою синагогою? Для чого ти її будував?

– Щоб висадити її в повітря.

– Висадити в повітря? Знаєш, якби на моєму місці був інший батько, а на твоєму – інший син, я, певно, був би зобов'язаний заявити на тебе в ФБР.

– Але якби на твоєму місці був інший батько, а на моєму – інший син, то останньому не потрібно було б підривати віртуальну синагогу.

– Туше, – погодився Джейкоб. – Але чи існує такий варіант, що ти будував її не для того, щоб знищити? Або принаймні не лише для цього?

– Ні, не існує.

– Ну, наприклад, ти намагався зробити щось ідеально, а коли цього не сталося, ти зрозумів, що маєш її знищити?

– Ніхто мені не вірить.

– Я вірю. Я знаю, що ти хочеш, аби все було правильно.

– Ти просто не розумієш, – відповів Сем, бо за жодних обставин він не міг визнати батькового розуміння. Але тато зрозумів. Сем не збудував синагогу, щоб зруйнувати її. Він не був, як ті тибетські хтось-там із їхніми піщаними мандалами, про яких він був вимушений слухати під час поїздки: п'ятеро мовчунів тисячі годин працюють над витворами мистецтва, функція яких полягає у нефункціональності. («А я думав, що протилежністю євреям були нацисти», – констатував батько, від'єднуючи телефон від стерео в машині.) Ні, Сем збудував синагогу з надією нарешті десь відчути комфорт. Мова не про те, що він просто міг створити її відповідно до своїх внутрішніх вимог, а про те, що він міг би бути там, не перебуваючи в ній. Тут усе складніше, ніж із мастурбацією. Але як і під час мастурбації, якщо щось трохи піде не так, то це відчувається абсолютно та безнадійно погано. Іноді в найгірший момент його п'яний ід круто завертає у хащі, й фари його свідомості наштовхуються на рабина Зінґера, або на Сіла (співака), або на маму. І вороття від того вже не було. І так само з синагогою: найменша неточність, на міліметр зміщена ротонда, закруті сходинки для малих дітей, зірка Давида догори дриґом – і все зіпсовано. Сем не

був імпульсивним. Він був уважним. Чи не міг би він просто виправити помилку? Ні. Бо він завжди пам'ятатиме, що вона там була: «Колись зірка була перевернута». Для когось іншого зміни лише зроблять усе ще більш бездоганним, ніж було спочатку. Сем не був кимось іншим. Так само, як і Саманта.

Джейкоб сів на Семове ліжко та промовив:

– Коли я був молодим, у старших класах мені подобалося записувати слова всіх моїх найулюбленіших пісень. Навіть не знаю чому. Думаю, це давало мені відчуття систематизації речей. Ну, і взагалі, це було задовго до Інтернету. Тож я сідав зі своїм бумбоксом…

– Зі своїм бумбоксом?

– Касетним програвачем.

– Я знущаюся.

– А, ну… зрозуміло… Ну, то я сідав зі своїм бумбоксом, програвав пару секунд пісні, записував те, що почув, тоді перемотував назад і програвав знову, щоб упевнитись, що я все зрозумів правильно. Тоді пісня звучала далі, я записував ще трохи, знову перемотував на ту частину, яку не зовсім розчув або в якій не був упевнений, і записував її. Перемотати на потрібне місце – дуже важко, я неодмінно повертався задалеко назад або ж навпаки недокручував. Це був неймовірно трудомісткий процес. Але я це обожнював. Обожнював те, яким уважним треба було бути для цього. Обожнював відчуття, коли я записував правильно. Я провів так хтозна скільки тисяч годин. Іноді я застрягав на якихось фразах, особливо в ґранджі чи хіп-хопі. І я не хотів просто додумувати слова, бо це б звело нанівець увесь сенс запису текстів, правильне сприйняття. Іноді мені доводилося слухати один і той самий фрагмент ще, і ще, і ще, десятки разів, сотні. Я буквально заслуховував цей шматок касети до дірок, тож коли я програвав ту пісню пізніше, в ній вже не було частини, яку я намагався розчути. Пам'ятаю фразу з пісні «All Apologies», ти ж знаєш її, так?

– Нє-а.

– «Нірвана»? Крута, крута, крута пісня. Ну, так от, певно, камінці з дитячих кишень Курта Кобейна перекочували йому до рота, і був один рядок, який мені надзвичайно важко було розібрати. Після сотень прослуховувань я вирішив, що то було «I can see from shame». Я багато років і не здогадувався, що помилявся. Якось, коли ми з твоєю мамою тільки одружилися, я горлав її, як ідіот.

– І вона сказала, що ти помилявся?

– Ага.

– Це так на неї схоже.

– Я їй вдячний.

– Але ж ти співав.

– Співав неправильно.

– Все одно. Вона могла б не звертати уваги.

– Ні, вона зробила правильно.

– Так і як там було насправді?

– Сядь, бо зараз впадеш. Там було «aqua seafoam shame».

– Та ти шо!

– Я кажу!

– Що це взагалі означає?

– Це нічого не означає. І в тому була моя помилка. Я думав, що там мав бути сенс.

II. Сприйняття несталості

Ентитем

[31]

Ні Джулія, ні Джейкоб точно не знали, що відбувалося протягом двох тижнів після того, як вона знайшла телефон: до чого вони дійшли, про що натякали, говорили, про що просили. Жоден із них не знав, що було справжнім. Здавалося, ніби всюди – емоційне мінне поле; вони рухалися навшпиньки крізь години та кімнати з великими навушниками, приєднаними до чутливих металодетекторів, які відшукували сліди загублених почуттів, навіть якщо ціною цього процесу було блокування решти життя.

За сніданком, що телевізійній аудиторії міг би здатися щасливим, Джулія сказала до відчиненого холодильника: «У нас постійно закінчується молоко», а через свої навушники Джейкоб почув: «Ти ніколи достатньо не піклувався про нас», однак він не звернув увагу, коли Макс попросив: «Не приходьте завтра на конкурс талантів».

А наступного дня в Максовій школі, вимушений ділити тісний простір ліфта разом із нею, Джейкоб промовив: «Кнопка “Зачинити двері” навіть не приєднана ні до чого. Чистісінька психологія», а крізь свої навушники жінка почула: «Давай врешті покінчимо з цим». Вона не зчулася, як сама додала: «Я думала, все – чистісінька психологія», що в Джейкобових навушниках прозвучало як: «Всі ці роки терапії… а ми так мало знаємо про щастя». Чоловік не помітив, як знову сказав: «Всюди ця чистісінька психологія». Мабуть, задоволений батько в, мабуть, не розбитій сім’ї зайшов у ліфт і запитав Джейкоба, чи той збирався натискати кнопку «Відчинити двері».

Усе це бродіння навшпиньки, надтлумачення слів і уникання одне одного не було мінним полем. Це було поле бою Громадянської війни. Джейкоб колись узяв Сема до Ентитема, як колись привозив його Ірв. І чоловік виголосив таку саму промову про те, як почесно бути американцем. Сем знайшов у землі кулю. Зброя Джейкоба та

Джулії була зарита й така ж несмертельна, як ці кулі – артефакти давніх битв, її спокійно можна було оглядати, досліджувати та навіть оцінювати. Якби вони тільки знали, що її не варто боятися.

Їхні домашні ритуали устаткувалися таким чином, що уникання одне одного проходило легко та непомітно. Джулія приймала душ, Джейкоб готував сніданок. Вона подавала на стіл, він приймав душ. Він слідкував, щоб діти ретельно почистили зуби, вона розкладала чистий одяг на ліжка, він затверджував вміст шкільних портфелів, вона перевіряла прогноз погоди та вибирала відповідний верхній одяг, він колупався з «гієною Едом» (півроку, коли надто холодно, він її прогріває, а інші шість місяців спеки – охолоджує), вона виводила хлопців надвір і з вулиці Ньюарк дивилася, чи згори не їдуть машини, а він здавав назад.

Вони знайшли місця десь спереду, Джейкоб поклав сумку та пішов по каву, а потім стояв із нею біля входу та чекав, доки за три хвилини піднімуть завісу. Десь на половині досить безталанного виконання дівчиною пісні «Let It Go» («Відпусти») Джейкоб прошепотів біля вуха Джулії: «Хай би вже відпустила». Відповіді не було. Групка хлопців відтворила сцену з «Аватару». Те, що приблизно нагадувало дівчину, намагалося за допомогою різних видів пасти пояснити, як працює євро. Ні Джейкоб, ні Джулія не подали виду, що не знали, яким буде Максовий виступ. Ні він, ні вона не могли стерпіти сором за надмірну заклопотаність власними образами, щоб приділити увагу своїй дитині. І також не могли стерпіти сором за те, що хтось із них краще справляється з батьківськими обов'язками, ніж інший. Кожен собі здогадувався, що Макс міг би показувати трюк із картами, якого його навчив фокусник на сороковий день народження Джулії. Дві дівчини виконували цю штуку з чашкою та співали «When I'm Gone» («Коли я піду»), а Джейкоб прошепотів: «То йди вже».

– Що?

– Ні, я про неї, про співачку.

– Поводься гарно.

На завершення вчителі музики й акторської майстерності гуртом видали досить прилизану версію першої пісні з «Книги мормона»[32], де вони втілюють свої мрії в життя та підтверджують, чому мріють саме про це. Багато оплесків, коротенькі слова подяки від директора, й діти розійшлися по класах.

Вони з Джейкобом мовчки йшли до машини. Про конкурс талантів удома не згадували. Макс злякався? Чи подумав, що в нього немає жодного таланту? Що означала його відмова виступити: акт агресії чи крик про допомогу? Якби вони підняли хоч одне з цих питань, він наголосив би на тому, що казав їм не приходити.

Три вечори по тому, коли Джейкоб лягав до ліжка, вичекавши необхідний час, Джулія все ще читала, тож він сказав: «Ой, я дещо забув» і повернувся до нечитання газети під час неперегляду нової серії «Батьківщини»[33] і шкодував, як і зазвичай, що Менді Патінкін не старший років на десять – інакше був би викапаний Ірв.

За два дні Джулія зайшла в комірчину, де Джейкоб перевіряв, чи сотні мільярдів атомів випадково не самоорганізувалися в нездоровий перекус за десять хвилин із того часу, як він востаннє дивився. І вона відразу вийшла. (На відміну від Джейкоба, їй ніколи не потрібні були вигадані причини відійти, вона ніколи не «забувала дещо»). Комірчина не входила в число неофіційно зайнятих територій (як, наприклад, місце перед телевізором – Джейкобове, невеличкий кабінет – Джулії), вона була занадто маленька, щоб її ділити на двох.

Десятого дня Джейкоб зайшов до ванної кімнати та побачив там Джулію, вона обтиралася після ванни. І раптом вона закрилася рушником. Він сотні разів бачив, як вона виходить із ванни, бачив, як виходили з її тіла троє дітей. Тисячі разів дивився, як вона одягається та роздягається, двічі – в готелі в Пенсильванії. Вони кохалися в найрізноманітніших позах, бачили кожну частинку тіла одне одного. «Вибач», – промовив він, не зовсім розуміючи, за що вибачався, тільки знав, що майже наступив на міну.

Або натрапив на артефакт давньої битви, який, певне, можна було спокійно оглядати, досліджувати, навіть оцінювати його.

А що якби він не перепросив і не вийшов, а запитав би в неї, чи потреба закриватися від нього нова, чи стара, але з новим обґрунтуванням?

Коли лінію оборони Роберта Едварда Лі в Пітерсбурзі розірвали й евакуація Річмонда стала неминучою, Джеферсон Девіс наказав, щоб скарбівню конфедератів також перевезли. Її транспортували потягами, потім возами під наглядом багатьох очей, багатьох рук. Армія Півночі прокладала шлях вперед, конфедерати програвали, а місцезнаходження п’яти тонн золотих злитків залишалося загадкою, хоча припускають, що їх десь поховали під товщею землі.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

ДЖОНАТАН САФРАН ФОЄР
ОСЬ Я
КЛУБ СІМЕЙНОГО ДОЗВІЛЛЯ

Примітки

1

У 1992 році в Єрусалимі рабин Джеффрі Вольберґ заснував Сад Праведників світу на честь тисяч неєвреїв, що боролися проти нацизму та рятували життя євреям під час геноциду. (*Тут і далі прим. перекл.*)

Повернутися

2

Роман Соломонович Вишняк – американський фотограф, що походить від російських євреїв.

Повернутися

3

«Вороги. Історія кохання» (англ. *Enemies. A Love Story*) – фільм про заплутану історію кохання чоловіка, що пережив Голокост, знятий у 1989 році за романом Ісхака Башевіса-Зінґера.

Повернутися

4

Цитата єврейського культурного й суспільного діяча Шимона Равидовича. Він мав на увазі, що євреям завжди здається, ніби вони в небезпеці занепаду.

Повернутися

5

Гафтара – уривок із книги Пророків, який завершує публічне читання тижневого розділу з Тори в суботу, свята та пости.

Повернутися

6

Шул – єврейська школа.

Повернутися

7

Ор Ейн Соф – одне з визначень Бога в кабалі.

Повернутися

8

Н-р – скорочення від образливої назви людини негроїдної раси.

Повернутися

9

Кашрут – це зведення законів про дозволену і заборонену Торою їжу.

Повернутися

10

Ташлик – церемонія, яка відбувається в перший день Рош-Гашана (юдейський Новий рік) та котру проводять біля моря чи ріки. Назва

церемонії – цитата з книги пророка Михея: «Ти кинеш у морську глибочінь усі наші гріхи».

Повернутися

11

«Singin’ in the Rain», «Співаючи під дощем» – американський мюзикл 1952 року, який із часом здобув статус одного з найвизначніших фільмів американського кіно.

Повернутися

12

Біма – підвищене місце в синагогах, на якому розміщується кафедра для читання П’ятикнижжя та Пророків.

Повернутися

13

Мова йде про експеримент психолога М. Селігмана в 1964 році над собаками, метою якого було сформувати в них умовний рефлекс страху на звуки високого тону. Під час експерименту тварини кілька разів спробували уникнути звукових ударів, але оскільки це не вийшло, то вони звикли до його неминучості та навіть не тікали з кліток. Інакше кажучи, собаки «навчилися безпорадності».

Повернутися

14

Правило Міранди – правило, обов’язкове в США та в деяких інших країнах, згідно з яким під час арешту затриманому повинні

розповісти про його права; все сказане затриманим до цього не можна використовувати як доказ.

Повернутися

15

«Ю-ґі-о» – карткова гра.

Повернутися

16

Ідеться про Першу поправку до Конституції США, що також декларує свободу слова.

Повернутися

17

Філ Макгро – американський психолог, письменник, ведучий популярної телевізійної програми «Доктор Філ», автор декількох книжок-бестселерів із психології.

Повернутися

18

Песах – центральне юдейське свято на згадку про Вихід із Єгипту.

Повернутися

19

«All Apologies» – одна з найвідоміших пісень американського ґрандж-гурту «Nirvana». Фразу, яку наспівував Джейкоб, можна

перекласти як «Я бачу попри сором». В оригіналі – це просто набір слів: «Аква морська піна сором».

Повернутися

20

Маття – різновид японського пропареного зеленого чаю, розтовченого у порошок розміром 1–3 мкм.

Повернутися

21

Алюзія на твердження: «Існування передує сутності» – це основне твердження екзистенціалізму на противагу традиційним філософським поглядам.

Повернутися

22

«Я не шахрай!» («I am not a crook!») – фраза 37-го Президента США Річарда Ніксона з його промови 17 листопада 1973 р., у якій він категорично заперечував свою причетність до Вотерґейтського скандалу.

Повернутися

23

«Дитяча гра» – магазин дитячих іграшок.

Повернутися

24

Хосеф Мітчелл – американський письменник, відомий тим, що не міг вийти з творчої кризи протягом десятків років.

Повернутися

25

Bar'chu et Adonai Ham'vorach (іврит), «Славімо Бога благословенного». Фраза, яку говорить проповідник під час служби.

Повернутися

26

Baruch Adonai Ham'vorach l'olam va'ed (іврит), «Благословенний Бог нехай буде назавжди». Відповідь пастви на слова проповідника.

Повернутися

27

Террі Шайво – американка, тяжка хвороба якої стала причиною серйозного судово-політичного конфлікту в США щодо застосування евтаназії.

Повернутися

28

Біл Бакнер – талановитий бейсболіст. Його спортивна кар'єра продовжувалася більше двадцяти років і могла би бути неймовірно успішною, якби не фатальна помилка – пропуск дуже легкого м'яча.

Повернутися

29

Ніколь Браун-Сімпсон – екс-дружина відомого американського футболіста та актора О. Джей Сімпсона, якого звинуватили в подвійному вбивстві (екс-дружини Ніколь Браун-Сімпсон та її приятеля).

Повернутися

30

За традицією, єврейська наречена обходить сім кіл навколо свого чоловіка. Саме ця кількість бере початок від біблійського концепту, що число сім означає завершеність або бездоганність.

Повернутися

31

Ентитем – битва при Ентитемі – найкровопролитніша одноденна битва в американській історії, що відбулася 17 вересня 1862 року між федеральною армією та армією Конфедерації.

Повернутися

32

«Книга мормона» – мюзикл, що отримав нагороду «Тоні» як найкращий мюзикл 2011 року за релігійну сатиру, найкращу режисуру та музику.

Повернутися

33

«Батьківщина» – американський політичний трилер, створений каналом «Showtime», що стартував у 2011 році. В основі сюжету –

викриття ЦРУ тероризму, що зображено з перспективи особистих історій працівників розвідуправління.

Повернутися